

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА
ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ
ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ

**Мактабгача таълим фанларининг
инновацион тараққиёти ва стратегиялари**

**МОДУЛИ БЎЙИЧА
ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУА**

ТОШКЕНТ-2019

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР
КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ
ИЛМИЙ-МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ
ХУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ
ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ
МАРКАЗИ**

“Мақтабгача таълим” йўналиши

**“МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ФАНЛАРИНИНГ
ИННОВАЦИОН ТАРАҚҚИЁТИ ВА СТРАТЕГИЯЛАРИ.”
модули бўйича**

Ў Қ У В – У С Л У Б И Й М А Ж М У А

Тошкент -2019

Модулнинг ўқув-услубий мажмуаси Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими ўқув-методик бирлашмалари фаолиятини Мувофиқлаштирувчи кенгашининг 2019 йил 18 октябрдаги 5 – сонли баённомаси билан маъқулланган ўқув дастури ва ўқув режасига мувофиқ ишлаб чиқилган.

Тузувчи: “Мактабгача таълим методикаси” кафедраси доценти, педагогика фанлари номзоди Д.Р. Бабаева

Такризчилар: Pontar de Parij №10 университети PhD доктори (Париж) Филипп Ломбр
И.М. Губкин номли РДУ, п.ф.док., профессор
Э.Р. Юзликаева

Ўқув-услубий мажмуа ТДПУ Кенгашининг 2019 йил 30 августдаги 1/3.5- сонли қарори билан нашрга тавсия қилинган.

МУНДАРИЖА

I. ИШЧИ ДАСТУР	5
II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ	13
III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР	22
V. КЕЙСЛАР БАНКИ	105
VI. ГЛОССАРИЙ	109
VII. ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР	120

I. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Дастур Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сонли, 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли, 2019 йил 27 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сонли Фармонлари, шунингдек 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ–2909-сонли, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Президентининг «Мактабгача таълим тизимини бошқаришни такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» 2018 йил 30 сентябрдаги ПҚ-3955-сон, Вазирлар Маҳкамасининг “Мактабгача таълим ташкилотлари фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2019 йил 13 майдаги 391-сонли Қарорларида белгиланган устувор вазифалар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касб маҳорати ҳамда инновацион компетентлигини ривожлантириш, соҳага оид илғор хорижий тажрибалар, янги билим ва малакаларни ўзлаштириш, шунингдек амалиётга жорий этиш кўникмаларини такомиллаштиришни мақсад қилади.

Дастур доирасида берилаётган мавзулар таълим соҳаси бўйича педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш мазмуни, сифати ва уларнинг тайёргарлигига қўйиладиган умумий малака талаблари ва ўқув режалари асосида шакллантирилган бўлиб, унинг мазмуни Ўзбекистоннинг миллий тикланишдан миллий юксалиш босқичида олий таълим вазифалари, таълим-тарбия жараёнларини ташкил этишнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари, илғор таълим технологиялари ва педагогик маҳорат, таълим жараёнларида ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш, амалий хорижий тил, тизимли таҳлил ва қарор қабул қилиш асослари, махсус фанлар негизида илмий ва амалий тадқиқотлар, ўқув жараёнини ташкил этишнинг замонавий услублари бўйича сўнгги ютуқлар, педагогнинг креатив компетентлигини ривожлантириш, глобал Интернет тармоғи, мультимедиа тизимларидан фойдаланиш ва масофавий ўқитишнинг замонавий шакллари қўллаш бўйича тегишли билим, кўникма, малака ва компетенцияларни ривожлантиришга йўналтирилган.

Ҳозирги пайтда юз бераётган глобаллашув жараёни ва жамиятни ислох этиш шароитида янгича фикрловчи шахсларни тарбиялаш таълим тизимида

хам жиддий ўзгаришлар киритишни талаб этади. Дунё давлатлари орасида Ўзбекистон Республикасида биринчилардан бўлиб умумбашарий тавсифга эга мазкур муаммони ҳал этишга доир концептуал-назарий асослар яратилди ва тизимли равишда амалиётга тадбиқ этиб борилмоқда. Мазкур эзгу мақсадни ҳаётда ўз ишотини топишда Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонун ва «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури» ҳуқуқий асос бўлиб хизмат қилмоқда. Узлуксиз таълим чуқур, ҳар тарафлама асосли таълим-тарбия бериш, мутахассис кадрлар тайёрлашнинг турли шакл, усул, восита, услуб ва йўналишларининг мукамал уйғунлигидан иборатдир. Узлуксиз таълим сифатини турли компоненталар ўртасидаги ўзаро алоқадорлик, муайян усуллар ва услубларнинг таълим жараёнига оқилона татбиқ этилиши таъминлайди. Баркамол шахс ва малакали мутахассисни тарбиялашда муҳим ўрин тутувчи таълим тизимида илғор ғояларни татбиқ этиш ва шу асосда унинг мазмунини такомиллаштириш ижтимоий зарурият саналади. Ушбу жараён таълим тизимини бошқариш, уни демократик ва инсонпарварлик тамойилларига асосланишини таъминлаш ҳисобига кечади. Таълим муассасалари фаолияти ва таълим сифатини бошқаришда ижобий натижаларни қўлга киритиш малакали мутахассисларни тайёрлаш йўлидаги амалий ҳаракатларнинг натижаси сифатида намоён бўлади. Мактабгача таълим муассасаларидаги таълим-тарбия жараёнида илғор педагогик ва ахборот технологияларидан фойдаланиш, муассасаларни замонавий билимларга эга тарбиячилар билан тўлдириш ҳамда уларда касбий малака, фаолиятга нисбатан ижодий ёндашув ҳиссини қарор топтириш, узлуксиз таълим тизимида олиб борилаётган ислохотларнинг муҳим йўналишларидан биридир. Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида қайд этилганидек, мактабгача таълим тизимини такомиллаштириш бўйича малакали тарбиячи ва педагог кадрлар бугунги кунда узлуксиз инновацион изланишда бўлшни, фикрлаши, шунингдек, МТМ ларда ҳам инноватик ғояларни шакллантириш асосида фаолият кўрсатиши зарур. Педагог кадрларнинг узлуксиз таълим олишини ташкил этиш муаммолари бир қатор халқаро ташкилотларда, жумладан, Жаҳон таълимини режалаштириш институти (Париж), ЮНЕСКОнинг таълим бўйича институти (Гамбург), Олий таълимнинг Европа Маркази (Бухарест), Европа Муаллимлар таълими Ассотсиатсияси (АТЕЕ) ва бошиқа қатор илмий муассасаларда тадқиқ этилмоқда.

Ўзбекистон республикаси Президентининг 2017-2021 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисидаги Қарорида; мактабгача таълим муассасалари тармоғини кенгайтириш, малакали педагог кадрлар билан таъминлаш, болаларни мактаб таълимига тайёрлаш даражасини тубдан яхшилаш, таълим –тарбия

жараёнига замонавий таълим дастурлари ва технологияларини тадбиқ этиш, болаларни ҳар томонлама интеллектуал, ахлоқий, эстетик, жисмоний ривожлантириш учун шарт-шароитлар яратиш масалаларига алоҳида эътибор қаратилди¹. Бу қарор мактабгача таълим тизимини янада такомиллашувига хизмат қилади.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

“Мактабгача таълим фанларининг инновацион тараққиёти ва стратегиялари” **модулининг мақсади:** педагог кадрларнинг ўқув-тарбиявий жараёнларни юксак илмий-методик даражада таъминлашлари учун зарур бўладиган касбий билим, кўникма ва малакаларини мунтазам янгилаш, малака талаблари, ўқув режа ва дастурлари асосида уларнинг касбий компетентлиги ва педагогик маҳоратини доимий ривожланишини таъминлашдан иборат.

“Мактабгача таълим фанларининг инновацион тараққиёти ва стратегиялари” **модулининг вазифалари:**

“Мактабгача таълим” йўналишида педагог кадрларнинг касбий билим, кўникма, малакаларини узлуксиз янгилаш ва ривожлантириш механизмларини яратиш;

-замонавий талабларга мос ҳолда олий таълимнинг сифатини таъминлаш учун зарур бўлган педагогларнинг касбий компетентлик даражасини ошириш;

-педагог кадрлар томонидан замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва хорижий тилларни самарали ўзлаштирилишини таъминлаш;

-махсус фанлар соҳасидаги ўқитишнинг инновацион технологиялари ва илғор хорижий тажрибаларни ўзлаштириш;

“Мактабгача таълим” йўналишида қайта тайёрлаш ва малака ошириш жараёнларининг фан ва ишлаб чиқариш билан интеграциясини таъминлаш.

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

“Мактабгача таълим фанларининг инновацион тараққиёти ва стратегиялари” курсини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида:

Тингловчи:

¹ **Туркистон рўзномаси 2017 йил 1-феврал 3-бет

- олий таълим тизимида таълим-тарбия жараёнини модернизациялаш йўналишларини;
- педагогик концепцияларнинг умумий тавсифи, мазмуни ва моҳиятини;
- мактабгача таълим фанларини ўқитиш мазмунини интеграциялашни;
- бўлажак мактабгача таълим ўқитувчиларнинг педагогик-психологик тайёргарлигини таркиб топтириш парадигмаларини;
- мактабгача таълим жараёнини лойиҳалаштиришни;
- акмеологик ёндашув асосида талабаларда креатив қобилиятни шакллантиришни;
- педагогик квалиметриянинг мақсади, вазифалари, турлари ва тамойилларини;
- ўқитувчининг квалиметрик модели ва диагностикасини;
- педагогик квалиметрия мезонлари, методлари ва уларнинг таълим натижаларини баҳолашдаги аҳамиятини;
- квалиметрик назорат технологияси ҳақида **билимларга эга бўлиши**;

Тингловчи:

- бўлажак мактабгача таълим ўқитувчиларнинг педагогик-психологик тайёргарлигини таркиб топтириш;
- мактабгача таълим жараёнини лойиҳалаштириш ва ўқув материалларини тизимлаштириш;
- интерфаол таълим воситасида талабаларда мустақил фикрлаш маданиятини шакллантириш;
- янгича ёндашувлар асосида талабаларда касбий ва креатив қобилиятни шакллантириш;
- мактабгача таълим фанларини ўқитишнинг инновацион шакллари, метод ва воситаларидан фойдаланиш;
- квалиметрик жараёни ташкил этиш ва ўтказиш;
- таълим-тарбия жараёнида кутилаётган натижаларни башорат қилиш, идентив ўқув мақсадларини шакллантириш;

квалиметрик назорат технологиясидан фойдаланиш **кўникмаларини эгаллаши**;

Тингловчи:

- ўқув материалларини тизимлаштиришнинг дидактик параметрларини яратиш;
- интерфаол таълим воситасида талабаларда мустақил фикрлаш маданиятини шакллантириш;

- компетентли ёндашув асосида бўлажак мутахассисларни касбий шакллантириш;
- амалий, семинар ва лаборатория машғулотларини ташкил этиш ва ўтказиш;
- мактабгача таълим фанларидан курс иши (лойиҳаси)ни тайёрлаш;
- битирув малакавий ишлари бажарилишининг ташкилий ва илмий-методик таъминотини такомиллаштириш;
- талабалар билимини баҳолаш ва ўз-ўзини назорат қилиш технологиялари амалга ошириш каби **малакаларини эгаллаши;**

Тингловчи:

- педагогик концепцияларнинг умумий тавсифи, мазмуни ва моҳиятини амалий фаолиятда қўллаш;
- бўлажак мактабгача таълим ўқитувчиларнинг педагогик-психологик тайёргарлигини таркиб топтириш;
- Мактабгача таълим жараёнини лойиҳалаштириш ва педагогик фаолиятда қўллаш;
- замонавий ўқитувчисининг ўқув-меъёрий хужжатларини ишлаб чиқиш;
- назарий, амалий, семинар ва лаборатория машғулотларини ташкил этиш ва ўтказиш;
- интерфаол таълим воситасида талабаларда мустақил фикрлаш маданиятини ривожлантириш;
- квалиметрик жараённи ташкил этиш ва ўтказиш;
- талабалар билимини баҳолаш ва ўз-ўзини назорат қилиш ҳамда педагогик фаолиятда қўллай олиш **компетенцияларни эгаллаши лозим.**

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Мактабгача таълим фанларининг инновацион таракқиёти ва стратегиялари” курси маъруза машғулотлари шаклида олиб борилади.

Курсни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

- маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентатсион ва электрон-дидактик технологиялардан;
- ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан, экспресс-сўровлар, тест сўровлари, ақлий ҳужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш, коллоквиум ўтказиш, ва бошқа интерактив таълим усулларини қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Мақтабгача таълим фанларининг инновацион тараққиёти ва стратегиялари” модули мазмуни ўқув режадаги “Олий таълимда мақтабгача таълим фанларини ўқитиш методикаси” ўқув модули билан узвий боғлиқ ҳолда амалга оширилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар, ўқув жараёнини ташкил этиш ва унинг сифатини таъминлаш борасидаги илғор тажрибалар ҳамда, замонавий ёндашувларни ўрганиш. Замонавий таълим ва инновацион технологиялар соҳасидаги илғор хорижий тажрибалар билан танишиш, уларни таҳлил этиш, амалда қўллаш ва баҳолашга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимооти

№	Модул мавзулари	Ҳаммаси	Жами ўқув юкламаси	Жумладан			Мустақил таълим
				назарий	амалий	қўчма машғулот	
1.	Олий таълим тизимида мақтабгача таълим-тарбия жараёнини модернизациялаш йўналишлари	4	4	2	2	-	
2.	Бўлажак мақтабгача таълим ўқитувчиларининг компетентли ёндашув асосида касбий шакллантириш технологиялари.	4	4	2	2		
3.	Педагогик фаолиятда юзага келадиган касбий муаммолар ва уларни ҳал этиш стратегиялари	4	4	2	2		
4.	Мақтабгача таълим муассасаларида мультимедиа технологияларини жорий этиш.	6	6	2	4		
Жами		18	18	8	10		

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-Мавзу: Олий таълим тизимида мақтабгача таълим-тарбия жараёнини модернизациялаш йўналишлари.

Мактабгача таълим муассасалари тарбияланувчилари билан илғор инноватцион технологиялар ва янги дастурлар асосида ишлай оладиган педагогларни тайёрлаш. Мактабгача таълим муассасалари тарбияланувчилари ҳамда таълимий жараённинг барча иштирокчилари билан конструктив-ҳамкорлик муносабатларини рўёбга чиқаришга йўналтириш.

2-Мавзу: Бўлажак мактабгача таълим ўқитувчиларининг компетентли ёндашув асосида касбий шакллантириш технологиялари.

Мактабгача таълим муассасасининг ишига инновацияларнинг жорий этилиши – мактабгача таълим-тарбия тизимини такомиллаштириш ва ислоҳ этишнинг энг муҳим шартлари. Педагогик фикр юритиш психологик-педагогик назарияни эгаллаш, ўз ғояларини ягона концепция қилиб жамлаш, инновациялар зарурлиги ёки муқаррарлигини асослаш, янгиликни жорий қилишга кўмаклашувчи омилларни ажратиб кўрсатиш.

3-Мавзу: Педагогик фаолиятда юзага келадиган касбий муаммолар ва уларни ҳал этиш стратегиялари

Педагог ўзи ва ўрганувчи учун қулай бўлган йўллارни, усул ва услубларни, ўқитиш шакллари, метод ва вазиятларни излаш. Замонавий педагогик технологияга суяниб, ўқув жараёнини самарадорлигини ошириш.

4-Мавзу: Мактабгача таълим муассасаларида мультимедиа технологияларини жорий этиш.

Мультимедиа технологияларидан фойдаланиш методикаси. Медиа таълимнинг асосий мазмуни. Тарбия жараёнини ташкил этишга доир замонавий ёндашувлар. Мактабгача таълим фанларининг тараққиёт тенденциялари ва инновациялари.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-Мавзу: Олий таълим тизимида мактабгача таълим-тарбия жараёнини модернизациялаш йўналишлари. (2 соат)

Мактабгача таълим узлуксиз таълим тизимининг бошланғич бўғини сифатида. “Мактабгача таълим Концепцияси”. Педагогик жараённинг ижодкори бўлишига, мослашувчан фикрлашга эга бўлиши, инновациялардан моҳирона фойдалана олиши.

2-Мавзу: Бўлажак мактабгача таълим ўқитувчиларининг компетент ли ёндашув асосида касбий шакллантириш технологиялари.

(2 соат)

Талабаларнинг мустақил ва ижодий фаоллигини таъминлашга хизмат қиладиган таълим усул, шакл ва технологияларини танлаш. Мактабгача таълим муассасаларида психологик ва ижтимоий хизматнинг бирга олиб борилиши. Замонавий техника ва технологияларни жорий қилиниши натижасида, жаҳон стандартларига мос келадиган мутахассисларни тайёрлаш. Мактабгача таълим муассасасида инноватцион технологиялардан фойдаланишнинг зарурий шартлари педагогнинг салоҳияти ва ҳаракатлари.

3-Мавзу: Педагогик фаолиятда юзага келадиган касбий муаммолар ва уларни ҳал этиш стратегиялари. (2 соат)

Педагогик жамоани янгиликлар киритишга тайёрлаш стратегия билан таништириш, янгиликлар киритишни режалаштириш, мақсадни, кутилаётган самарадорлик ва асосий талаблар билан таништириш.

4-Мавзу: Мактабгача таълим муассасаларида мультимедиа технологияларини жорий этиш. (4 соат)

Мультимедиа технологияси ҳақида умумий маълумот ва улардан фойдаланиш методлари. Мультимедиа технологиялари имкониятлардан амалиётда фойдаланиш.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларида фойдаланилади:

- маърузалар, амалий машғулотлар (маълумотлар ва технологияларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш);
- давра суҳбатлари (кўрилаётган лойиҳа ечимлари бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);
- баҳс ва мунозаралар (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

“Танишув” тренинги

Методнинг мақсади: мазкур метод таълим олувчиларнинг бир бири билан яқиндан таништириш, назорат қилиш, текширишга йўналтирилган. Мазкур тренинг орқали таълим олувчиларнинг муносабати, жамоада ишлаши, махорати, ақл-идроки, билими бўйича ташҳис қилинади.

Методни амалга ошириш тартиби: “Танишув” тренинги дарснинг бошида янги гуруҳ ташкил этилганда ўтказиш тавсия этилади. Шунингдек, ўқитувчининг ижодий ёндашуви ҳамда ўқув мақсадларидан келиб чиқиб, қўшимча топшириқлар ёки саволларни киритиш мумкин.

Намуна:

1. Сиз ким ва нима учун бу ерга тўпландингиз?
2. Сизнинг мақсадингиз!
3. Ким билан ҳамкорлик қиласиз?
4. Кимга ғамхўрлик қиласиз?
5. Сизнинг кучсиз томонларингиз!
6. Сизнинг кучли томонларингиз!
7. Педагогик технология ҳақидаги тушунчангиз?
8. Инновацияга тариф беринг?
9. Фан ҳақидаги фикрингиз!

“SWOT-таҳлил” методи.

Методнинг мақсади: мавжуд назарий билимлар ва амалий тажрибаларни таҳлил қилиш, таққослаш орқали муаммони ҳал этиш йўллари топишга, билимларни мустаҳкамлаш, такрорлаш, баҳолашга, мустақил, танқидий фикрлашни, ностандарт тафаккурни шакллантиришга хизмат қилади.

S – (strength)

- кучли томонлари

W – (weakness)

- заиф, кучсиз томонлари

O – (opportunity)

- имкониятлари

T – (threat)

- тўсиқлар

Намуна: Олий таълим тизимида мактабгача таълим-тарбия жараёнини модернизациялаш йўналишлари SWOT таҳлилини ушбу жадвалга туширинг.

S	Мактабгача таълим муассасалари тарбияланувчилари билан илғор инновацион технологиялардан фойдаланишнинг кучли томонлари	янги дастурлар асосида ишлай оладиган педагогларни тайёрлаш.
W	Педагогик жараённинг ижодкори бўлиши кучсиз томонлари	инновациялардан моҳирона фойдалана олиши.
O	Мактабгача таълим педагогикасининг умумий тавсифи (ички)	мазмуни
T	Тўсиқлар (ташқи)	моҳияти.

“Хулосалаш” Мактабгача таълим муассасалари тарбияланувчилари билан илғор инновацион технологиялар ва янги дастурлар асосида ишлай оладиган педагогларни тайёрлаш.

(Резюме, Веер) методи

Методнинг мақсади: Бу метод мураккаб, кўптармоқли, мумкин қадар, муаммоли характеридаги мавзуларни ўрганишга қаратилган. Методнинг моҳияти шундан иборатки, бунда мавзунинг турли тармоқлари бўйича бир хил ахборот берилади ва айти пайтда, уларнинг ҳар бири алоҳида аспектларда муҳокама этилади. Масалан, муаммо ижобий ва салбий томонлари, афзаллик, фазилат ва камчиликлари, фойда ва зарарлари бўйича ўрганилади. Бу интерфаол метод танқидий, таҳлилий, аниқ мантикий фикрлашни муваффақиятли ривожлантиришга ҳамда ўқувчиларнинг мустақил ғоялари, фикрларини ёзма ва оғзаки шаклда тизимли баён этиш, ҳимоя қилишга имконият яратади. “Хулосалаш” методидан маъруза машғулотларида индивидуал ва жуфтликлардаги иш шаклида, амалий ва семинар машғулотларида кичик гуруҳлардаги иш шаклида мавзу юзасидан билимларни мустаҳкамлаш, таҳлили қилиш ва таққослаш мақсадида фойдаланиш мумкин.

Методни амалга ошириш тартиби:

тренер-ўқитувчи иштирокчиларни 5-6 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади;

тренинг мақсади, шартлари ва тартиби билан иштирокчиларни таништиргач, ҳар бир гуруҳга умумий муаммони таҳлил қилиниши зарур бўлган қисмлари туширилган тарқатма материалларни

ҳар бир гуруҳ ўзига берилган муаммони атрофлича таҳлил қилиб, ўз мулоҳазаларини тавсия этилаётган схема бўйича тарқатмага ёзма баён қилади;

навбатдаги босқичда барча гуруҳлар ўз тақдимотларини ўтказадилар. Шундан сўнг, тренер томонидан таҳлиллар умумлаштирилади, зарурий ахборотлар билан тўлдирилади ва мавзу

Намуна: Мактабгача таълим-тарбия жараёнини ташкил этишнинг концептуал асослари

Мактабгача таълим-тарбия тизимини такомиллаштиришнинг энг муҳим шартлари					
психологик-педагогик назарияни эгаллаш		ўз ғояларини ягона концепция қилиб жамлаш		янгиликни жорий қилиш	
афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги

Хулоса: Мактабгача таълим муассасасининг ишига инновацияларнинг жорий этилиши – мактабгача таълим-тарбия тизимини такомиллаштириш ва ислоҳ этишнинг энг муҳим шартларини амалга ошириш

“Кейс-стади” методи

«Кейс-стади» - инглизча сўз бўлиб, («case» – аниқ вазият, ҳодиса, «stadi» – ўрганмоқ, таҳлил қилмоқ) аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил қилиш асосида ўқитишни амалга оширишга қаратилган метод ҳисобланади. Мазкур метод дастлаб 1921 йил Гарвард университетиде амалий вазиятлардан иқтисодий бошқарув фанларини ўрганишда фойдаланиш тартибида қўлланилган. Кейсда очик ахборотлардан ёки аниқ воқеа-ҳодисадан вазият

сифатида таҳлил учун фойдаланиш мумкин. Кейс ҳаракатлари ўз ичига қуйидагиларни қамраб олади: Ким (Who), Қачон (When), Қерда (Where), Нима учун (Why), Қандай/ Қанақа (How), Нима-натижа (What).

“Кейс методи” ни амалга ошириш босқичлари

Иш босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш	якка тартибдаги аудио-визуал иш; кейс билан танишиш(матнли, аудио ёки медиа шаклда); ахборотни умумлаштириш; ахборот таҳлили; муаммоларни аниқлаш
2-босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғни белгилаш	индивидуал ва гуруҳда ишлаш; муаммоларни долзарблик иерархиясини аниқлаш; асосий муаммоли вазиятни белгилаш
3-босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш орқали ўқув топшириғининг ечимини излаш, ҳал этиш йўллари ишлаб чиқиш	индивидуал ва гуруҳда ишлаш; муқобил ечим йўллари ишлаб чиқиш; ҳар бир ечимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш; муқобил ечимларни танлаш
4-босқич: Кейс ечимини ечимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.	якка ва гуруҳда ишлаш; муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш; ижодий-лойиҳа тақдимотини тайёрлаш; якуний хулоса ва вазият ечимининг амалий аспектларини ёритиш

Кейс. Бўлажак мактабгача таълим ўқитувчиларининг педагогик-психологик тайёргарлигини таркиб топтиришда хатолик келиб чиқди.

Кейсни бажариш босқичлари ва топшириқлар:

- Кейсдаги муаммони келтириб чиқарган асосий сабабларни белгилаш(индивидуал ва кичик гуруҳда).
- Мобил иловани ишга тушириш учун бажариладагина ишлар кетма-кетлигини белгилаш (жуфтликлардаги иш).

“Ассесмент” методи

Методнинг мақсади: мазкур метод таълим олувчиларнинг билим даражасини баҳолаш, назорат қилиш, ўзлаштириш кўрсаткичи ва амалий кўникмаларини текширишга йўналтирилган. Мазкур техника орқали таълим олувчиларнинг билиш фаолияти турли йўналишлар (тест, амалий кўникмалар, муаммоли вазиятлар машқи, қиёсий таҳлил, симптомларни аниқлаш) бўйича ташҳис қилинади ва баҳоланади.

Методни амалга ошириш тартиби:

“Ассесмент” лардан маъруза машғулотларида талабаларнинг ёки катнашчиларнинг мавжуд билим даражасини ўрганишда, янги маълумотларни баён қилишда, семинар, амалий машғулотларда эса мавзу ёки маълумотларни ўзлаштириш даражасини баҳолаш, шунингдек, ўз-ўзини баҳолаш мақсадида индивидуал шаклда фойдаланиш тавсия этилади. Шунингдек, ўқитувчининг ижодий ёндашуви ҳамда ўқув мақсадларидан келиб чиқиб, ассесментга қўшимча топшириқларни киритиш мумкин.

Намуна. Ҳар бир катакдаги тўғри жавоб 5 балл ёки 1-5 балгача баҳоланиши мумкин.

Тест

1. Ўқитувчининг ўз онги ва фаолиятини белгилаш ва таҳлил қила олиш нима дейилади?

- А. креативлик
- В. кўникма
- С. рефлексия

Қиёсий таҳлил

- Педагогиканинг замонавий тенденциялардан фойдаланиш кўрсаткичларини таҳлил қилинг?

Тушунча таҳлили

- INSERT қисқармасини изоҳланг...

Амалий кўникма

- Мамлакат иқтимодиётини ва таълим сифатини оширишга хизмат қилувчи ўқув режа намунасини ишлаб чиқинг?

«ФСМУ» методи

Технологиянинг мақсади: Мазкур технология иштирокчилардаги умумий фикрлардан хусусий хулосалар чиқариш, таққослаш, қиёслаш орқали ахборотни ўзлаштириш, хулосалаш, шунингдек, мустақил ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Мазкур технологиядан маъруза машғулотларида, мустаҳкамлашда, ўтилган мавзунини сўрашда, уйга

вазифа беришда ҳамда амалий машғулот натижаларини таҳлил этишда фойдаланиш тавсия этилади.

Технологияни амалга ошириш тартиби:

- қатнашчиларга мавзуга оид бўлган якуний хулоса ёки ғоя таклиф этилади;

- ҳар бир иштирокчига ФСМУ технологиясининг босқичлари ёзилган қоғозларни тарқатилади;

- иштирокчиларнинг муносабатлари индивидуал ёки гуруҳий тартибда тақдимот қилинади.

ФСМУ таҳлили қатнашчиларда касбий-назарий билимларни амалий машқлар ва мавжуд тажрибалар асосида тезроқ ва муваффақиятли ўзлаштирилишига асос бўлади.

Намуна. Мактабгача таълимда педагогик жараёнларни лойиҳалаштириш

Фикр: Таълим сифатини бошқаришга инновацион ёндашув.

Топшириқ: Мазкур фикрга нисбатан муносабатингизни ФСМУ орқали таҳлил қилинг.

Блиц-ўйин методи

Методнинг мақсади: мазкур метод талабалар ёки қатнашчиларни мавзу буйича таянч тушунчаларни ўзлаштириш даражасини аниқлаш, ўз билимларини мустақил равишда текшириш, баҳолаш, шунингдек, янги мавзу буйича дастлабки билимлар даражасини ташхис қилиш мақсадида қўлланилади.

Методни амалга ошириш тартиби:

Иштирокчилар машғулот қоидалари билан таништирилади;

ўқувчиларга мавзуга ёки бобга тегишли бўлган сўзлар, тушунчалар номи туширилган тарқатмалар берилади (индивидуал ёки гуруҳли тартибда);

ўқувчилар мазкур тушунчалар қандай маъно англатиши, қачон, қандай

ҳолатларда қўлланилиши ҳақида ёзма маълумот берадилар;

Операцион (воқеий) ўйинлар. Бундай ўйинларда аниқ ўзига хос воқеа-ҳодисанинг бажарилиши машқ қилинади. Операцион ўйинлар иш жараёнига хос моделлаштирилади.

Роль ижро этиш ўйинлари. Унда конкрет шахснинг хулқи, хатти-ҳаракати, ўз вазифалари ва мажбуриятларини бажарилиш тактикаси машққилинади.

Тадбиркорлик театри.

Бунда қандайдир вазият ва ундаги кишининг хулқи ўйналади. Бу ўйиннинг асосий вазифаси турли ҳолатларда мўлжални тўғри баҳолай олишни ўргатиш, ўзининг хулқига тўғри баҳо бериш, бошқа кишиларнинг имкониятларини баҳолай олиш, улар билан мулоқот ўрната олишга ўргатишдир.

Психодрама ва социодрама.

Бу ҳам ўзига хос «театр», лекин ижтимоий психологик мақсадни кўзлайди: Унинг асосий мақсади жамоада вазиятни ҳис қила олиш, бошқа кишининг ҳолатини ўзгартириш ва унга баҳо бериш, у билан самарали мулоқотга кириша олишни шакллантириш ҳисобланади

Изоҳ: Иккинчи устунчага қатнашчилар томонидан фикр билдирилади. Мазкур тушунчалар ҳақида қўшимча маълумот глоссарийда келтирилган.

Намуна: Педагогик фаолиятда юзага келадиган касбий муаммолар ва уларни ҳал этиш стратегиялари.

Т-технологияси

Методнинг мақсади: Таълим мақсадлари нуқтаи назаридан яхлитликни, тизимлиликни ва функционал тўлиқликни сақлаб қолган ҳолда стандартлаштириш объектларининг (таълим мазмуни бирликларининг ва бошқаларнинг) мураккаблигини энг кам даражага келтириш.

Технологияни амалга ошириш тартиби: Ушбу педагогик фаолиятда юзага келадиган касбий муаммолар ва уларни ҳал этиш вазифаларини афзалликлари ва камчиликларини ёритиш.

Намуна: Мактабгача таълим педагогикасининг умумий тавсифи, мазмуни ва
МОҲИАТИ

Т-технологияси

Афзаллиги	Камчилиги

Венн Диаграммаси методи

Методнинг мақсади: Бу метод график тасвир орқали ўқитишни ташкил этиш шакли бўлиб, у иккита ўзаро кесишган айлана тасвири орқали ифодаланadi. Мазкур метод турли тушунчалар, асослар, тасавурларнинг анализ ва синтезини икки аспект орқали кўриб чиқиш, уларнинг умумий ва фарқловчи жиҳатларини аниқлаш, таққослаш имконини беради.

Методни амалга ошириш тартиби:

- иштирокчилар икки кишидан иборат жуфтликларга бирлаштириладилар ва уларга кўриб чиқилаётган тушунча ёки асоснинг ўзига хос, фарқли жиҳатларини (ёки акси) доиралар ичига ёзиб чиқиш таклиф этилади;

- навбатдаги босқичда иштирокчилар тўрт кишидан иборат кичик гуруҳларга бирлаштирилади ва ҳар бир жуфтлик ўз таҳлили билан гуруҳ аъзоларини таништирадилар;

- жуфтликларнинг таҳлили эшитилгач, улар биргалашиб, кўриб чиқилаётган муаммо ёхуд тушунчаларнинг умумий жиҳатларини (ёки фарқли) излаб топадилар, умумлаштирадилар ва доирачаларнинг кесишган қисмига ёзадилар.

Намуна: Педагогик фаолиятда юзага келадиган касбий муаммолар ва уларни ҳал этиш стратегиялари

Венн диаграммасини тўлдиринг

Хулоса: Замонавий техника ва технологияларни жорий қилиниши натижасида, жаҳон стандартларига мос келадиган мутахассисларни тайёрлаш

Кластер методи

Методнинг мақсади: Мультимедиа технологиясидан фойдаланишнинг асосини тингловчиларнинг фаоллаштирувчи ва жадаллаштирувчи фаолияти ташкил этади.

Методни амалга ошириш тартиби:

Ўйин ижтимоий тажрибаларни ўзлаштириш ва қайта яратишга йўналган вазиятларда, фаолият тури сифатида белгиланади ва унда шахснинг ўз хулқини бошқариши шаклланади ва такомиллашади.

Психологлар таъкидлайдиларки, ўйинга киришиб кетиш қобилияти киши ёшига боғлиқ эмас, лекин ҳар бир ёшдаги шахс учун ўйин ўзига хос бўлади. Ўйинли фаолият муайян функцияларни бажаришга бағишланган бўлади.

Намуна: Мактабгача таълим муассасаларида мультимедиа технологияларини жорий этиш.

Кластер методи

III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

1-Мавзу: Олий таълим тизимида мактабгача таълим-тарбия жараёнини модернизациялаш йўналишлари.

Режа:

1. Мактабгача таълим муассасалари тарбияланувчилари билан илғор инноватцион технологиялар ва янги дастурлар асосида ишлай оладиган педагогларни тайёрлаш.

2. Мактабгача таълим-тарбия жараёнини ташкил этишнинг концептуал асослари.

Таянч тушунчалар: Инновация, ижодкор, моделлаштириш, технология, инсон, мулоқат, фаолият, муносабат, шахсият, фазилат, муассаса, индивидуал, концептуал, ривожланиш, ижодкор.

1. Мактабгача таълим муассасалари тарбияланувчилари билан илғор инноватцион технологиялар ва янги дастурлар асосида ишлай оладиган педагогларни тайёрлаш.

Ўзбекистон Республикасининг илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган давлат талаблари Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 29 декабрдаги ПҚ-2707-сон «2017-2021 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги қарори ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 21 ноябрдаги 929-сон «Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим муассасалари раҳбар ва мутахассисларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш институти уставини тасдиқлаш ҳақида» ги қарорига асосан илк ва мактабгача ёшдаги болаларни ҳар томонлама ривожлантириш, таълим-тарбия бериш, мактаб таълимига тайёрлаш бўйича давлат талабларини белгилайди.

Мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишлари жамиятимизни демократик янгилаш ва тараққиётни янги босқичга кўтариш вазифаси иқтисодиётимиз ривожини ва таълим-тарбия тизимидаги ислохотларнинг тубдан ўтказилиши, яхши йўлга қўйилиши билан белгиланади. Ўзбекистон республикасининг биричи Президенти 2013 йил 19 январдаги 2012 йилда республикани ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2013 йилги иқтисодий дастурнинг асосий устувор вазифаларига бағишланган мажлисида сўзлаган «Бош мақсадимиз-кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш» маърузасида ҳам таълим соҳасини ривожлантириш ва ислох этиш масаласи доимий равишда эътибор, таълим-тарбия соҳасининг яхлит,

узлуксиз тизимини шакллантириш ва мустаҳкамлаш, жумладан, умумий ўрта таълимдан бошлаб ўрта махсус, касб-хунар ҳамда олий таълимгача бўлган барча барча босқичларда юксак билимли ва малакали касб тайёргарлигига эга бўлган авлодни тарбиялаш жараёнини такомиллаштириш ва мамлакат иқтисодиётининг рақобатбардошлигини ошириш, иқтисодиётни ва унинг етакчи тармоқларини модернизациялаш, шунингдек, иш ўринларини яратиш ва аҳоли бандлигини таъминлаш каби масалалар ўз ифодасини топган.

Ўқув-тарбия жараёнига инновацион технологияларнинг кириб келиши таълим жараёнига қўйилган талабларни муваффақиятли ҳал этишда аҳамиятлидир, шунингдек дарснинг сифат ва самарадорлигини ошириб таълимдан кўзланган натижага эришишни осонлаштиради. Шу асосда ўқув – тарбия жараёнини самарали ташкил этиш, бу ўз фаолиятини оқлайди ва рақобатбардош кадрлар тайёрлашда энг муҳим ютуқларга эришишни таъминлайди. Таълимнинг мазмуни илмий билимлар, кўникма ва малакалар тизимидир. Ўқувчи илмий билим, кўникма ва малакаларни эгаллаш жараёнида ақлий ва жисмоний қобилиятларини ривожлантиради, дунёқараши, ахлоқи шаклланади, ҳаётга, меҳнатга тайёрланади. Таълим мазмунига инсоният тўплаган барча ижтимоий тажрибалар киради. Унинг мазмуни, ҳажми, ижтимоий тўзумнинг иқтисодий талаб ва эҳтиёжлари, фан-техника тараққиёти даражаси билан белгиланади. Яъни унинг мазмунига табиат, жамият, инсон ва унинг тафаккури ҳақидаги билимлар, ҳозирги замон фани, техникаси, маданияти, ишлаб-чиқаришдаги янгиликлар киритилади. Таълимнинг мазмуни ўзгарувчан, у доимо янгиланиб туради. Таълим мазмуни илмий асослаган ДТС, Ўқув режалари, дастурлари ва дарсликларидан ифодаланади. Хусусий методика нуқтаи назари бўйича «таълим» айнан бир ўқув фани асосида ўқитиш ва ўқиш фаолиятларини биргаликда амалга оширишни англатади.

Педагогика фани нуқтаи назаридан қаралганда эса «таълим» ўқитувчи ва ўқувчи таъсирининг мажмуи бўлиб, унинг натижасида ўқувчининг ақлий салоҳияти (интеллект), руҳиятини ривожлантириш маъносини билдиради.

Билим-табиатда, жамиятда, инсон онгида амал қилинадиган қонуниятларнинг турли белгилар (масалан, ёзув) воситасида моддийлаштирилган кўринишидир. Билимлар қараш, ғоя, таъриф, қоида, аниқлик, аксиома, теорема, омил ва бошқа шаклларда берилади;

Таълим жараёни таркибига кўра, ўта мураккаб дидактик ҳодисадир. Агар бу жараёнга ўқитувчи фаолияти нуқтаи назаридан ёндошсак, «ўқитиш жараёни», ўқувчилар фаолияти нуқтаи назаридан, эса «ўқув жараёни» иборалари ишлатилади.

Ўқитиш энг қадимий фаолият турларидан биридир. У меҳнатнинг ижтимоий тақсимланиши натижасида алоҳида касб сифатида ажралиб чиққан. Кишилар ўқитувчилик касбига махсус тайёрланади.

Таълим маълум босқичлар асосида амалга оширилади: ўрганиладиган нарсаларни бевосита ёки билвосита идрок этиш; олдин ўрганилган билимларни хотирага, яъни эсга тушириш; билимларни амалда қўллаш, фикрлаш, уларнинг умумий ва хусусий аломатларини ажратиш.

Бугунги кунда таълим соҳасида турли хусусиятдаги, йўналишдаги ва аҳамиятдаги ниҳоятда кўп инновациялар мавжуд, катта ёки кичик кўламли давлат ислохотлари ўтказилади, таълимнинг ташкил этилишига, мазмунига, услубига, технологиясига янгиликлар киритилади.

Замонавий мактабгача таълим ташкилотларида – бола ўз ривожланиши учун энг аҳамиятли соҳаларда ва жиҳатларда катталар ва тенгдошлар билан кенг ҳиссий-амалий ўзаро муомала тажрибасини оладиган жойдир, мактабгача таълим муассасаларида бола ўз эҳтиёжлари, қобилиятлари ва имкониятларига мувофиқ ҳолда индивидуал ривожланишига бўлган ҳуқуқини шу жараён учун ташкилий-педагогик шароитлар яратилган ҳолда амалга оширади; педагог ўзининг касбий ва шахсият фазилатларини ривожлантиради, раҳбар болалар ва педагоглар фаолиятининг муваффақиятли бўлишини таъминлайди; муассаса ота-оналарнинг ўз болалари учун кўзда тутган келажак юзасидан фикрлари хусусиятларини инобатга олади ва уларни болалар билан, ҳамда таълимий жараённинг барча иштирокчилари билан конструктив-ҳамкорлик муносабатларини рўёбга чиқаришга йўналтиради.

Ҳозирги вақтда мактабгача таълим ташкилотларида болалар билан илғор инновацион технологиялар ва янги дастурлар асосида ишлай оладиган педагог зарур бўлади. У педагогик жараённинг ижодкори бўлиши, мослашувчан фикрлашга эга бўлиши, инновациялардан моҳирона фойдаланиши лозим.

Ишнинг долзарблиги шундан иборатки, охириги пайтда мактабгача таълим муассасасида инновацион технологияларнинг қўлланиши масаласи тобора кўпроқ кўтарилмоқда, чунки таълим муассасасининг ишига инновацияларнинг жорий этилиши – мактабгача таълим-тарбия тизимини такомиллаштириш ва ислох этишнинг энг муҳим шартидир. Педагогик инновациялар деганда педагогик фаолиятга янгиликлар киритиш, самарадорлигини ошириш мақсадида таълимнинг мазмуни ва технологиясини ўзгартиришларни тушуниш лозим. Шундай қилиб, инновациялар жараёни янгилик мазмуни ва ташкил этилишининг шаклланишидан ва ривожланишидан иборат.

Янгиликлар ташувчиси – педагог –инновациялар жараёни тузилишининг элементи сифатида янгиликни идрок этиш, ўзлаштириш ва баҳолаш, мақсад қўйиш ва мақсадга эришиш бирлиги жиҳатидан тавсифланади. Мотивация (истайман), назарий (қила оламан), технологик (қиламан) ва натижа (оламан) интилиши ва тайёрлигининг жамулжамлиги мактабгача таълим педагогларининг инновация уқувлилиги тизимини ташкил қилади.

Ш
О П
Ф

Мактабгача таълим педагог ходимининг касбий ўқувлилиги тузилма-функционал модели.

Изоҳ: Ш - шахс, П – предмет (маданият), Ф – фаолият, О – объект (бола) – касбий уқувлиликнинг шаклланиш майдонлари; концентрик айланалар (И-ИВ) – унинг шакланганлиги даражалари; ҳар бир блокдаги секторлар, векторлар билан педагогнинг маълум малакалари белгиланган.

Шахс тузилишида ва педагогнинг инноватцион фаолиятда қуйидаги муҳим элементларни ажратиш мумкин.

- мотивлар, фикрлаш йўналиши, интилишлар, улар педагогнинг янгиликка нисбатан очиклигини ва уни қабул қилишини тавсифлайди;

- ижодий қобилият, масалан, креативлик ва индивидуаллик. Фаол ўз-ўзини англаш, педагогик маданият, ижодиёт базаси;

-технологик таркибий қисми, у аънанавий вазиятларни турли-туман ҳал этиш йўллари таъминлайди;

- педагогнинг ўзи ҳақида ва инноватцион жараёндаги ўрни ҳақида адекват тасаввурга ёрдам берувчи рефлексия.

Педагогик жараённинг иждокори бўлиши. Педагогнинг янгиликка интилиши, инноватцион салоҳияти ва хулқи, янгиликни қабул қилиши каби фазилатлари ҳам жуда муҳим. Янгилик киритиш феномени янгиликларни жорий қилиш, юқори ақлий салоҳият, танқидий муносабат, муқобил йўллари излашни ўзига мақсад қилиб қўйган педагогларда учрайди. В.А. Слостенин ва Л.С. Подимова жамоанинг инноватцион салоҳиятини янгиликларни яратиш, қабул қилиш ва амалга ошириш, шунингдек эски, педагогик самарасиз жиҳатларни ўз вақтида йўқотиш қобилияти деб таърифлаган.

Инноватцион салоҳиятнинг қисми бўлган қабул қилиш янгиликни сезиш, унга тайёрлик, муаммо билан танишиш, уни ҳал этишнинг мавжуд йўллари таҳлил қилиш, йўлини танлаш, қарор қабул қилиш оқибатларини қабул қилиш билан белгиланади.

Инноватцион таълим жараёнида педагогик фаолиятнинг мазмуни анъанавий фаолиятдан анча фарқ қилади.

Биринчидан, фаолият мазмуни ва технологиясини ишлаб чиқиш фаолияти анча мураккаблашади, чунки унинг технологик асоси тез ривожланади. У педагогнинг махсус малакалари, иш усуллари ривожлантирилишини талаб этади.

Бундан ташқари, замонавий ахборот технологиялари фаолият сифатига ва унинг махсулига кўшимча талабларни қўймоқда.

Иккинчидан, замонавий педагогик жараённинг ўзига хослиги шуки, педагог марказий ўрин тутган анъанавий таълимдан фарқли равишда, бу ерда асосий диққат болага – унинг фаоллиги, танлови, креативлигига қаратилади.

Тарбиячининг муҳим функцияси болани ўз фаолиятида қўллаб-қувватлаш, унинг оламдаги муваффақиятли илгарилама ҳаракатига ёрдам бериш, юзага келувчи муаммолар ҳал этилишини осонлаштириш, турлитуман маълумотни ўзлаштиришга ёрдам бериш ҳисобланади.

К. Роджерс, А.Б. Орлов ва С.Я. Ромашина жаҳон таълимий ҳамжамиятида шу сабабли янги атама – фасилитатор – ўқишга ёрдам берувчи, осонлаштирувчи, кўмаклашувчи шахс пайдо бўлиб, ишлатилаётганлигини қайд этганлар.

Учинчидан, билиш материални тақдим этиш ва тажрибани бериш йўллари педагог ва болаларнинг интенсив мулоқотини кўзда тутди, педагогнинг барча болалар билан умумлашган алоқаси устувор бўлган, лекин тарбиячининг алоҳида болалар билан ўзаро муносабати анча кам бўлган анъанавий таълим турига нисбатан замонавий таълимда ушбу таълим субъектлари ўртасида анча фаолроқ ва қизиқарли ўзаро муносабатлар бўлишини талаб қилади.

Шундай қилиб, мактабгача таълим муассасасида инноватцион технологиялардан фойдаланишнинг зарурий шартлари педагогнинг салоҳияти ва ҳаракатлари, унинг янгиликни сезиши, очиклиги ва фасилитатсияси бўлади.

Педагог ва боланинг таълим жараёнида тутган ўрнининг ўзгариши ўзаро муносабатлар, энг аввало педагоглар ўзаро муносабатлари – интегратсияси ва ўзаро мослашуви тизимини қайта қуриш, шунингдек «педагог – бола –ота-онаси» учбурчагида ўзаро муносабатларни такомиллаштиришни тақозо этмоқда. Бу, бир томондан, мактабгача таълим муассасасида инноватцион жараённинг зарурий шarti, бошқа томондан – унинг натижаси ва муваффақиятининг кўрсаткичи бўлади.

Бошланғич даражада инновациялар ёки айрим курснинг, ёки курслар блокиннинг (масалан, экологик ёки гуманитар) янги мазмунини яратишга; ёки таълим жараёнининг тузилмасини яратишни янги усулларини ишлаб чиқишга; ёки таълимнинг янги технологиялари, янги шакллари ва усулларини ишлаб чиқишга қаратилади.

Исталган даражадаги инновацияни назарий асосланган, мақсадга қаратилган ва амалиётга йўналтирилган янгилик деб қараш мумкин. Инновация ҳар қандай даражасида 4 босқич давомида ривожланади:

- назарий, яъни инновацияларни психологик-педагогик таҳлил асосида асослаб бериш; инноватцион жараён қандай ривожланиши, ҳамда унинг салбий ва ижобий оқибатлари қандай бўлишини прогноз қилиш;

- ташқилий-сиёсий;

- таҳлилий (олинган натижаларни умумлаштириш ва таҳлил қилиш);

- жорий этиш.

Босқичлардан ҳар бири ўз вазифалари ва мазмунига эга. Энг мураккаб босқич биринчи босқичдир, чунки педагогик фикр юритиш психологик-педагогик назарияни эгаллаш, ўз ғояларини ягона концепция қилиб жамлаш, инновациялар зарурлиги ёки муқаррарлигини асослаш, янгиликни жорий қилишга кўмаклашувчи омилларни ажратиб кўрсатишни кўзда тутати. Ушбу босқич режалаштирилган янгиликнинг ахборот таъминотини ҳам кўзда тутати. Биринчи босқичда пухта ишлаш инновацияларни педагогик жараёнга жорий қилиш босқичида муваффақиятга олиб келади.

Иккинчи босқич – янгиликни ўзлаштиришга кўмаклашувчи янги тузилмаларни яратишдир. Бу тузилмалар мобил, мустақил ва эркин бўлиши лозим.

Учинчи босқичда инноватцион жараён қайси даражада амалга оширилаётганини англаб етиш; умуман таълим муассасасининг аҳволини (ёки муайян фанни ўқитишнинг аҳволини) янгиликни жорий қилиш натижасида эришилиши кўзда тутилган прогноз ҳолатига солиштириш лозим. Агар мувофиқликка эришилмаса, нега? Деган саволга жавоб топиш лозим.

Жорий қилиш босқичида муваффақият иккита омилга боғлиқ: янгилик амалга ошаётган ўқув юртининг (ёки таълим муҳитининг) моддий-техник базаси, ва педагогик ходимлар ва раҳбарларнинг малакаси, уларнинг умуман янгиликларга муносабати, уларнинг ижодий фаоллиги. Ҳар қандай инновациялар ходимлардан юксак ҳиссий ва ақлий куч сарф этилишини талаб қилади, демакки, бу меҳнатга шунга мос ҳақ тўланиши лозим. Ушбу муаммолар туфайли (ўқитувчилар корпусининг касбий маҳорати; моддий-

техник базаси ва меҳнатнинг ижтимоий баҳоланиши) таълимдаги инновациялар амалга ошгунча узок ва қийин йўл ўтади.

Агар анъанавий таълимнинг инноватцион таълимдан фарқлари тизимини таҳлил қилиб, инноватцион фаолиятни амалга оширишнинг педагогик усуллари аниқласак, ушбу таҳлил таълим технологияларини ўзгартириш лозимлиги ҳақидаги хулосага олиб келади.

Таълим технологиясининг энг кўп тарқалган таърифи қуйидагича: таълим технологияси – бу ўқув дастурларида кўзда тутилган, ўқитиш шакллари, услублари ва воситаларининг тизимидан иборат бўлган таълим мазмунини амалга ошириш усули бўлиб, ушбу тизим қўйилган дидактик мақсадга энг самарали эришишни таъминлайди.

Шундай қилиб, таълим маданиятнинг бир қисми бўлиб, унинг тубигача амалга оширадиган ўзгаришлар инсонларнинг ҳаётий фаолияти усуллари ўзгартиради, демакки, таълимда инновациялар юзага келишига олиб келади. Инсон цивилизациясининг постиндустриал даврида, яъни кўп олимлар томонидан ахборот-инноватцион давр деб аталадиган даврда билим ва таълим туб асосий тушунчаларга айланади.

2. Мактабгача таълим-тарбия жараёнини ташкил этишнинг концептуал асослари.

Республикамиз ижтимоий-иқтисодий ва маърифий соҳаларида амалга оширилаётган модернизациялаш жараёнлари узлуксиз таълим тизимига ҳам бевосита таъсирини кўрсатмоқда. Бу ўз навбатида, замонавий таълим муҳитининг муҳим тавсифи ҳамда шахс имкониятлари муваффақиятли амалга оширилишининг шарти сифатида таълим парадигмаларини такомиллаштириш, унинг таркибий қисмлари функционал ва концептуал муаммолари ечимини ишлаб чиқишни тақозо этмоқда. Республикамизда узлуксиз таълим тизими ижтимоий соҳалар ҳамда иқтисодиёт тармоқларини модернизациялаш шароитида муҳим ижтимоий институтлардан бири сифатида таълимий, тарбиявий, иқтисодий, ижтимоий ва маданий функцияларни бажармоқда. Уларнинг муваффақиятли бажарилишини таъминлаш учун ўқувчиларда ижодий ва мустақил фикрлаш, касбий етуклик ва юксак маънавиятни шакллантирувчи педагогик шарт-шароитлар яратилиши лозим. Педагогика фани билимлар соҳаси ва ижтимоий амалиёт соҳаси каби жаҳон ривожланиш умумий тенденциялари ва қонуниятларига биноан ривожланади. Шунинг учун касбий-педагогик таълим чет эл тажрибаларини ўрганиш уни илмий тушуниш илғор ғоялардан миллий таълим амалиётида фойдаланиш айниқса долзарб ҳисобланади. "Кадрлар тайёрлаш соҳасидаги позитив жаҳон тажрибасини ҳисобга олиш узлуксиз

таълим ва кадрлар тайёрлаш тизими барча элементларига тааллуқли ва унинг ривожланиши омилларидан бири ҳисобланади". Шу билан бирга миллий ғоялар ва анъаналарда қурилган таълим ҳар доим миллий ривожланиш масалаларига жавоб беришини эсда тутиш керак. Ҳозирги замон мактабларида педагогик жараёни ташкил қилиш таълим тарбиянинг усул, восита ва шакллари танилаш фақат билим, кўникма, малакаларга йўналтиришдан ташқари уларни билиш жараёни, хиссий кечсинмаларини ўзлаштиришга алоҳида эътибор бериш зарур. Кейинги йилларда ўзбек олимлари томонидан таълим жараёнини такомиллаштириш борасида муҳим тадқиқотлар олиб борилмоқда. Масалан: И.А.Аллаёровнинг илмий тадқиқотлари фаол таълимнинг концепциясини яратишга бағишланган бўлиб, унда ўрта махсус ва олий ўқув юртларида фаол таълимнинг тутган ўрни, ўқувчиларнинг билиш фаолиятини фаоллаштиришда мустақил ишларнинг ахамияти ҳамда таълим жараёнига ишбилармонлар уйинини қўллаш масалалари ўз ифодасини топган. Мазкур тадқиқотнинг қимматли томони шундаки, унда таълим жараёнига ишбилармонлар уйини қўллашга бўлган дидактик талаблар тарбияловчи таълим, илмийлик, тушунарлилик, назариянинг амалиёт билан боғлиқлиги принципларининг моҳияти, ишбилармонлар уйинига тайёргарлик ўтказиш босқичларини ишлаб чиққанлигидир. Ўқитувчи жараёнини ташкил этиш шаклларида бири дарс, ўзининг дидактик мақсади, вазифасига кўра мураккаб педагогик объект саналади. Дарс ўзининг дидактик мақсади, мазмуни воситалари, методлари билан боғлиқ ҳолда изчилликка, илмийликка, мантиқий тузилишга эга бўлиш ва мазкур тузилиш таълим жараёнининг қонуниятларига мос бўлиши лозим. Дарс тузилишини аниқлаш аниқлаш учун ўқув материалларидаги таълим мазмуни унинг мазмундаги таркибий қисмлар, мазкур таркибий қисмларни ўқувчилар томонидан ўзлаштириш учун я'ни таълим жараёнининг боришини ҳисобга олиш зарур. Бу қонунга қўра табиатдаги ҳамма нарса ҳодиса ва жараёнларда ички зиддиятлар узро алоқадорлик бир- бирини инкор этиш ҳолатида бўлган қарама - қарши томонлар мавжуд. Қарама - қаршилиқлар бирлиги ва қўраши тараккиётга ичдан туртки беради, зиддиятларнинг ушиб маълум босқичда зиддиятларга барҳам беришга янги, зиддиятларнинг пайдо бўлишига олиб келади. Дидактикада қарама-қаршилиқлар бирлиги ва қўраши қонуни таълим жараёнининг ҳаракатлантирувчи қўчи сифатида муҳим рол ўйнайди. Ўқувчилар таълим жараёнида фактлар, маълумотлар, билим қўникма ва малакаларни эгаллаб боришида, уларда қўратувчанлик ва хиссийликни, тафаккур ва қўрон нутқни, хотира ва ижодқўрлик тасаввурларни қўқур савияда ўзлаштиришни таркиб топтиришда юзага келади. Умуман ноанъанавий усулларни дарс

жараёнига тадбик этиш мураккаб жараён булиб бир катор тусиқларга дуч келиши табиий. Биринчидан; маълумки узок йиллик мустабид тузум даврида бир колипга тушиб, факат маълум доирадаги буйруқлар асосида иш юритилар эди. Ана шу тизимдаги оддийгина бир дарс жараёнини оладиган булсак, дарс жарёнидаги асосий куч бошкарувчанлик хисобланади. Яъни буйруқ берувчи шахс ўқитувчи, буйруқни бажарувчи алим олувчидир. Агар таълим олувчи ўқитувчининг буйруғини бажармаса, у таълим олувчи "Дарсни ўзлаштирмаган, интизомсиз ўқувчи" бўлар эди. Яхши ўқувчи ўқитувчини топширигини бажарган ўқувчи эди. Унинг ташаббускорлиги, ижодий фикри инобатга олинмас эди. Ана шундай буйруғбозлик мухитида таълим олган ўқувчиларда қатъиятсизлик, ўзига ишончсизлик, ўзининг фикрига эга бўлмаган шахс сифатидаги онг даражаси шаклланмаган. Натижада ўқувчиларда ўзганинг қарамлик хисси кучайган. Аммо, юкоридаги таъкидланган иллатлардан ханузгача кутилганимиз юк. Ноанъанавий таълим усуллари шахсни онгли фикрлашга ва мустақил фаолият юритишга ўргатади.

Иккинчидан, кадрлар масаласи хозирги кунда энг мухим масала саналади. Шунинг учун хозирги кунда кадрлар масаласига талаб кучайиб бормокда. Баркамол авлод орзуси китобида "Ўқитувчи болаларимизга замонавий билим берсин, деб талаб қиламиз. Аммо замонавий билим бериш учун аввало мураббийнинг ўзи ана шундай билимга эга бўлиши керак". Хақиқатдан хозирги кунда ўқитувчилардан изланувчанлик, ўқувчилар билан ишлашда буйруқбозлик эмас, балки уларнинг дунёқарашини кенг тарзда шакллантира оладиган чукур билим талаб қилинади. ўқувчиларда эркин изланиш қобилиятини уйғотишни талаб қилади. Бу эса ўқитувчидан махоратни ва ўзига хос методик тайёргарликни талаб этади. Масалан таълим методларига тўхталадиган бўлсак, бу ҳам ўзига хос жараён бўлиб, яангича ёндашув, яангича мазмун касб этади. Хозирги даврда бир хил колипдаги таълим методлари талабга жавоб бермаяпти. Бу ўринда ҳам таълим тажрибасига мурожаат қилишимиз мақсадга мувофик. Масалан ўтмишда мадрасаларда машғулотлар давомида муаммолар қўйиш ва уларни мунозаралар асосида ҳал этиш, тажриба-синов, кузатиш, шархлаб ўрганиш, мустақил мутолаа, билимларни узок эсда сақлаб қолиш учун ифодали, қироат билан ўқиш, ёд олиш, чистон-жумбоқларни ечиш, хуснихат мувашшахлар ёзиш каби метод ва усуллар қўлланилган. Йирик мадрасаларда ўтадиган машғулотларга нуфузли олиму уламолар таклиф этилган. Улар маълум муаммоларни талабалар билан биргаликда илмий мунозаралар, савол-жавоблар, суҳбатлар асосида ҳал этганлар.

Демак, ана шундай таълим усулларидан дарс жараёнларида қўллаш ижобий натижаларни олиб келишига шак-шубха йўқ.

Педагогик фаолиятни жараёнида ноанъанавий таълим усулларидан фойдаланишнинг ўзига хос хусусиятлари.

Мустақиллик шароитида талаба ёшларга замон талабларига мос тарзда билим бериш ва таълимнинг ноанъанавий усулларидан дарс жараёнида кенгроқ қўллашга эҳтиёж ортиб бормоқда. Чунки ноанъанавий таълим усуллари ҳозирги янги замонавий таълим усулларидан тортиб педагогик технология усуллари, таълимнинг самарали метод ва воситаларидан фойдаланиш орқали ўқувчиларга билим беришга кенг имкон беради. Ҳозирги кунда ўқитиш жараёнининг асосий вазифаси таълим мазмунини янгилашнинг узлуксиз тизимини рўйёбга чиқаришдан иборат. Бундаги асосий мақсад ҳар жихатдан ривожланган баркамол шахсни тарбиялашдир.

Фикрлайдиган инсонни, янгича иқтисодий шароитда, аниқроғи бозор иқтисоди шароитида ҳар қандай ўзгаришларга тайёр тура оладиган инсон қилиб тарбиялаш унга янги-янги технологик ахборотларни қабул қилишга тайёрлаш узлуксиз таълимнинг асосий вазифаларидан ҳисобланади. Бу вазифани амалга ошириш учун таълим мазмунини янгилашнинг ўзи кифоя қилмайди, балки илғор тажрибаларни ўрганиб, ноанъанавий таълим усулларини эгаллаш зарур бўлади. Ноанъанавий таълим усуллари ўзига кўп масалаларни қамраб олади: жумладан назарий ва амалий билимларни анъанавий воситалари кўрсатиб бўлмайдиган кўпгина жараёнларнинг динамик моделларини компьютер ёрдамида анимация қилиб мультимедия маҳсулотлари тайёрлаш ва улардан фойдаланиб компьютер дарсларини ўтказиш ва шу дастурга киритилган таълим мавзусига оид тест саволлари ёрдамида талабаларни ўзлаштириш даражаларини аниқлаш, дарс жараёнида талабаларни фаоллаштирувчи хорижий давлатлар. Америка, Англия, Франция, Япония, олимлари томонидан ишлаб чиқилган ва синовдан ўтказилган ноанъанавий таълим шакллари яъни инновацион технологиядан фойдаланиш, шунингдек мавзуга оид Республика педагог олимларининг педагогик қарашлари ва илғор ғояларидан фойдаланиш имконини беради. Компьютер дарси системасини яратиш ва ўқув жараёнига жорий қилиш ноанъанавий таълим усулларидан ҳисобланади. Бу усулнинг долзарблиги, катта эътибор ва имкониятга эга эканлиги билан асосланади. Компьютерга ёзилган дарс дастурининг афзаллик томони шундан иборатки, мавзу юзасидаги мураккаб жараёнларни ҳақиқатга яқин динамик модели билан яққол танишади. Бошқа ҳеч қандай ўқитиш усулида талаба бундай имкониятга эга бўлмайди.

Ўқув жараёнининг ахборотли ҳамда техник воситалар ёрдамида уюштирилиши муҳим аҳамият касб этади. Айниқса ноанъанавий таълим шакллари асосий тамойиллари ва уларни моҳиятини билиш таълим самарадорлигига ижобий таъсир кўрсатади. Ноанъанавий таълимнинг яхлитлик тамойили ўзида икки жийҳатни акс эттиради.

-Биринчиси; -таълим - тарбия билан шахс камолотини муштараклиги, иккинчиси; -ноанъанавий таълим усуллари тизимга эга эканлигидан келиб чиқиб таълим беришни назарда тутди. Талим соҳасида илмий изланишлар олиб бориш, таҳлил қилиш, таълим самарадорлигини таъминлашда ўқитишнинг ноанъанавий шаклларидан фойдаланиш ва илғор педагогик технологиялар асосида дарсларни ташкил этиш долзарб муаммолардан саналади.

Назорат саволлари:

Саволлар		Жавоблар
1	Таълим технологияси тушунчасига таъриф беринг?	Таълим технологияси – бу ўқув дастурларида кўзда тутилган, ўқитиш шакллари, услублари ва воситаларининг тизимидан иборат бўлган таълим мазмунини амалга ошириш усули бўлиб, ушбу тизим қўйилган дидактик мақсадга энг самарали эришишни таъминлайди.
2	Технология - бу?	Бир мақсадга йўналтирилган, олдиндан пухта лойиҳалаштирилган ва қафолатланган натижа беришига қаратилган педагогик жараён
3	Республикамизда узлуксиз таълим тизими ижтимоий соҳалар ҳамда иқтисодиёт тармоқларини модернизациялаш	Республикамизда узлуксиз таълим тизими ижтимоий соҳалар ҳамда иқтисодиёт тармоқларини модернизациялаш шароитида муҳим ижтимоий институтлардан бири сифатида таълимий, тарбиявий, иқтисодий, ижтимоий ва маданий функцияларни бажармоқда.
4	Инновацион педагогик технология – бу	Технологик жараён ҳар доим зарурий воситалар ва шароитлардан фойдаланган ҳолда амалларни (операцияларни) муайян кетма-кетликда бажаришни кўзда тутди.
5	Инновацион фаолиятга таъриф беринг?	Янги ижтимоий талабларнинг анъанавий меъёрларга мос келмаслиги ёки янги шаклланаётган ғояларнинг мавжуд ғояларни инкор этиши натижасида вужудга келадиган мажмуали муаммоларни ечишга қаратилган фаолият
6	"Технология" тушунчасига аниқлик киритинг?	Бу сўз техникавий тараққиёт билан боғлиқ ҳолда фанга 1872 йилда кириб келди ва юнонча икки сўздан - "технос" (течне) - сан'ат, хунар ва "логос" (логос) - фан сўзларидан ташкил топиб "хунар фани" ма'носини англатади.

2-Мавзу: Бўлажак мактабгача таълим ўқитувчиларининг компетентли ёндашув асосида касбий шакллантириш технологиялари.

Режа:

1. Мактабгача таълим муассасасининг ишига инновацияларнинг жорий этилиши – мактабгача таълим-тарбия тизимини такомиллаштириш ва ислоҳ этишнинг энг муҳим шартлари.

2. Педагогик фикр юритиш психологик-педагогик назарияни эгаллаш, ўз ғояларини ягона концепция қилиб жамлаш.

3. Ҳозирги вақтда МТТларида болалар билан илғор инноватцион технологиялар ва янги дастурлар асосида ишлай оладиган педагог кадрларни тайёрлаш.

4. Мактабгача таълим ташкилотида инноватцион технологиялардан фойдаланишнинг зарурий шартлари педагогнинг салоҳияти ва ҳаракатлари, унинг янгиликни сезиши.

Таянч тушунчалар: Такомиллаштириш, бошқарув, билиш, стратегик, режа, муқаррар, тамойил, рағбат, метод, қонуниятлар, функциялар, режалаштириш, лойиҳалаштириш, раҳбарлик, мақсад, модул, предмет, метод, қонуниятлар, тамойиллар, функциялар.

1. Мактабгача таълим муассасасининг ишига инноватсияларнинг жорий этилиши – мактабгача таълим-тарбия тизимини такомиллаштириш ва ислоҳ этишнинг энг муҳим шартлари.

Таълим сифатини бошқаришга илмий ёндашувларни ишлаб чиқиш хорижда XX асрнинг 20-йилларида, мамлакатимизда эса 50-йилларида бошланган эди. Бизда бу иш узоқ вақт мобайнида жаҳонда амалга оширилаётган ишлардан ажралган ҳолда олиб борилди. Агар чет элда таълим сифатини бошқариш самарадорлигини ошириш усуллари излаш ишлари аввал бошданок ижтимоий бошқарувнинг умумий назарияси ютуқлари асосида амалга оширилган бўлса, мамлакатимизда асосан педагогика назарияси қоидаларига таянган эди. Аммо 80-йилларнинг ўрталаридан бошлаб бу узилиш жадаллик билан бартараф этила бошлади.

Ижтимоий бошқариш фанини ривожлантириш Ўзбекистонда ва хорижда таълимни бошқариш муаммолари ечимини назарий жиҳатдан идрок этишга ва излашга жиддий таъсир кўрсатди. Ижтимоий ташкилотларни бошқаришнинг умумий ғоялари таълим соҳасида бошқариш муаммоларини илмий ишлаб чиқиш учун асос бўлиб хизмат қилди.

Таълимни бошқариш қонуниятлари бошқарув жараёнида турли элементлар ва ҳодисаларнинг объектив равишда мавжуд бўлган,

такрорланувчи ўзаро алоқаларини акс эттиради. Улар умумий ва хусусийга бўлинади. Умумий қонуниятлар бошқарувнинг барча тизимларига хос бўлса, хусусийлари айрим таълим ташкилотлари ва муассасаларининг амал қилиши билан боғлиқ.

Қуйидагиларни бошқарувнинг умумий қонуниятлари сирасига киритиш мумкин: устувор самарадорлик ва онгли режали бошқариш; бошқарадиган ва бошқариладиган тизимларнинг, бошқариш субъекти ва объектининг ўзаро муносабати, бошқарувда меҳнат тақсимоти ва кооператсияси жараёнларини кучайтириш. Ушбу қонуниятларни кўриб чиқамиз.

Таълимни онгли бошқаришнинг устувор самарадорлиги қонунийдир, чунки унда кечаётган жараёнларни режали бошқариш тизими амалда ушбу жараёнларни беихтиёр тартибга соладиган бошқариш тизимларидан самаралироқдир. Ҳозирги таълимда бошқаришнинг барча даражаларида дастурий-мақсадли ёндашув, тизимли ёндашув ва таҳлил кенг қўлланилаётганлиги бунинг далилидир.

Бошқарадиган ва бошқариладиган тизимлар, бошқариш субъекти ва объектининг ўзаро муносабати қонуният эканлиги бошқарув соҳасининг бошқарув объекти талабларига мувофиқлигини билдиради. Чунончи, иқтисодий ривожлантиришда 90-йилларнинг ўрталаридан кўзга ташланган силжишлар мамлакатимизда бутун бошқарув аппаратини муайян ўзгартиришни талаб қилди, бу ҳол 1997 йилдан бошланган таълим ва кадрлар тайёрлашдаги ислохотлар мажмуида ўз ифодасини топди. Натижада таълим ва уни бошқариш тизими ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ўзгаришлар, фан-техника тараққиёти талабларига мос тушган ҳолда барқарор ривожланиш тамойилини касб этди.

Бошқарувда меҳнат тақсимоти ва кооператсиялаш жараёнларининг кучайишини ҳам таълимни бошқаришнинг умумий қонуниятларига киритиш мумкин. Қонуният, биринчидан, бошқарувда меҳнатнинг бундан кейин ҳам горизонтал ва вертикал тақсимотини акс эттиради, бу ҳол бошқарувнинг ривожланганлиги, бошқариладиган тизимлар кўлами кенгайганлиги, янги функциялар ва фаолият турлари пайдо бўлганлиги билан боғлиқдир. Иккинчидан, меҳнат тақсимоти унинг мувофиқлаштирилишини, яъни бошқарув меҳнатини кооператсиялашда ўз ифодасини топадиган бошқарув субъектлари иши мувофиқлаштирилишини тақозо қилади.

Агар умумий қонуниятлар умуман бошқарувга хос бўлса, хусусий қонуниятлар бошқарувнинг айрим томонлари ва тизимлари учун хосдир.

Қуйидагиларни хусусий қонуниятлар сирасига киритиш мумкин: бошқарув функцияларининг ўзгариши, бошқарув босқичлари сонининг

мақбуллаштирилиши, бошқарув функцияларининг жамланиши ва назоратнинг кенг тарқалиш қонунияти кабилар.

Таълимни бошқариш функцияларининг ўзгариш қонуниятлари бошқарувнинг турли иерархик даражаларида бир функциянинг юксалиши, бошқасининг пасайишини билдиради. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги даражасида асосан таълим мазмунини қамраб олган стратегик вазифалар (ўқув режалари, дастурлари, давлат таълим стандартлари, дарсликлар, ўқув қўлланмалар ва бошқалар) ҳал қилинса, таълим муассасаси даражасида кўпроқ умумий ўрта таълим мақсадларини амалга ошириш билан боғлиқ тактик масалалар ҳал этилади.

Бошқарув босқичлари сонини мақбуллаштириш қонуниятлари бошқарувнинг ортиқча бўғинларини бартараф этишни тақозо қилади, бу ҳол унинг мослашувчанлиги ва тезкорлигини кучайтиради.

Таълимни бошқариш функцияларини жамлаш шундан иборатки, ҳар бир бошқарув босқичи функцияларни кўпроқ жамлашга, яъни бошқарув ходимлари сонини кўпайтиришга интилади. Барча мамлакатларда бюрократик аппарат сони ошиб бораётгани ҳақида маълумотлар бу қонуниятни яққол намоиш этади.

Назоратнинг ёйилганлик қонунияти қўл остидаги ходимлар сони билан бошқарув ходими томонидан уларнинг фаолиятига самарали раҳбарлик қилиш ва ишларини назорат қилиш имкониятлари ўртасидаги боғлиқликни акс эттиради.

Таълимни бошқаришнинг (ҳам умумий, ҳам хусусий) қонуниятлари объектив хусусиятга эга бўлиб, кишилар фаолиятини бошқариш жараёнида амалга оширилади. Таълимни бошқариш тамойилларини шакллантиришда бошқарув қонуниятлари тўлиқ ҳисобга олиниши керак.

Таълимни бошқариш тамойиллари - бу бошқарув тизими, тузилмаси, бошқарувни ташкил этишнинг асосий талабларини белгилаб берувчи қоидалар демакдир. Бошқарув тамойиллари ҳам, қонуниятлар каби, умумий ва хусусийга бўлинади.

Таълимни бошқаришнинг умумий тамойиллари универсал табиатга эга бўлиб, бошқарувнинг барча соҳаларига таъсир кўрсатади.

Қуйидагиларни таълимни бошқаришнинг умумий тамойиллари сирасига киритиш мумкин: аниқ мақсадга йўналтирилганлик, режалилик, билимдонлик, интизомлилик, рағбатлантириш, иерархиклик (поғоналилик).

Аниқ мақсадга йўналтирилганлик тамойили дастурий-мақсадли бошқарувнинг моҳияти билан белгиланган бўлиб, ҳар бир таълимни бошқариш органи ва унинг ҳар бир бўлинмаси олдига мақсадлар аниқ қўйилишини кўзда тутди. Бунда мақсад ҳақиқатан ҳам эришиш мумкин бўлган ва иложи

борича аниқ-равшан белгиланган бўлиши керакки, бу иш ақлга мувофиқ бўлишини таъминлайди, ходимлар саъй-ҳаракатини унинг ижросига сафарбар этади.

Аниқ мақсадга йўналтирилганлик тамойили қўйилган мақсадларгина эмас, балки ана шу мақсадларнинг зарур ресурслар билан нисбати даражасини аниқлашни ҳам назарда тутаяди. Бунда мақсадларни уларга эришиш учун зарур бўлган асосий ресурслар билан боғлашни таъминлашгина эмас, балки диққат-эътиборни мақсадларга эришишга халақит бераётган энг заиф бўғинга қаратиш ҳам керак бўлади.

2. Педагогик фикр юритиш психологик-педагогик назарияни эгаллаш, ўз ғояларини ягона концепция қилиб жамлаш. Таълимни режали бошқариш тамойили ҳам дастурий-мақсадли бошқариш билан боғлиқ бўлиб, ҳаракат дастурини тузиш ва уни амалга оширишни кўзда тутаяди. Режалилик иш шароитини нормаллаштириш ва уни ижрочилар ўртасида тақсимлашда ижрочилар хатти-ҳаракатларини мувофиқлаштириш ва уларга йўл-йўриқ беришда, шунингдек ҳар бир ишнинг ва умуман дастурнинг бажарилишини ҳисобга олиш ва назорат қилишни ташкил этишда намоён бўлади. Ушбу тамойилнинг амалда бажарилиши бутун бошқарув тизими режа асосида ташкил этилишига олиб келади.

Билимдонлик тамойили менежернинг бошқарув объектини билишини, ҳеч бўлмаганда, қарорлар қабул қилишда мутахассисларнинг фойдали маслаҳатларини қабул қилишга қодирлигини англайди. Билимдонлик тамойили меҳнатнинг функциялар бўйича горизонтал тақсимланиши билан боғлиқ.

Бошқарувнинг ҳар қандай тизимида ҳар қандай даражада мавжуд бўлиши керак бўлган интизом бошқарувнинг ажралмас тамойили ҳисобланади. Интизом раҳбар кўрсатмаларининг, лавозим вазифаларининг, йўриқномаларнинг, буйруқларнинг ва бошқа директив ҳужжатларнинг шубҳасиз бажарилишини кўзда тутаяди. Интизом даражаси кўп жиҳатдан бошқарув маданиятини белгилайди.

Таълимга татбиқан бу тамойилнинг роли жуда катта, чунки тармоқнинг хусусияти ижро интизоми даражасигагина эмас, балки молиявий интизомга ҳамда вазирдан тортиб ўқитувчигача бўлган барча ходимларнинг ички интизомига оширилган талаблар қўйилишини тақозо этади. Шу билан бирга, интизом ходимларнинг ташаббусини бўғиб қўймаслиги ва ишга ижодий муносабатда бўлиш учун имконият қолдириши керак.

Рағбатлантириш тамойили, энг аввало, моддий ва маънавий рағбатлардан фойдаланиш асосида меҳнат фаолиятини мотиватсиялашни кўзда тутаяди. Моддий рағбатлантириш ходимларнинг меҳнат натижаларидан

шахсий иқтисодий манфаатдорлигига, маънавий рағбатлантириш эса асосан ходимларга психологик таъсир кўрсатишга таянади. Ходимларнинг турли маънавий эҳтиёжлари, яъни мансублик, тааллуқлилиқ ва муваффақиятга бўлган эҳтиёжлари ундовчи сабаблар бўлиши мумкин.

Бинобарин, рағбатлантириш тамойили мазмунини, кўпинча амалиётда бўлганидек, фақат иш ҳақиға боғлаб қўйиш нотўғри. Рағбатлантириш, шунингдек, маънавий рағбат ва сабаблардан фойдаланишни, ходимларга адолатли муносабатда бўлишни ҳам кўзда тутати.

Иерархиклик (кўп поғоналилиқ) тамойили бошқарув меҳнатининг вертикал тақсимланишини, яъни, бошқарув даражаларининг бўлинишини ҳамда бошқарув қуйи даражаларининг юқори даражаларга бўйсунини кўзда тутати. Бошқарувнинг ташкилий тузилмаларини шакллантиришда, бошқарув аппаратини тузишда, кадрларни жой-жойига қўйишда ушбу принцип ҳисобга олинади.

Бошқарувнинг барча тамойиллари бир-бири билан узвий боғланган ва бири иккинчисини тақозо қилади. Масалан, режасиз, билимдон бўлмасдан, интизомсиз ва иерархикликсиз ташкилотнинг аниқ мақсадга йўналтирилган фаолиятини таъминлаб бўлмаганидек, бошқарувнинг бошқа (аниқ мақсадга йўналтирилганлик, режалилик, билимдонлик, рағбатлантириш, интизом) тамойилларини инкор этган ҳолда бошқарув тизимининг аниқ фаолият юритишига эришиб бўлмайди.

Бошқарувнинг умумий тамойиллари билан бирга юқорида таъкидлаб ўтилганидек, маҳаллий хусусиятга эға бўлган ва фақат айрим бошқарув жараёнларини ҳамда бошқарув жиҳатларини тартибга соладиган хусусий тамойиллари мавжуд. Масалан, таълим муассасаларини бошқаришга татбиқан, одатда, бошқарув жараёнларининг узлуксизлиги ажратиб кўрсатилади.

Бошқарув қонуниятлари ва тамойиллари бошқариш функциялари билан узвий боғлиқдир.

Таълимни бошқариш функциялари - бу улар бошқарадиган кичик тизим бошқарув объектига таъсир кўрсатишида ёрдам берадиган фаолият турларидир. Бошқарув функциялари умумий ва хусусий (махсус) функцияларга бўлинади. Умумий функциялар бошқарувнинг барча ижтимоий тизимларига хос функциялардир. Хусусий функциялар муайян хусусиятга эға.

Менежментга татбиқан стратегик режалаштириш, ташкил этиш, мотивациялаш, назорат каби умумий функциялар ажратиб кўрсатилади.

Кишилар хатти-ҳаракатида эҳтиёжлар ва манфаатлар муҳим роль ўйнайди. Эҳтиёж - бу инсоннинг бирон-бир камчилиқни физиологик ва

психологик ҳис қилиши, тақдирлаш эса инсон ўзи учун қадрли деб ҳисоблаган барча нарсани ҳис қилиши демакдир. Англаб етилган эҳтиёжлар ҳаракатга ундайди. Одамларнинг фаолияти билан эришиладиган эҳтиёжларнинг йиғиндиси бошқарув методларининг иқтисодий, ташкилий-бошқарув ва ижтимоий-психологик сингари мотиватсион йўналишларини белгилаб беради.

Бошқарувнинг иқтисодий методлари моддий мотиватсияни, яъни муайян кўрсаткичлар ёки топшириқларни бажаришга ва, улар бажарилгач, иш натижалари учун иқтисодий тақдирлашга йўналтиришни тақозо этади. Шундай қилиб, бошқарувнинг иқтисодий методларидан фойдаланиш иш режасини шакллантириш ва унинг амалга оширилишини назорат қилиш билан, шунингдек меҳнатни моддий рағбатлантириш, яъни муайян миқдор ва сифатдаги меҳнат учун тақдирлашни ҳамда миқдори мувофиқ келмаганлиги ва тегишли сифатга эга бўлмаганлиги учун жазо чораси қўлланилишини кўзда тутувчи иш ҳақининг оқилона тизими билан боғлиқдир.

Бошқарувнинг ташкилий-бошқарув методлари қонунга, ҳуқуқ-тартиботга, лавозими бўйича ўзидан юқориқроқ бўлган ходимга бўйсунушга, яъни ҳокимият мотиватсиясига асосланади. Бошқарувда бу мотиватсия ғоят муҳим роль ўйнайди. У давлат даражасида қабул қилинган қонунлар ва меъёрий ҳужжатларга шубҳасиз риоя қилинишинигина эмас, бошқарув ходимлари ва улар қўл остидагиларнинг бошқарув ходимининг кўрсатмаси унинг қўл остидагилар томонидан ижро этилиши мажбурий қилиб қўядиган ҳуқуқ ва мажбуриятлари аниқ белгилаб қўйилишини ҳам тақозо этади. Бошқарув ходимининг қўл остидаги ходимларнинг ушбу муносабатларга риоя этмасликлари жазо чоралари (танбех, ҳайфсан, ишдан бўшатиш ва ҳ.к.) қўлланишига олиб келади.

3. Ҳозирги вақтда мактабгача таълим муассасаларида болалар билан илғор инновацион технологиялар ва янги дастурлар асосида ишлай оладиган педагог кадрларни тайёрлаш.

Таълим муассасасининг бош мақсади унинг йўналишини, бошқалардан фарқини белгилаб беради. Бош мақсаднинг ушбу таълим муассасасининг барча имкониятларидан максимал равишда фойдаланишга имкон берадиган зарур ҳаракатларга ўтишини таъминлаш жуда муҳим. Улар ўз соҳасининг пешқадамларидан бўлишни мақсад қилиб қўйганликларини, одатда, истар-истамас ошқора эълон қиладилар. Улар, бу ҳолда, мағлубиятга учраш эҳтимолидан чўчийдилар. Сиз асосий мақсадни аниқлар экансиз, узок муддатга мўлжалланган, аниқ ифодаланган сифат стратегиясига таянсангиз, бу ҳол, албатта, акс этиши лозим. ТМ бош вазифаларининг асосий коидаларини белгилашда қуйидагиларни эътиборга олиш зарур:

- ёдда осон сақланиши;
- осон оммалашиши;
- ташкилотнинг нима билан шуғулланиши аниқ белгиланиши
- сифатни оширишга қўшилган ҳисса даражаси;
- ташкилотнинг узоқ муддатли мақсадлари тўғрисида низом бўлиши;
- истеъмолчига йўналтирилган бўлиши;
- мослашувчан бўлиши шарт.

Таълим муассасаси кадриятларни ўзи аниқлаб олиши зарур, аммо улар куйида тавсия қилинадиганлардан аксариятини ўз ичига олиши мумкин:

- таълим олувчилар (ўқувчи, талаба)ни биринчи ўринга қўямиз;
- касбий ҳалолликни юқори даражада тутган ҳолда ишлаймиз;
- ягона жамоа бўлиб ишлаймиз;
- доимий яхшиланишга (тараққиётга) интиламиз;
- барчага тенг имкониятлар яратиш устида ишлаймиз;
- таълим хизматларининг энг юқори сифатини таъминлаймиз.

Нуқтаи назар, вазифа ва кадриятлар аниқлангач, уларни эришиш мумкин бўлган мақсадлар билан боғлаш керак. Улар ўлчанадиган бўлиши жуда муҳим, яъни уларнинг ютуқлари натижасини мунтазам равишда баҳолаб туриш мумкин бўлиши лозим. Шундай қилиб, мақсадлар ҳақиқий ва эриша оладиган бўлиши керак.

Эҳтимол тутилган ижобий ва салбий омилларни, истиқбол йўналишлари ва омадсизликларни таҳлил қилиш стратегик режалаштиришнинг зарурий босқичи ҳисобланади. У таълим муассасасининг имкониятларини аниқлашнинг самарали воситаси бўлиб хизмат қилади.

Унда иккита таркибий қисмни, яъни, объекти таълим муассасасининг ўз фаолияти бўлган ички таҳлилни ва унинг фаолиятидаги ташқи вазиятлар таҳлилинини ажратиб кўрсатиш мумкин. Кучли ва заиф томонларнинг нисбатини, моҳиятан, таълим муассасаси самарадорлигининг ички аудити дейиш мумкин. Имкониятлар ва эҳтимол тутиладиган хавф-хатарлар жиҳати эса ТМ иш олиб борадиган шароитдаги ташқи вазиятларга тегишлидир.

Бу таҳлилнинг мақсади - афзалликни кучайтириб, нуқсонларни мумкин қадар камайтириш, хавф-хатарни сусайтириб, янги имкониятларни яратишдан иборат. Агар таҳлилни ҳам истеъмолчиларнинг талабларига, ҳам ТМнинг талаб бозорида рақобатлашиш имкониятларига қаратсак, таҳлилнинг самарадорлигини ошириш мумкин бўлади. Булар узоқ муддатли корпоратив стратегияни яратишда икки асосий соҳа ҳисобланади. ТМ стратегияси ТМнинг рақобатбардошлилигини ошириб, истеъмолчиларни ўзига жалб этишини максимал даражада кучайтирадиган тарзда ишлаб чиқилиши лозим.

Агар бу миссия ва кадриятларни ўрганиш билан қўшилса, у ҳолда ушбу муассасанинг рақобатчиларидан фарқини белгилаб олиш мумкин бўлади. Муассасанинг фарқли хусусияти белгилаб олинган, унинг учун сифат тавсифномасини аниқлаш анча осон бўлади.

Эҳтимол тутилган ижобий ва салбий омилларни, истиқбол йўналишлари ва муваффақиятсизликларни таҳлил қилиш натижалари қуйидагича кўрсатилиши мумкин:

Ижобий омиллар:

- ўқувчиларнинг кўп миқдорда қабул қилиниши;
- ижодий бошқарув иши;
- имтиҳонларнинг ижобий натижалари;
- кучли мусиқа ва санъат кафедралари;
- ота-оналарнинг кучли кўмаги;
- ҳокимият органларининг қўллаб-қувватлаши.

Салбий омиллар:

- эски, хароб бино;
- ходимларнинг ёши (ўрта ва катта ёшдагиларнинг кўплиги);
- бюджетнинг озлиги;
- ускуна ва жиҳозлар камлиги.

Истиқболлари:

- яхши ерда жойлашган, ўзи каби юқори обрў-эътиборга эга бўлган кўшни ТМ билан қўшилиш;
- предмет бўйича олимпиадаларда ва спортда обрў-эътибор қозониш;
- қўшилиш ва янги муассаса ҳосил бўлиши натижасида умумий юксалиш;
- таклиф қилинадиган таълим хизматлари сонини кўпайтириш учун ходимларнинг касбий савиясини ошириш имконияти;
- бирлашган муассаса қўшимча молиявий ресурсларни жалб қилиши мумкин.

Муваффақиятсизликлар:

- ўз қиёфасини, устунликларини ва обрў-эътиборини йўқотиш хавфи;
- вақтидан илгари нафақага чиқиб кетиши мумкин бўлган тажрибали ўқитувчиларни йўқотиш хавфи;
- бошқа ТМнинг муҳити устун бўлиб қолиши;
- баъзи бир ҳокимият вакилларининг қўллаб-қувватлашларидан маҳрум бўлиш эҳтимоли.

Муваффақиятнинг танқидий омиллари (МТО) — бу, агар таълим

муассасаси истеъмолчилар талабларини қондиришга ва бош вазифани ҳал қилишга йўналтирилган бўлса, у эришиши лозим бўлган кўрсаткичлардир. Улар стратегиянинг навбатдаги босқичи бўлиб, ТМнинг асосий тавсифи йўналишини белгилаб беради.

Улар фаолият кўрсаткичлари (ФК) билан, жуда бўлмаса ҳам, ўхшаш. Фарқи шундаки, ФК, одатда, МТОдан келиб чиқади ва ТМнинг асосий вазифасига ёки истеъмолчилар талабига доим ҳам тўғридан-тўғри тааллуқли бўлавермайди.

МТО - ТМ ўзи учун белгилаб оладиган муҳим омиллардир. Муваффақиятнинг танқидий омиллари рўйхати ўлчовнинг ташқи кўрсаткичларини, масалан, истеъмолчининг қониққанлиги ёки микрорайон учун фойдани ҳам, ички, яъни кадрларнинг замон талабларига мувофиқ касбий тайёргарлиги ёки жамоа бўлиб муваффақиятли ишлашни ҳам ўз ичига олади. Бу омиллар сифатга умумий тарзда қаратилгани ҳолда корхона томонидан эришиладиган аниқ мақсадларни ўз ичига олиши керак.

Ички МТО қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- қабул тизимининг барча учун очиқлиги;
- ўқувчиларнинг талабларига мос ўқитиш методлари;
- иноқ жамоалар;
- имтиҳон баҳоларининг юқорилиги;
- ўқувчиларнинг шахсий, маданий ва ахлоқ бобида камол топиши;
- ўқув технологияларининг такомиллаштирилиши;
- янги тартиб-қоидаларни жорий қилиш ташаббусига жамоа ходимларининг кўпчилигини жалб қилиш;
- таълим савиясини ошириш ва таълим муассасаларига кирган ўқувчилар сони.

Ташқи МТОга қуйидагилар кириши мумкин:

- ТМга қабулни такомиллаштириш;
- истеъмолчи нуқтаи назаридан (сўровлар натижасига кўра) ишдан юқори даражада қониқиш;
- талабнинг ошиши;
- камчилик истеъмолчилар ёки номақбул гуруҳларга кўпроқ эътибор бериш ва уларнинг манфаатларини ҳисобга олиш;
- микроҳудуд эҳтиёжларига эътиборни кучайтириш;
- ишлаб чиқариш ва фан билан яқиндан ҳамкорлик қилиш.

Таълим сифатини бошқариш тизимининг навбатдаги таркибий қисми режани ишлаб чиқишдан иборат.

Баъзан муассасани ривожлантиришнинг умумий режаси деб аталувчи стратегик режада, муассаса бош мақсадга эришиш учун қўлламоқчи бўлган

ўша чоралар батафсил аниқлаштирилади. У таълимнинг ўртача муддатини белгилайди, одатда бу уч йиллик даврдир. Ушбу режанинг мақсади - таълим муассасаларига йўналиш бериш. Бироқ бундай режа қатъий восита бўлиши мумкин эмас, у, агар шароит тақозо этса, ички ёки ташқи шарт-шароитларга мувофиқ ўзгариши мумкин ва лозим.

4. Мактабгача таълим муассасасида инноватцион технологиялардан фойдаланишнинг зарурий шартлари педагогнинг салоҳияти, ҳаракатлари, унинг янгиликни сезиши.

Амалий ёки иш режаларини ишлаб чиқиш сифатни бошқариш тизимининг навбатдаги босқичига тегишли бўлади.

Иш режаси ёки амалий режа - қисқа муддатли, шу муассасанинг узок муддатли корпоратив стратегияси доирасида маълум мақсадларига эришишнинг муфассал режаси бўлиб, одатда бир йиллик бўлади. У муайян ўлчовлар ва уларни амалга оширишнинг молиявий механизмларини ўз ичига олади. У бевосита молиявий фойдаларни ҳам, номолиявий фойдаларни ҳам, масалан, юксалган обрў-эътибор, ихтисос даражасини кенгайтириш ва бошқаларни ҳам ўз ичига олиши лозим.

Амалий режа ёки иш режаси, агар уни ишлаб чиқувчилар қуйидаги қатор саволларга жавоб берсалар, самарали бўлиши мумкин:

1. Кўрсатмоқчи бўлган хизматларингизни ўзингиз учун қатъий белгилаб олдингизми?
2. Сизда ўз хусусиятингизга боғлиқ ҳолда хизмат кўрсатишнинг аниқ стратегияси борми?
3. Сиз эҳтимол тутилган барча ташқи истеъмолчиларни аниқладингизми?
4. Сизда уларнинг эҳтиёжлари тўғрисида аниқ тасаввур борми?
5. Истеъмолчи кутганлар билан махсус хизмат кўрсатишнинг бугунги имкониятлари орасида узилиш борми?
6. Бундай узилишни қисқартириш ёки мумкин қадар камайтириш.
7. Истеъмолчиларнинг сиз кўрсата оладиган махсус хизматлар билан боғлиқ бўлган эҳтиёжлари тўлиқ инобатга олинганми?
8. Сиз ўзингизга зарур нарсаларни етказиб берувчиларни топдингизми?
9. Етказиб берувчилар сизнинг талабларингиздан тўлиқ хабардорми?
10. Етказиб бериш билан қўйиладиган талаблар орасида узилишлар борми?
11. Бу узилишларни сиз қандай қилиб қисқартирасиз?
12. Ресурсларга қўйилган талабларнинг ҳаммаси аниқланганми?
13. Ресурслар корхонангиз хусусиятларига монандми?
14. Ушбу хусусиятлар талаблари билан мавжуд ресурслар орасида

узилишлар борми?

15. Ресурсларга оид талаблардаги нуқсонлар тўғриланиши мумкинми?

16. Ходимларни ўқитиш ёки қайта тайёрлаш зарурати аниқланганми?

17. Ўзига хос хизматлар сизнинг фаолиятингиз натижаси бўла оладими?

18. Сизнинг фаолиятингиз истеъмолчиларнинг умидларини оқлай оладими?

19. Муваффақиятли натижа нимадан иборатлигини ўзингиз учун аниқлаб олдингизми?

20. Ўзингиз учун МТОни аниқлаб олдингизми?

Таълим муассасалари учун, таълим жараёни сифати мафкурасини белгиловчи муайян ҳужжат ишлаб чиқилиши жуда ҳам зарур. Бу ҳужжатда сифатни аниқлашнинг амалий йўл-йўриқлари очиб берилиши лозим.

Масалан, таълим муассасасининг сифат мафкураси сифатли таълим ва юксак таълим стандартлари талабларига мувофиқ хизмат кўрсатиш бўлиши мумкин. Бизнинг ниятларимиз - аниқ, тез ва одоб билан хизмат кўрсатишни таъминлаш, ва, шунингдек, ўқувчиларимиз, бир-биримиз ҳамда хизматларимиздан фойдаланувчи ва битирувчиларимизни ишга қабул қилувчи буюртмачиларимиз учун таълимни таъминлашдан иборат.

Сифат мафкураси сифат сиёсатини амалга оширишда ёрдам бериши мумкин бўлган сифат режасида конкретлашади. Сифат режаси сифатни ошириш билан боғлиқ фаолият амалда қай йўсинда олиб борилишини кўрсатади. Бу режа умумий (корпоратив) ва иш режаси билан боқлиқлиги аён, аммо у ҳар ҳолда бошқа бир нарсага йўналтирилган бўлади. Унда сифатни яхшилаш усуллари режасида бажарилиши мўлжалланган иш белгиланади.

Натижада, сифат режаси сифат ва метод борасида аниқ мақсад ва вазифаларни ўз ичига олиши ва уларнинг ёрдамида ҳаётга татбиқ этилиши лозим. Шу билан бирга, режада муассаса ходимлари сифатни ошириш гуруҳларида ишлашда ёрдам берадиган механизмлар батафсил таърифланиши керак. Сифат режасида коллеж амалга оширадиган сифатни ошириш лойиҳаларини батафсил бериш зарур. Бу катта ниятлар ва истиқболлар бажарилиши мумкин бўлган лойиҳаларга айланади.

Таълим сифатини бошқариш тизимининг амалга оширилиши улкан инсоний ва молиявий саъй-ҳаракатларни талаб қилади, ушбу ҳаракатларга ҳақ тўланиши учун эса бундан олинadиган фойда намоёиш қилиниши керак. Сифатни ошириш бўйича ҳар қандай лойиҳага чиқимни қоплаш, яъни у **қилинган харажатдан кўпроқ фойда бериш-бермаслиги жиҳатидан ёндашиш керак.**

Таълим жараёнини тартибга солиш ва исталган натижага - таълим сифатига эришиш учун уни давлат характери ва халқаро характерга эга ҳужжатлар билан тартибга солиш зарурлиги давлат таълим стандартларини жорий этиш учун жуда долзарбдир. Бундай ҳужжатларда белгиланган нормалар ва талаблар таълим жараёнининг вазирликлар ва идоралар (ҳамда уларнинг жойлардаги органлари)дан тортиб то таълим муассасалари маъмурияти, педагоглар, ўқитувчилар, ўқувчилар, ота-оналаргача барча иштирокчилари томонидан сўзсиз бажарилиши шарт бўлади.

Назорат саволлари:

Саволлар		Жавоблар
1	Мактабгача таълим ташкилотининг ишига инновацияларнинг жорий этиш йўллари?	Мактабгача таълим муассасасида инновацион технологиялардан фойдаланишнинг зарурий шартлари педагогнинг салоҳияти, ҳаракатлари, унинг янгиликни сезиши.
2	Мактабгача таълим ташкилотидан инновацион технологиялардан фойдаланиши?	Мактабгача таълим ташкилотидан инновацион технологиялардан фойдаланишнинг зарурий шартлари педагогнинг салоҳияти ва ҳаракатлари, унинг янгиликни сезиши.
3	Шахсга йўналтирилган ёндашув?	
4	Ўқув-тарбия жараёнини бошқариш функциялари ҳақида маълумот беринг?	Таълимни бошқариш функциялари - бу улар бошқарадиган кичик тизим бошқарув объектига таъсир кўрсатишида ёрдам берадиган фаолият турларидир. Бошқарув функциялари умумий ва хусусий (махсус) функцияларга бўлинади. Умумий функциялар бошқарувнинг барча ижтимоий тизимларига хос функциялардир. Хусусий функциялар муайян хусусиятга эга.
5	Шахс, Давлат ва жамият, узлуксиз таълим, фан ва ишлаб чиқариш қайси қонуний ҳужжатнинг таркибий қисмлари ҳисобланади?	Кадрлар тайёрлаш миллий моделининг таркибий қисмларида

3-Мавзу. Педагогик фаолиятда юзага келадиган касбий муаммолар ва уларни ҳал этиш стратегиялари

Режа:

1. Педагог ўзи ва ўрганувчи учун қулай бўлган йўллари, усул ва услублари, ўқитиш шакллари, метод ва вазиятлари излаш.
2. Ҳамкорлик педагогикасида зиддиятлари ечиш стратегияси.
3. Педагогик илмий тадқиқот методлари.

Таянч тушунчалар: усул, технология, бошқарув, педагог, муаммо, муҳокама, кузатув, назорат, муносабат, самарадорлик, назария, замоавий, вазият.

1. Педагог ўзи ва ўрганувчи учун қулай бўлган йўллари, усул ва услублари, ўқитиш шакллари, метод ва вазиятлари излаш. Жаҳон амалиётида ўхшаши бўлмаган мазкур концептуал модел тарихий ҳамда мамлакатимизнинг таълим соҳасидаги тажрибаси, шунингдек, ривожланган демократик мамлакатларнинг таълим соҳасидаги ютуқ ва тажрибаларини эътиборга олган ҳолда лойиҳалаштирилган.

Кадрлар тайёрлаш миллий дастури (КТМД) ва Кадрлар тайёрлаш миллий модели (КТММ) ғояларининг амалга оширилиши эркин фикрловчи, ижодкор, ижтимоий фаол, маънавий бой, миллий истиқлол ғояларига содиқ ва юксак касб маҳоратига эга бўлган Шахс -фуқаронинг шаклланиши учун зарур шарт-шароитларни вужудга келтириши лозим.

Таълим сифатини бошқариш ва назорат қилиш тизими, умуман, узлуксиз таълим тизимини бошқаришни шакллантириш ҳамда уни амалга

ошириш давлат таълим сиёсати, шунингдек, Кадрлар тайёрлаш миллий модели ва дастури (4.6 ва 4.7-бандлар)нинг устувор йўналишларидан бири, илмий изланишларнинг мустақил йирик йўналиши ва илм-фаннинг долзарб вазифасидир. Ҳозирги пайтга келиб бу соҳада қуйидаги чора-тадбирлар амалга оширилган:

□ узлуксиз таълим тизими, давлат ва нодавлат таълим муассасаларининг таркибий тузилишида туб ўзгаришлар амалга оширилди, шунингдек, улар давлат ташаббуси ва кафолатлари асосида изчил ривожлантирилди;

➤ «Таълим тўғрисида»ги Қонун (ИВ бўлим, 25—29-моддалар)га мувофиқ равишда барча бўқинлардаги узлуксиз таълим тизимини бошқариш органларининг ваколат доиралари белгилаб қўйилиши таъминланди;

➤ кадрлар тайёрлаш ва узлуксиз таълим тизимининг меъёрий-ҳуқуқий базасини ривожлантириш давом этмоқда;

➤ таълим муассасаларининг молиявий-хўжалик фаолиятини амалга ошириш ва таълим жараёнини ташкил қилиш борасидаги мустақиллиги ва ҳуқуқлари кенгайтирилмоқда;

➤ таълим муассасаларида таълим соҳасида фаолият кўрсатиш ҳуқуқини қўлга киритиш учун аттестатсия ўтказилиши жорий этилди;

➤ таълим органларидан мустақил бўлган давлат таълим сифати назорати хизмати - Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Давлат тест маркази қошида Таълим муассасалари Педагог ходимлар сифати назорати, аттестатсиясидан ўтказиш ҳамда таълим муассасалари бошқармаси ташкил этилди;

➤ мамлакатни иқтисодий ва ижтимоий ривожлантиришнинг истиқболдаги ва узлуксизлик ҳамда узвийлик талабларига жавоб бера оладиган давлат таълим стандартлари (ДТС) — жорий этилди ва улар тобора такомиллашиб бормоқда, шу билан бирга, улар асосида янги мазмундаги касбий-таълимий дастурлар амалиётга татбиқ этилмоқда;

➤ амонавий педагогик ва ахборот технологиялари кенг оммалашмоқда;

➤ таълим муассасалари фаолияти, педагог кадрлар тайёрлаш сифати, шунингдек, ўқувчиларнинг билимларини рейтинг асосида баҳолаш тизими жорий этилди;

➤ кадрлар тайёрлаш сифатини назорат қилишнинг давлат ва жамоатчилик шакллари ривожлантирилмоқда;

➤ таълим муассасаларини жамоатчилик асосида бошқаришнинг самарали тизимини барпо этиш, хусусан, муассасалар, ташкилотлар, ҳокимиятлар, маҳаллалар, ишбилармон доиралар, жамоат ташкилотлари ва

жамҚармаларнинг вакиллари ҳамда ҳомийларни жалб этган ҳолда фаолият кўрсатадиган васийлик ва кузатув кенгашлари ташкил этилди;

➤ олий таълим муассасаларига абитуриентларни саралаб қабул қилиш, таълим муассасалари битирувчиларини якуний давлат аттестациясидан ўтказиш тизими такомиллаштирилмоқда.

КТМДни амалга оширишнинг ниҳоясига етган биринчи босқичи стратегик йўналишдаги масалаларни ҳал қилган ва унда тактик йўналишдаги айрим камчиликларга йўл қўйилган бўлса, иккинчи босқичдаги вазифа таълим сифатини таъминловчи жараёни такомиллаштириш борасида изчил амалий фаолиятни ташкил этишидан иборат.

КТМД ва КТММнинг бош мақсади ва вазифалари — Баркамол шахс ва малакали мутахассисни тарбиялаш, кадрлар тайёрлашнинг юқори сифати ва уларнинг рақобатбардош бўлишини таъминлашга қаратилган чоратадбирларни амалиётга татбиқ этиш, ушбу жараён механизмини ишлаб чиқиш, такомиллаштириш иккинчи босқичнинг ўзига хос жиҳатларидандир. Мазкур вазифанинг ечимини таъминлаш, унинг муҳлатлари, ижрочилари, молиявий ва ресурслар таъминотини тўла акс эттиришни тақозо этади.

Таълим жараёнининг барча қатнашчилари ўртасида ўзаро ҳамжиҳатликни қарор топтириш ва ҳақиқий ҳамкорлик тамойилларига амал қилинишига эришиши зарур бўлиб, бу таълим сифатини юксалтириш ва кадрлар тайёрлашда ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлиб, жамият тараққиётида малакали кадрларнинг тутган ўрни ва ролини чуқур англаб етиш имконини беради.

Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва модели таълимнинг зарур сифатига эришишда мазкур муаммони тизимли — бошқарувнинг давлат ва жамиятдан тортиб, педагог ҳамда ўқувчигача бўлган барча субъектларининг ўзаро алоқада ва, айти пайтда, бирдай масъул бўлган ҳолда ҳал этиш талаб этилади.

Узлуксиз таълим тизими(УТТ)ни ва таълим сифатини бошқариш соҳасидаги ислохотларни амалга ошириш жараёнида КТМДнинг ечими самарали амалга оширилиши билан белгиланадиган қатор муаммолар аниқланганлигини қайд қилиб ўтиш жоиздир. Бундан ташқари, КТМДни амалга ошириш йилларида тўпланган тажриба ва мавжуд муаммолар таҳлили асосида таълим сифатини бошқариш масалалари билан боғлиқ тарқоқ илмий тадқиқотлар ва амалий натижаларни синтез қилиш, УТТ ривожланишининг ижобий натижаларини аниқлаш ҳамда ушбу жараёнга нисбатан янгича ёндашиб, бойитиш вақти келди. Мавжуд муаммоларни пухта асосланган назарий қоида, ташкилий-амалий тадбир ҳамда самарали механизмлар ёрдамидагина ҳал қилиш мумкин.

Бироқ, ушбу ўринда мавҳум концептуал қоидалар, таълим сифатини бошқаришнинг назарий моделини яратишни мазкур фаолиятнинг бош мақсади, деб ҳисобламаслик даркор. Илмий тадқиқот ва амалий фаолиятнинг асосий мақсади - ижтимоий-педагогик жараёнларда йиқилиб қолган турли муаммоларни ҳал қилишдан, уни бошқаришда вужудга келган назарий ва амалий янгиликларни, синов натижаларини эътиборга олган ҳолда, ҳаётга татбиқ этишдан, таълим сифатини бошқариш самарадорлигини юксалтиришга қаратилган тавсияларни ишлаб чиқишдан иборат.

Муаммоли таълимнинг асосини **муаммо** (юн. “тўсиқ”, “қийинчилик”) ёки **муаммоли вазият** ташкил этиб, муаммоли ТТ уларнинг ечимини топишга хизмат қилади. Кўп ҳолатларда муаммо ва муаммоли вазият синонимлардек қабул қилинади. Аслида эса улар бир-биридан фарқ қилади.

Муаммо (юнон. “тўсиқ”, “қийинчилик”, араб. “жумбоқли”, “сирли”, “тушунилиши қийин”) – ҳал қилиниши муҳим

Моҳиятига кўра муаммо уни келтириб чиқарган сабабларни ўрганиш, уни ҳал этишда аҳамиятли, самарали бўлган йўл, метод ва воситаларни излаш, уларнинг самарали эканлигини асословчи далилларни тўплаш, далилларни янгича, янги таҳлитда изоҳлаш асосида ҳал қилинади.

Педагогика соҳасида кўп ҳолатларда “муаммо” тушунчаси ташкилий-педагогик, психологик, таълимий ва тарбиявий масалаларни ҳал қилишда қўлланилади. Соҳа нуктаи назардан педагогик жараёнда қуйидаги характердаги муаммоларга мурожаат қилинади:

- дидактик характердаги муаммо;
- амалий характердаги муаммо;
- илмий-методик характердаги муаммо;
- соф илмий характердаги муаммо

Маълум билимлар, номаълум билимлар ва мавжуд тажриба муаммонинг таркибий қисмлари сифатида намоён бўлади.

Педагогик муаммо – ҳал қилиниши зарур, бироқ, ҳали ечиш усули номаълум бўлган педагогик характердаги масала

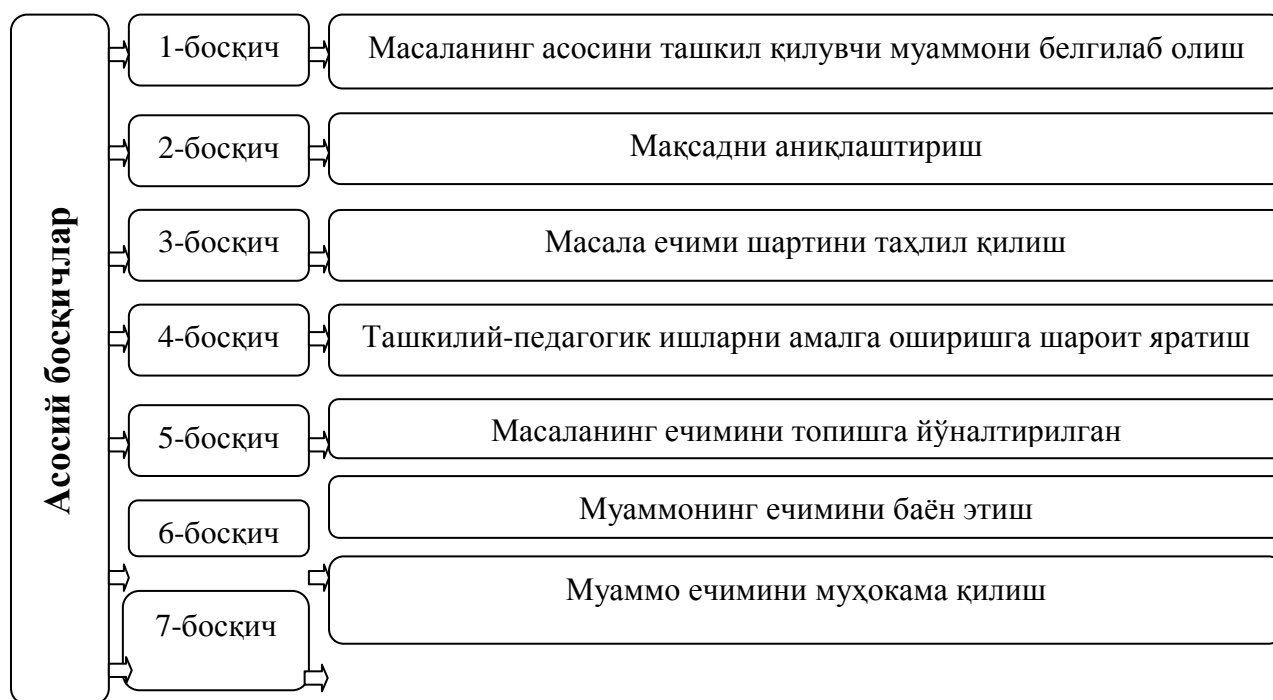
Таълим жараёнида муаммони қўйиш бир неча сатҳда кечади.

Муаммони қўйиш даражалари

Даражалар	Муаммони қўйиш моҳияти
1-даража	Ўқитувчи муаммони қўяди ва талабаларни

	уни ҳал қилишга йўналтиради
2-даража	Ўқитувчи муаммоли вазиятни баён қилади ва талабаларнинг ўзлари мустақил равишда муаммони шакллантиради
3-даража	Ўқитувчи муаммони кўрсатиб бермайди, балки унга талабаларни рўпара қилади. Талабалар муаммони англаган ҳолда уни ўзлари шакллантириб, муаммони ечиш усулларини таҳлил қилади

Таълим жараёнида масалани қўйишда мавжуд шарт-шароитларни аниқлашда муаммо фундаментал асос сифатида намоён бўлади. Ўқув материаллари мазмунини ўзлаштиришда муаммонинг қўйилиши ва ҳал этилиши қуйидаги босқичларда кечади:

Режалаштириш, ташкил этиш, раҳбарлик ва назорат қилиш ҳокимият муносабатларини амалга ошириши туфайли бошқарув иши деб ҳисобланади.

Самарадорлик тушунчаси, гарчи ижтимоий муносабатлар жараёнида кўп қўлланилсада, бошқарув назариясида энг кам ишланган тушунчалардан биридир. Самарадорликнинг умумий назарияси мавжуд бўлмаганлиги боис ушбу йўналишдаги барча уринишлар ҳозирча қутилган натижага олиб келмади. Фаолиятнинг турли соҳаларида самарадорликнинг ўз хусусий кўрсаткичларидан фойдаланилади. Аммо таълимда бугунги кунда бундай кўрсаткичлар йўқ. Шунга қарамай, самарадорлик тушунчаси сифатга йўналтиришда жуда муҳим ва фойдалидир. Вазифанинг бутун мураккаблигини англаган ҳолда, бошқарув самарадорлиги нима эканлигини

аниқлашга уриниб кўрамиз.

Самарадорлик ҳақида гапиришдан олдин фаолият унумдорлиги тушунчасини киритамиз. Ўар қандай фаолият озми-кўпми унумли бўлади. Унумдорлик - бу қандайдир вақт ичида олинган натижаларнинг фойдалилиги ва у билан боғлиқ харажатлар ўртасидаги нисбатни кўрсатувчи фаолият хусусияти демакдир.

Унумдорликдан кўпинча бошқарув самарадорлиги кўрсаткичи сифатида фойдаланилади. Гарчи фаолият унумдорлиги билан бошқарув самарадорлиги бир-бирига боғлиқлиги шубҳасиз бўлсада, бироқ улар битта нарса эмас. Таълимнинг бошқа таълим муассасасига нисбатан юқорироқ натижалари ушбу таълим муассасасида бошқарув сифати юқори бўлишидан ҳар доим ҳам далолат беравермайди.

Масалан, таълим муассасаси ажойиб моддий базага эга бўлса, молиялаштиришнинг кўшимча манбалари ҳисобига ўқитувчиларга бошқа таълим муассасаларидагига нисбатан юқорироқ иш ҳақи тўлай олса, ушбу барча неъматлардан маҳрум бўлган оддий таълим муассасасидагига қараганда таълим сифати юқорироқ бўлишини таъминлаши мумкин. Лекин масала ҳар бир таълим муассасаси ўзида мавжуд имкониятлардан нечоғли яхши фойдаланаётганлигидадир.

Бошқарув сифатини баҳолаш айнан шу саволга бериладиган жавобга боқлик. Бошқарув ўз вазифасига кўра фойдали натижа олиш учун имкониятлардан тўлиқ фойдаланишни таъминлаши керак. Ушбу вазифани қанчалик яхши уддаласа, у шунчалик самарадор бўлади.

Бошқарув самарадорлиги деганда эришилган ва эришиш мумкин бўлган унумдорлик ўртасидаги муносабатни акс эттирувчи хусусиятни тушунамиз.

Бундай таърифни фаолият кўрсатишни бошқаришга нисбатан ҳам, ривожланишни бошқаришга нисбатан ҳам ишлатса бўлади. Лекин бу ҳолатларнинг ҳар бирида турли натижалар ва турли харажатлар ҳисобга олинishi керак. Таълим муассасаси ўзи учун таълим сифати иложи борича юқори даражада бўлишини таъминлай олади (бу юқори самарадорлик ҳамда фаолият юритишни бошқаришдан далолат бериши мумкин), аммо айна пайтда у янгиликларни ўзлаштириш ва ўзининг салоҳиятини кучайтириш учун объектив тарзда таълимнинг мавжуд имкониятларидан фойдаланмаслиги мумкин. Бу таълим муассасасини ривожлантиришни бошқариш самарадорлиги пастлигидан далолат беради.

Таълим сифати - бу таълим жараёнининг жамиятдаги ҳолати ва натижадорлигини, унинг шахснинг фуқаролик, турмуш ва касб соҳаларидаги билимдонлигини ривожлантиришдан жамият (турли ижтимоий гуруҳлар)

эҳтиёжлари ва кутган натижаларига мувофиқлигини белгиловчи ижтимоий категория демакдир.

Таълим сифати таълим оловчи ёшларнинг хабардорлигини ривожлантиришни таъминлайдиган таълим фаолиятининг турли жиҳатларини, ўқитиш мазмуни, шакллари ва методларини, моддий-техника базасини, кадрлар таркибини ва ҳ. к. тавсифловчи кўрсаткичлар йиғиндиси билан белгиланади.

«Билимдонлик» («хабардорлик») термини менежментда кенг қўлланилади. Аммо уни таълим тизимида ишлатиш у қадар оммалашмаган. Ўқувчилар ва талабаларга нимани бериш мақсад қилиб қўйилганлигини аниқлаш учун кўпинча билим, қадрият ёки ишонч ва эътиқод тушунчаларидан фойдаланиб келинган (ҳозир ҳам шулардан фойдаланилмоқда).

Билимдонлик (хабардорлик) тушунчаси билим эмас, балки маҳорат соҳасига тааллуқлилиги аёндек туюлади. Билимдонлик - бу таълим олиш туфайли эгалланган билимларга, тажрибага, майлларга асосланган умумий қобилият. Билимдонлик билимларга ҳам, кўникмаларга ҳам таянмайди, билимдон бўлиш - олим ёки маълумотли бўлишни билдирмайди.

Инсон хатти-ҳаракатининг чексиз ранг-баранг ҳаётий вазиятларга мослаштирилиши умумий қобилият-шахсий ҳаётда эгалланган билим ва орттирилган тажрибани умумий тарихга мос тушадиган вазиятда қўллашни назарда тутди.

Бундан ташқари, билимдонлик билан маҳоратни бир-биридан фарқлай билиш керак.

Маҳорат - бу муайян вазиятда ўзига хос ҳаракат қилиш демакдир. Бу билимдонлик ёки қобилиятнинг, ишга янада умумийроқ тайёргарлик кўрилганликнинг ёки ўзига хос вазиятда иш бажариш имкониятининг қарор топишидир. Бироқ маҳоратни кузатса бўлади, билимдонлик эса иш ва маҳоратни кузатиш орқали билинадиган хусусиятдир.

Шундай қилиб, маҳорат ҳаракатдаги билимдонлик сифатида ифода топади. Билимдонликни маҳорат, ҳаракат келтириб чиқаради.

Билимдонликка билим билан вазият ўртасида алоқа ўрнатиш имконияти, кенг маънода олганда эса, муаммога мос бўлган жараённи (билим ва ҳаракатни) топиш қобилияти сифатида қараш мумкин.

Ўар қандай ҳолатда ҳам билимдонлик тушунчасини ҳаддан ташқари соддалаштиришдан огоҳ бўлмоқ лозим.

Маҳоратни кузатиш субъектлар вазиятларга бахш этадиган мазмунни, улар амалга оширадиган талқинни инкор этолмайди.

Билим ва иш ўртасидаги муносабат масаласи таълим ва

педагогиканинг бутун тарихи орқали кечади. Масалан, тарих йўл-йўриқ ва предметлар бўйича билим беришга йўналтирилган таълим муассасасининг ўқувчиларни ишга тайёрлашга аниқроқ қилиб айтганда, уларни ҳаётнинг турли шароитларига ва ҳолатларига мос келиши эътироф этилган интеллект ва амалий билимдонликни намоён этишига лаёқатсизлигини маълум даражада кўрсатди.

Таълим амалиёти, одатда, кўпроқ ўқитувчи шахсига, ўқитувчилар томонидан тайёрланган ва тақдим қилинадиган билимларни беришга, ўқувчиларнинг бунёдкорлик ва билимларни эгаллаш йўлидаги фаолиятига йўналтирилган. Янги таълим концепциялари дуч келган истиқбол ўзгаришларини амалга оширишдаги қийинчилик ишнинг бошланишида талаб этиладиган қайта қуришга қаршилик кўрсатишдан келиб чиқиши мумкин.

Қуйидагиларни муҳим ўзгаришлар сифатида ажратиб кўрсатиш мумкин:

Биринчи. Билимдонликка (ёки маҳоратга) таяниш таълимга ишлаб чиқариш оламидан кириб келган. Сўнгги ўн йилликлар мобайнида ўзининг одам ресурсларини баҳолаш ва бошқариш техникасини бирмунча мукамаллаштирди ва шакллантирди. Корхоналар олами катта рақобатга ва билимлар ҳамда технологияларнинг тез суръатлар билан ўзгаришига дуч келиб, ортиб бораётган сармояларини инсон капиталига йўналтирди. Йирик корхоналарда, менежментнинг замонавий методларига мувофиқ одам ресурсларини бошқариш бўлими доимо мавжуд.

Иккинчиси. Кадрлар тайёрлаш миллий дастурига мувофиқ амалга оширилаётган таълимни ислоҳ қилиш таълим мазмунини замонавийлаштириш ва таълим-касб-хунар дастурларини билимлар тараққиёти билан мувофиқ ҳолга келтириш жиҳатидан айниқса муҳимдир.

Устувор йўналишларни аниқлаш жараёни зарур ва у таълим фанлари ўртасидаги рақобатдан юқори туриши керак.

Учинчиси. Янги билимлар вужудга келишининг жадаллашиши ва айримларининг эскириши эндиликда бир қанча авлодлар тажрибасига мос тушмоқда ва кишилар ушбу тамойилнинг узлуксизлиги истиқболлилигига кенг кўламда кўника бошладилар. Келгуси авлодлар ҳозиргиларга қараганда кўпроқ, яъни бутун умр ўқиши керак, деган ишонч мустаҳкамланиб бормоқда. Бошланғич тайёргарлик ҳар бир инсонни қобилиятли қилиши ва шундай бўлишини истайдиган қилиши борасида талаб кучайиб бормоқда. Бу кадрлар тайёрлаш миллий дастури ғоялари ва қоидалари билан тасдиқланган.

Умумтаълим тайёргарлиги, таълимнинг маданиятни таркиб топтирувчи функциясини амалга оширишнинг устуворлиги - бу бугунги ва эртанги кун стратегияси, «ўқишни ўрганиш» ва «бутун умр бўйи таълим

олиш» каби принципларни амалга ошириш демакдир. Айрим шароитларда касбий фаолият, сиёсий, ижтимоий ва маданий ҳаёт каби, бир маҳаллар озчиликнинг чекига тушган интеллектуал иш воситаларини кўпроқ эгаллашни муайян тарзда тақозо этади.

Тўртинчиси. Таълим тизимида амалиётда юз бераётган ўзгаришлар суръатининг қониқарсизлиги таълим тизимларини бошқариш ва уларни тартибга солиш усуллари секин ўзгараётганлигидан келиб чиқади. Бунда қўйилган мақсадлар билан бошқарув усуллари ўртасида муайян қарама-қаршилиқни кўриш мумкин. Кундалик бошқариш ва тартибга солиш шакллари даражасида қоидаларига нисбатан мақсадларга; ўқитувчиларга нисбатан ўқувчиларга камроқ эътибор берилади. Шу нуқтаи назардан олганда, ўқув дастурлари билан юз берган ҳодиса ибратлидир. Бу ўқитувчиларнинг ўқитишга доир фаолиятини бошқариш ва мувофиқлаштириш воситаси бўлиб, бюрократик кўрсатмалар ва тавсияларга айланиб кетиш тамойилига эга. Уларнинг бажарилишини текшириш мумкин бўлиб, нормал таълим фаолияти давомида (ўқитувчи ўз дастурини бажарган-бажармагани, ўқувчилар тушунча ва билимларга эга бўлган-бўлмагани) текшириб борилади.

Зарур ва исталган деб топилган билимдонлик рўйхати чексиз ортиб боради ҳамда ҳаёт учун зарур деб ҳисобланаётган билимлар каби кадрсизланади, деган хавф мавжуд. Бунда умумий билимдонлик ҳақида хулоса чиқариш учун бир неча далиллар ёки натижаларни аниқлашнинг ўзи етарли эмас.

Таълим муассасалари ҳозирги шароитда ижтимоий-иқтисодий вазиятни, таълим тизимини ривожлантиришдаги ишнинг аҳволини ҳисобга олган ҳолда ёш авлодни қуроллантириши лозим бўлган энг маъқул билимдонликни аниқлаши лозим. Бизнингча, қуйидагиларни шундай билимдонлик сирасига киритиш мумкин:

1. Сиёсий ва ижтимоий билимдонлик - бу масъулиятни ўз зимасига олишга, қарорларни биргаликда қабул қилишда иштирок этишга, низоларни зўравонликсиз ҳал қилишга, демократик институтларнинг фаолият юритиши ва уларни яхшилашда қатнашишга қодирлик.

2. Кўп маданиятли жамият ҳаётига тааллуқли билимдонлик. Иркчилик ёки ксенофобиянинг вужудга келишига, тоқатсизлик муҳити тарқалишига тўсқинлик қилиш учун таълим соҳаси ёшларни тафовутларни тушуниш, бир-бирини ҳурмат қилиш, бошқа маданиятлар, тиллар ва динларга мансуб одамлар билан бирга яшаш қобилияти каби умуммаданий билимлар билан қуроллантириши керак.

3. Оғзаки ва ёзма мулоқотни эгаллашга тааллуқли билимдонлик

касбий ва ижтимоий ҳаётда шу даражада муҳимки, бундай фазилатга эга бўлмаганларга жамиятдан чиқиб кетиш хавфи туғилади. Муҳим аҳамият касб этиб бораётган бир қанча тилларни ва ахборот технологияларини эгаллаш мулоқотнинг ушбу гуруҳига киради.

4. Ахборот жамияти вужудга келиши билан боғлиқ билимдонлик. Бу - янги технологияларни эгаллаш, уларнинг қўлланилишини, кучи ва заиф томонларини англаб етиш, ОАВ каналлари орқали тарқатилаётган ахборот ва рекламага танқидий муносабатда бўлишга қодирлик демакдир.

5. Касбий жиҳатдан, шунингдек шахсий ва ижтимоий ҳаётда узлуксиз тайёргарлик кўриш негизи бўлмиш бутун умр ўқиб-ўрганиш қобилияти.

Таълим тизимларини ислоҳ қилиш сабаблари ва омиллари кейинги йилларда чоп этилган илмий ишлар туркумида батафсил ва асосли таҳлил қилинган (Р.Аҳлидинов, Р.Жўраев, У.Иноятов, Ш.Қурбонов, М.Қурононов, Х.Рашидов, Э. Сейтхалилов, Д.Шодиев, Н.Нишоналиев ва бошқалар). Бунда таълим-касб-ҳунар дастурлари мазмунининг қайта кўриб чиқилишини тавсифлайдиган уч йўналишни ажратиш кўрсатиш мумкин.

Биринчи йўналиш ўқув дастурларидаги камчиликларни бартараф этиш билан боғлиқ. Бунда мақсад дастурларни зарур деб ҳисобланган янги элементлар билан тўлдиришдан иборатдир.

Аниқ фанлар соҳасида, хусусан, информатика, атроф-муҳитни ўрганиш ёки технологияларни ривожлантириш ва уларнинг таъсири билан боғлиқ билимларни киритиш бугунги кунда шу тариқа зарур деб ҳисобланмоқда.

Камчиликлар, шунингдек, гуманитар ва ижтимоий фанлар соҳасида ҳам аниқланмоқда. Агар ёш йигит экологик ҳуқуқий, социологик, психологик ва бошқа фанларни ўзлаштирмаса, бу қандай салбий оқибатларга олиб келиши мумкинлиги барчага аён дир. Тарих, адабиёт ва тил, жамиятшунослик, география, маънавият асослари каби фанлар вақти-вақти билан таълим мазмуни ва методларини қайта кўриб чиқиш зарурлигини тақозо қилмоқда. Таълим тизими жавоб беришга одатланмаган масалалар, тарихий воқеалар ёки жамиятнинг ривожланиши натижасида кутилмаганда юзага келади ва тез ҳал этишни талаб қиладиган муаммоларни вужудга келтиради.

Шахсни шакллантиришда жамоанинг етакчи аҳамияти туғрисидаги фикрлар педагогика фанининг илк ривожланиш давриданок билдирилган.

Кишиларнинг жамиятда бирга яшаши, ўзаро бир-бирини қўллаб-қувватлаши, озчиликдан-кўпчиликнинг афзаллиги ҳақида пайғамбаримиз С.с.а.в.нинг ҳадисларида: «Икки киши бир кишидан яхши, уч киши икки кишидан яхши, тўрт киши уч кишидан яхши, кўпчилик билан бирга

бўлинглар. Тангри умматларини фақат тўғри йўлда боришликка бирлаштиради», - дейилган. Кишиларнинг бошига яхши кун ҳам, ёмон кун ҳам тушганда албатта махалла, кариндош-уруғ мададкор бўлади. Буни биз урф-одатларимизда кўришимиз мумкин. М: ҳашарлар, тўйга туёна билан келиш ва ҳаказо.

2. Ҳамкорлик педагогикасида зиддиятларни ечиш стратегияси.

Ҳамкорлик стратегияси педагогик жиҳатдан ўқув жараёнини самарали бошқариш санъатини англатади. Инсонпарвар педагогикада ўқитувчи ҳар доим ўз стратегиясининг муаллифи сифатида намоён бўлади. Шу билан бир каторда бундай муаллифлик тасодифий кўринишга эга эмас. Бунда касбий маҳорат кўп даражада заруриятдан келиб чиққан ҳолда танлаш кўникмасига асосланади. Бундай кўникмаларни намоён қилиш учун ўқитувчи жуда катта педагогик билим ва маҳоратга эга бўлиши лозим. Бунинг учун ўқитувчилар педагогикада мавжуд тажрибалар устида ижодий фикрлашлари, шубҳаларга ўрин қолдирмасликлари, илғор педагогик қарашларни ўзлаштиришлари ва ўз фаолиятларига татбиқ эта олишлари, касбий фаолиятларини шахсга йўналтирилган вазиятларда ўқувчиларга кўмаклашишга қарата олишлари зарур. Худди мана шу тарзда ўқитувчининг ўқув материаллари ва ўқувчиларга нисбатан шахсий муносабати, тактикаси таркиб топади.

Педагогик ҳамкорлик стратегиялари ўқитувчи педагогик фаолиятининг юқори даражада истиқболга йўналтирилган шаклидир. У методологик характердаги касбий кўникмаларда намоён бўлади. Жумладан: мавжуд ходисаларни чуқурроқ англаш, унинг ҳақиқий моҳиятини тушуниш, аниқ ва яширин сабабларини англаб етиш, назария ва амалиёт орасида муносабат ўрнатиш, жараён мақсадини аниқлаш, ўқув-тарбия вазифаларини муайян принципларга асосланган ҳолда ойдинлаштириш, педагогик ҳамкорлик шартлари ва воситаларини танлаш имконини беради.

Педагогик ҳамкорлик стратегиялари қўлланадиган усулларнинг самарадорлигини таъминлаб, таълим-тарбия жараёнида ўқувчилар билан бевосита муносабатларни ўрнатиш имконини беради. Педагогик ҳамкорлик стратегиялари ўқитувчиларнинг касб маҳоратини оширишга йўналтирилган ёпиқ характердаги билиш жараёнларида касбий онгнинг фаолиятга асосланмаган шакллари бартараф этишга хизмат қилади.

Педагогик ҳамкорлик стратегиялари ёрдамида ўқитувчиларнинг педагогик онги оддий, тўғридан-тўғри, тезкор ва ташқи томондан самарали бўлган воситалар орқали ўқувчилар онгига таъсир кўрсатади. Бундай вазиятда онгнинг фаолияти кўзғалмайди, балки ҳиссий таъсирлар амалга ошади. Шунинг учун ҳам ўқитувчиларни касбий ривожлантиришдаги

истикболли йўналишлардан бири уларнинг шахсий онгини педагогик ҳамкорлик стратегиялари билан бойитишдан иборат. Бунинг учун ўқитувчиларнинг танқидий, йўналтирувчи, фикрий-ижодий, назарий-таҳлилий онгини ривожлантириш назарда тутилади. Худди шундай касбий онгга эга бўлган ўқитувчилар фаолияти орқали педагогик ижодкорлик жараёни бошланади. Чунончи:

- а) педагогик таъсирнинг қимматини аниқлаш;
- б) ўқувчилар билан муносабатда ўз мавқеига эга бўлиш;
- в) диалогнинг аҳамиятини тушуниб етиш;
- г) ўқувчиларнинг шахсий ўзига хосликларини англаш кабилар.

Чунки буларнинг барчаси ўқувчиларга бериладиган таълим-тарбиянинг моҳияти, мазмуни ҳамда йўналишларини ойдинлаштириш имконини беради.

Ҳамкорликдаги педагогик жараённинг асосий қадрияти ўқитувчи томонидан таъминланадиган ўқувчиларда ўз фаолиятини мустақил ташкил этиш, ривожланиш имкониятига эга бўлишдан иборат. Ўқитувчилар ҳамкорлик стратегиялари ёрдамида ўқувчилар онгига таъсир кўрсатиш воситаларини танлайдилар.

Таълим стратегиялари инсоний моҳият касб этади. Чунки педагогик стратегиялар педагогик фаолият тури сифатида ўқитувчи шахсияти билан бевосита боғлиқдир. Таълимнинг гуманистик стратегиялари ўқитувчи касбий фаолиятининг дастури ҳисобланади. У ўқитувчи шахсининг ўзлигини касбий фаолият жараёнида намоён этишини ифодалайди.

Таълим бозорида рақобат шароитида стратегик режани ишлаб чиқиш алоҳида аҳамият касб этади. ТМга фаолиятнинг умумий йўналиши етишмайди. Стратегик режа, муҳим муаммолар (бош мақсад, истъомчиларнинг талаблари, муваффақиятга элтувчи йўллар), ижобий ва салбий омиллар, истикболлар ва омадсизликлар таҳлил қилингандан кейин, шунингдек, муваффақиятнинг танқидий омиллари аниқлангандан сўнг ҳал қилувчи масалалар доирасини белгилаб бериши лозим.

Режалаштиришнинг таълим муассасалари ўз хизмат соҳаларини ва ушбу хизматларга эҳтиёж сезган бозорларни аниқлагандан сўнг, фойдаланиши мумкин бўлган бир қанча стратегиялари мавжуд.

Таълимдаги стратегик режалаштириш жараёни фанда, ишлаб чиқаришда ва умуман жамиятда рўй бераётган воқеа-ҳодисаларни кўзгудагидек акс эттиради. Унда асосий вазифалар ва мақсадларни аниқлаш, кучли ва заиф томонларни, имкониятларни ва таҳдид солувчи хавф-хатарларни таҳлил қилиш учун фойдаланиладиган омиллар таълим соҳасига ҳам жорий қилинади.

Стратегик режалаштириш узок муддатли устувор жиҳатларни шакллантиришга имкон беради ва оқилона ўзгаришларга кўмаклашади. Муассаса стратегияга эга бўлмай туриб, янги имкониятлардан жуда яхши фойдаланиш учун мақбул вазиятда эканлигига ишонч ҳосил қила олмайди. Стратегик режалаштиришнинг етакчи мақсадлари таълим муассасасини ривожлантиришнинг муайян вақт оралиғига мўлжалланган умумий дастурини ишлаб чиқиш билангина эмас, балки ушбу таълим муассасаси кўрсатадиган таълим хизматларининг энг муҳим йўналишларини, шунингдек, бу йўналишларнинг истеъмолчилар эҳтиёжларига нечоқли мослигини тушуниб олиш ва уларни қайта кўриб чиқиш билан ҳам белгиланади.

Стратегик режалаштиришда одатда, муҳим муаммоларнинг маълум бир мажмуини ишлаб чиқишга алоҳида аҳамият берилади. Уларнинг рўйхати кўйидагича бўлиши мумкин:

Гарчанд назариядан амалиёт сари ишлаш оқилона йўл бўлсада, стратегик режалаштиришга киришаётиб риюя қилиш лозим бўлган хатти-ҳаракатлар мажбурий изчиллиги мавжуд эмас. Бироқ келажакни режалаштиришда тизимли ёндашиш ниҳоятда муҳим. Стратегия истеъмолчиларнинг турли гуруҳлари эҳтиёжларига таяниши лозим. Шундан келиб чиққан ҳолда бош мақсадни белгилаб берадиган ҳамда умуман нуқтаи назарни кенгайтирадиган сиёсат ва режани тузиш зарур.

Стратегик режалаштиришда ҳаракатларнинг муайян изчиллиги бўлиши мумкин.

Стратегик режалаштириш ташкилотнинг ўз мақсадларига мақбул даражада эришиш учун қўлланиладиган ҳаракатлар йиғиндисидир.

Стратегик режалаштиришнинг моҳияти ташкилотнинг мақсадларига эришишга қаратилган ўзига хос стратегиясини ишлаб чиқишдан иборат. Менежментга татбиқан стратегия ташкилотнинг мақсадларига мақбул даражада эришишни таъминлайдиган ҳар томонлама мажмуини режалаштиришни билдиради.

Стратегик режалаштириш бошқарув фаолиятининг тўртта асосий турини: ресурсларни тақсимлаш; ташқи муҳитга мослашиш; ички мувофиқлаштириш; олдиндан кўра биладиган уюшган стратегияни кўзда тутуди.

Стратегиянинг биринчи тури - қийматига кўра биринчилик стратегияси. У муассасадан ўз бозорида қийматига кўра энг арзон бўлишни талаб қилади.

Муассаса бунга технологиялардан экстенсив фойдаланиш, кўламни қисқартириш, харажатларни қатъий назорат қилиш ва ҳоказолар эвазига

эришиши мумкин. Бу стратегиянинг афзаллиги шундан иборатки, ресурсларни истеъмолчи нуқтаи назаридан тушуниладиган сифат учун танқидий бўлган жиҳатларга йўналтиришга имкон беради. Бироқ арзончилик ўз-ўзидан муваффақиятни кафолатламайди.

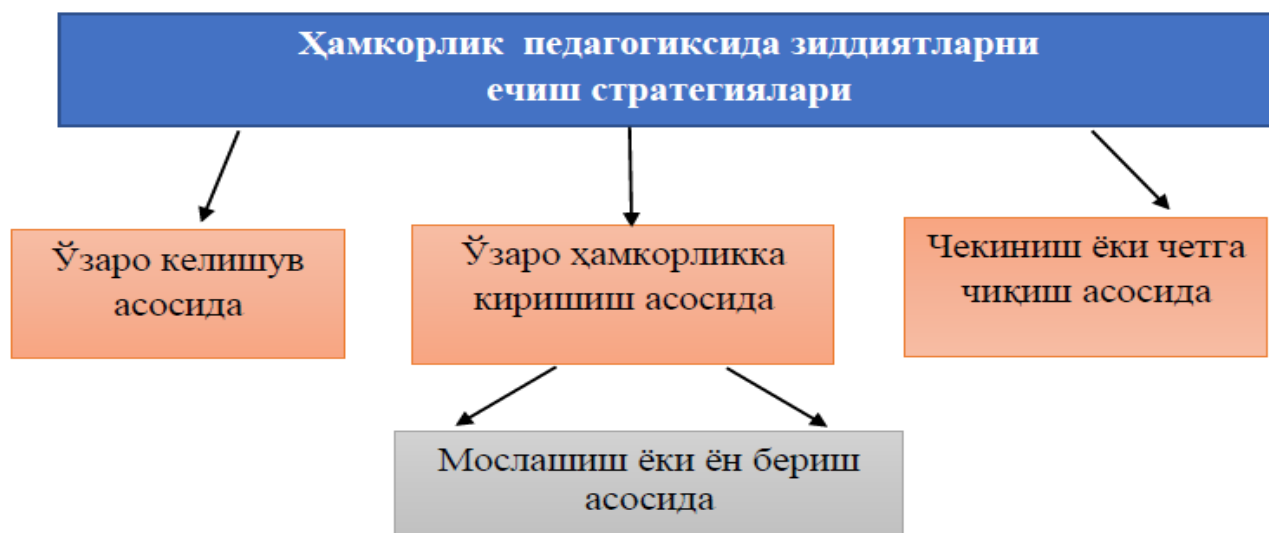
Кўпчилик истеъмолчилар сифат учун ҳақ тўлашга рози. Сифатни паст нархлар қурбонига айлантириш мумкин эмас. Биринчи қарашда, бепул таълим соҳаларида бундай стратегия номувофиқдек туюлади. Аммо, харажатларни қатъий назорат қиладиган ёки таклиф этилаётган хизматлар кўламида тежамкорлик қиладиган ТМ, ўз ихтиёрича сарфлайдиган кўшимча маблағни бўшатиб олиши мумкин. Маблағларни самарали тақсимлаш натижалари шу ТМнинг рақобатбардошлигини ошириши мумкин.

Стратегиянинг иккинчи тури - табақалаштириш - таълим муассасаси ўз рақибларидан фарқли равишда, қайсидир белгиларига кўра, нодирлигини назарда тутаяди. Тижорат бозорида бу ҳол компанияга юқори нарх белгилашга имкон беради. Таълимда эса муассаса эришган ютуқ фақат кўшимча жалб қилинган ўқувчи ва талабалар бўлиши мумкин. Шунингдек, муассаса ўзининг ўхшаши йўқлиги, ноёблиги билан муқобил манбаларни ўзига жалб қилиши мумкин. Бу стратегияни танлаган муассаса учун сифат ҳаётий заруратдир, чунки нодирликка даъво қилган муассасалар синчиклаб текширилиши муқаррар.

Бозор стратегиясининг эҳтимол тутилган учинчи тури - фокуси стратегия. Бу диққат-эътиборни маълум бир географик манзил, истеъмолчилар гуруҳи ёки бозор сегментига қаратишни назарда тутаяди.

Бу бозор сегментатсияси бўйича табақалаштириш стратегиясидир. Муассаса шундай йўналтириш билан дастурларини ажратилган гуруҳларнинг талабларига рақибларига нисбатан қаттиқроқ боғлашга интилади. Бошқа стратегияларни қўллашдаги каби, бу стратегиянинг ҳам мақсади рақобатбардошликни оширишдан иборатдир. Аммо у бутун бозор доирасида ўз имкониятларидан маҳрум бўлиш эвазига қўлланилади. Бу стратегияда яна сифат кенг кўламда зарур бўлади. Агар сифат истеъмолчиларнинг эҳтиёжларини қондирсагина йўналтирилганлик иш бериши мумкин.

Ўзаро педагогик ҳамкорлик жараёнида вужудга келадиган зиддиятларни қуйидаги стратегиялар ёрдамида ечиш мумкин:

Хамкорлик ҳар иккала томоннинг ўзаро муносабатлари ва мажбурламаслик принципига асосланади. Мазкур стратегиянинг асосий мақсади барча учун умумий бўлган муаммоларни биргаликда муҳокама йўли билан ечишдан иборат. Педагогик ҳамкорлик жараёнини ривожлантирувчи стратегиялар ичида энг самарадорлари ўзаро келишувга асосланган стратегиялар, ҳамкорлик стратегиялари, чекиниш ва мослашиш стратегияларидир. Қўлланиладиган стратегияларнинг муваффақияти ҳамкорлик жараёнининг муайян даражада инсонпарварлик принципларига таянган ҳолда амалга оширилишига боғлиқ. Бунда ҳамкорлик жараёни иштирокчиларининг қизиқишлари, эҳтиёжлари, таянадиган кадриятларини аниқ ҳисобга олиш талаб этилади.

Инсон табиатини кузатиш шуни кўрсатадики, ҳар бир ўқувчида ўзига хос иқтидор ва талант мавжуд. Бу иқтидор ва талант ота-оналар ва ўқитувчилар билан самарали ҳамкорлик натижасида рўёбга чиқади. Педагогик фаолият жараёнида ўқитувчи муайян шарт-шароитни вужудга келтирганда ўқувчилардаги иқтидорни рўёбга чиқаришга муваффақ бўлади.

Хамкорликдаги ижодий педагогик жараёнини ташкил қилишга йўналтирилган касбий фаолият ўқувчиларнинг бадиий ижодий лаёқатларини очишга хизмат қилиб, бунда уларнинг ижодкорлик ҳамда яратувчилик лаёқатларини педагогик қўллаб-қувватлаш алоҳида аҳамиятга эга. Бундай фаолият ҳамкорлик характериға эға бўлиб, ўқув жараёнининг таркибий қисмини ташкил этиши керак. Шунға кўра ҳамкорликдаги педагогик жараёнини лойиҳалаш ва ташкил этиш ўқитувчи фаолиятининг таркибий қисми ҳисобланади. Ўқувчилар билим олиш жараёнида воқеликни ўрганадилар, англаб етадилар ва ижод қиладилар, яратадилар. Ижодий яратувчилик жараёниға ўқувчилар ўзига хос тарзда ёндашадилар. Ўқитувчи эса уларнинг эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда ижод қилишлари учун

кулай шароит яратиши лозим. Бу жараёнда ўқитувчининг муҳим вазифаларидан бири – ўқувчилар билан ҳамкорлик қилиш, уларни самарали қўллаб-қувватлаш ва кўмаклашишдан иборат.

Кузатишларимиз шуни кўрсатмоқдаки, аксарият ҳолларда ўқувчиларнинг ўзлари уларнинг ижодий фаолиятлари ва яратувчиликка интилишларини қўллаб-қувватлаш йўлларини ўқитувчига кўрсатадилар. Ўқувчиларнинг ўзига хосликларини қўллаб-қувватлаш учун дастлаб ўқитувчилар улар ва ота-оналарига йўналтирувчи маслаҳатлар бериши лозим. Бу кўмак ва маслаҳатлар аста-секин тизимли педагогик ҳамкорлик ва ўзаро ёрдам тусини олиши керак.

Таълим билан ўқувчиларнинг руҳий ривожланиши орасидаги мутаносиблик ҳамкорликдаги ўқув фаолияти орқали таъминланади. Чунки ўқув жараёни педагогик жиҳатдан махсус йўналтирилган жараён бўлиб, унда ўқувчилар ҳамкорликдаги биргаликдаги ўқув фаолиятини амалга оширадилар.

Улар ўқув ҳаракатларини аниқ ўқув предмети доирасидаги ўқув материаллари ёрдамида бажарадилар. Ўқувчиларнинг руҳий ривожланишлари асосида уларнинг ташқи фаолиятлари билан боғлиқ ҳаракатлари ички ривожланиш имконини беради. Шу асосда уларда когнитив фаолият тажрибаси, тафаккур, идрок ривожланади. Бундай фаолият натижасида ўқувчиларда билиш қизиқишлари шаклланди. Демак, ўқувчини ривожлантириш, биринчи навбатда, унинг ҳамкорликдаги фаолиятини тўғри ташкил этишни талаб қилади. Шунинг учун ҳам таълим жараёнида ўқувчиларни ҳамкорликдаги фаолиятга йўналтириш уларнинг тараққиётини таъминлашда муҳим омил бўла олади.

Юқоридагилардан кўриниб турибдики, ўқитувчи билан ўқувчилар орасидаги ҳамкорликни ўрнатишда педагогнинг нутқи асосий ўрин эгаллайди. Чунки ўқитувчининг нутқи ўзаро мулоқот ва ҳамкорликнинг вербал кўринишдаги таркибий қисми ҳисобланади. Шу билан бир қаторда, новербал мулоқотнинг турли йўналишлари ҳам педагогик ҳамкорликнинг муҳим воситаси сифатида хизмат қилишини мутахассислар таъкидламоқдалар.

Ўқитувчи ва ўқувчилар орасидаги муносабатларда улар орасида билиш ва асабий баҳолаш характеридаги ахборот алмашилиб жараёни кечади. Бундай ахборотларни ўзаро бир-бирига узатиш вербал ҳамда новербал усулларда амалга оширилади. Ўқитувчи ўқувчилар билан ҳамкорликка киришар экан, ахборотларнинг маълум қисмини уларнинг юз ифодаси, хатти-ҳаракатлари, кўз қарашларидан англаб олади. Хатти-ҳаракатлар, кўз

қарашлар, қиёфадаги ифодалар сўздан кўра кўпроқ англашимлилик характериға эға.

Мулоқотнинг новербал йўналишлари ўқитувчи ва ўқувчилар орасидаги муносабатларни тартибға солиш, ўзаро алоқа ўрнатишда муҳим ўрин эгаллайди. Бу эса ҳам ўқитувчиларнинг, ҳам ўқувчиларнинг ҳиссий кечинмалари ва ҳолатларини аниқлашда муҳим аҳамиятға эға.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, педагогик мулоқотнинг мазкур йўналиши мутахассислар томонидан якка тартибда ўрганилган. Тажрибали ўқитувчилар учун бу ҳолатни ҳисобға олиш ўқувчилар билан ҳамкорлик ўрнатишда муҳим аҳамият касб этади. Ўқитувчининг қандай туриши, қандай ўтириши, овозини қай даражада кўтариши, табассуми, кўз қарашлари ўқувчиларнинг у билан ҳамкорликка киришишлари учун муҳим аҳамиятға эға. Новербал мулоқот воситаларига сўнгги йилларда педагоглар томонидан алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Кузатишларимиз шуни кўрсатмоқдаки, кўпгина ўқитувчилар ҳанузгача унинг моҳиятини тўлалигича англаб етмаганлар. Ўқитувчи билан ўқувчиларнинг ўзаро муносабатларида новербал мулоқот бир қатор йўналишларда амалға оширилади:

- хатти-ҳаракатлар ёрдамида;
- даҳлдорлик асосида;
- жестлар, оҳанглар ёрдамида;
- мулоқотдаги масофа орқали;
- визуал характердаги ўзаро ҳамкорлик воситасида.

Биз ўқитувчи-ўқувчи муносабатлари доирасида новербал мулоқотнинг таркибий қисмларини таҳлил қилишға ҳаракат қилдик. Бундай вазиятларда ўқитувчи-ўқувчи ҳамкорлигида нутқнинг новербал воситалари муҳим ўрин эгаллашиға ишонч ҳосил қилиш мумкин. Ўқитувчи ўз ишини енгиллаштириш учун ўқувчилар билан сўзлашмасдан туриб ҳам мулоқотға киришиши мумкин. Бунинг учун ўқитувчи нафақат ўқувчиларнинг нутқ оҳангига балки ҳар бир ишораси, кўз қарашлари, ҳаракатларига эътибор қаратиб шу асосда ўзининг ҳам новербал воситалардан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириб бориши лозим.

Ўқувчиларни ҳар томонлама ривожлантиришда ҳамкорликдаги вазиятларни ташкил этиш методидан фойдаланиш самаралидир. Ҳамкорликдаги педагогик вазиятларни ташкил этиш методи инноватсион метод сифатида алоҳида педагогик қимматға эға. Бу метод ёрдамида ўқувчиларда мулоқотға киришувчанлик, ишчанлик, етакчилик, кенг кўламли, аниқ изчилликка эға бўлмаган материалларни тартибға солиш ва таҳлил

қилиш, ахборотлар етарли бўлмаган шароитларда уларни тўлдириш кўникмаларини шакллантириш имконияти вужудга келади.

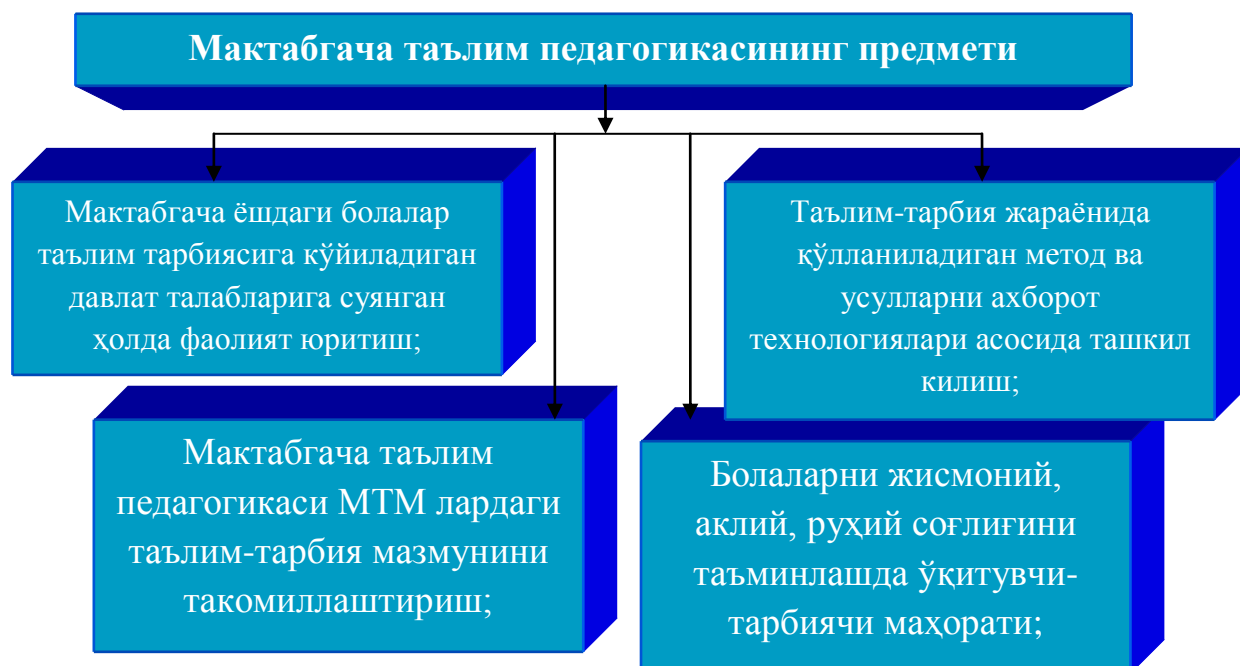
Ҳамкорликдаги вазиятларни вужудга келтириш методи ўқувчиларни табиийликка интилишга чорлайди. Шу тариқа ҳамкорликдаги вазиятларни вужудга келтириш методи қуйидагиларни тақозо этади:

- Вербал мулоқот воситасида ҳамкорликдаги вазиятларни баён қилиш;
- муайян вазиятларни мустақил ўрганиш ва синфдошлари билан муҳокама қилиш;
- ўқувчиларнинг вазиятларни биргаликда муҳокама қилиш жараёнларини ўқитувчи томонидан бошқариш;
- муҳокамалар жараёнида ўқувчиларга муамоларнинг ечимларини топиш зарурлигини аниқлаш қабилар.

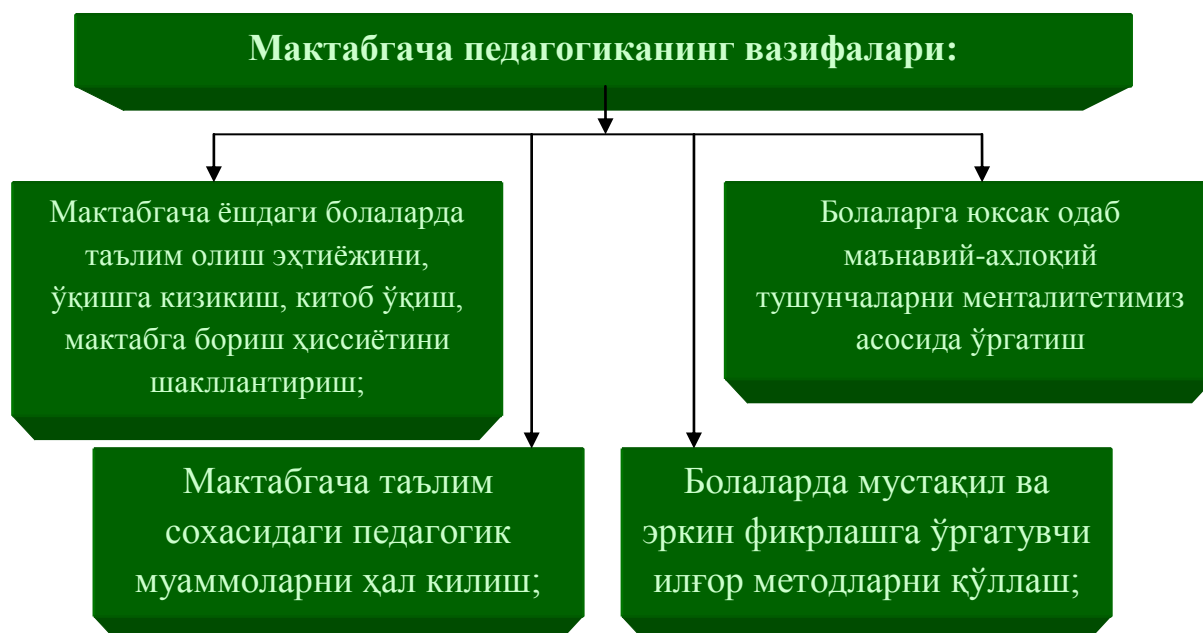
Ҳамкорлик вазиятларида ўқув ҳаракатларини амалга ошириш учун ўқувчиларнинг фаолликларига эътибор қаратиш асосида уларнинг диққатларини аниқ воқеликни тушуниш ва муҳокама қилишга жалб этиш лозим. Бу шахсга йўналтирилган таълимнинг ўзига хос жиҳати ҳисобланади. Мазкур жараёнда ўқувчилар мустақил ишлаш ва ташаббус кўрсатиш тажрибасини эгаллайдилар.

3. Педагогик илмий тадқиқот методлари.

Мактабгача таълим педагогикаси ижтимоий тарбия тажрибасини синчковлик билан ўрганди. Бу эса мактабгача таълим муассасалари ишини такомиллаштиришга ёрдам беради. Қуйидаги схемада мактабгача таълим педагогикасининг предмети кўрсатиб ўтилган:

Бола туғилган кундан бошлаб, уни мактабга боргунга қадар бўлган даврда ҳар томонлама етук баркамол этиб тарбиялаш қонуниятларини ўрганиш мактабгача таълим педагогикасининг мувзуидир. У мактабгача таълим муассасалари ва оиланинг тарбиявий таъсир кўрсатиши бирлигини, мактабгача таълим муассасаси ва мактаб ишидаги алоқадорликни, болаларни мактабда ўқишга тайёрлашни таъминлаб, ижтимоий мактабгача тарбия шароитида тарбия ва таълим бериш ишларининг вазифаларини, тамойилларини, мазмунини, методларини, шаклларини ва уни ташкил этишни ишлаб чиқди. Мактабгача таълим педагогикаси педагогика фанлар тизимида унинг ажралмас қисми бўлиб шаклланди.

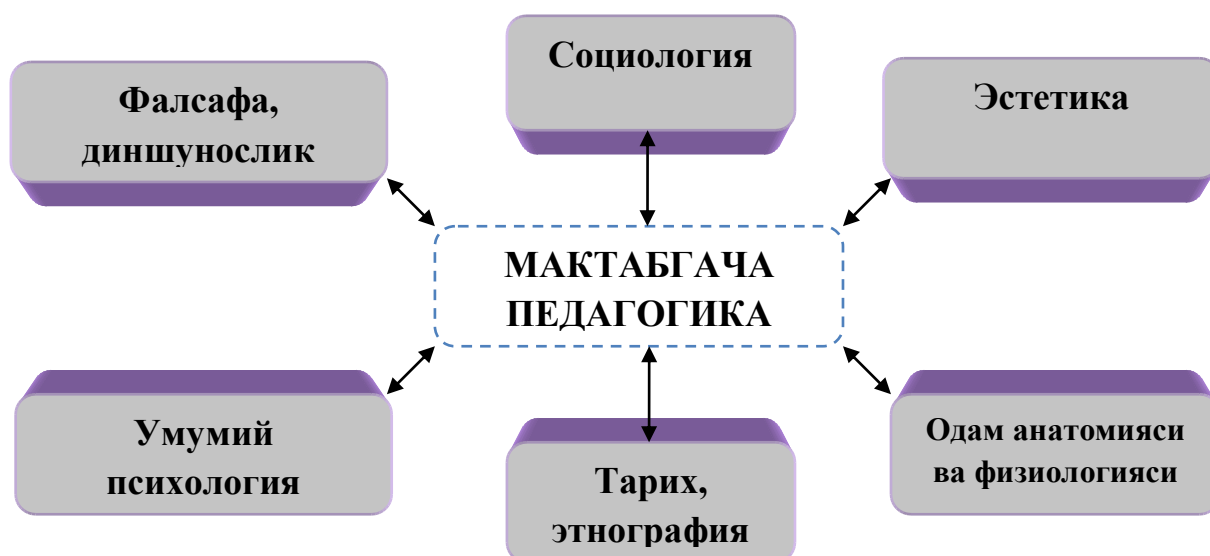
Мактабгача таълим педагогикасининг назарияси ва амалиёти мактабгача ёшдаги болаларга ҳар томонлама тарбия беришнинг мақсади, боланинг имкониятлари ва уни илк ёшдан бошлаб тарбиялашнинг роли, мактабгача тарбияни ҳаёт, замон билан боғлаб олиб боришнинг зарурлиги, бола шахсининг шаклланишида ижтимоий муҳитнинг ҳал қилувчи аҳамиятига асосланади.

Педагогика фани тарбияни педагогик ходиса сифатида ўрганиб, бир қатор тушунчаларни ўз ичига олади. Педагогикада тарбия, таълим, маълумот асосий тушунчалар ҳисобланади. Мактабгача таълим педагогикаси жамият ва инсонни ўрганувчи фанлар билан чамбарчас боғланган. Педагогика ижтимоий ҳодиса сифатида тарбияни ўрганар экан, социология, анатомия, физиология, психология, умумий педагогика фанлари, фалсафа билан чамбарчас боғлиқдир. Чунки мазкур фанлар тарбиянинг мақсади ва вазифаларини ўрганиш методологиясини белгилайди. Жамият тўғрисидаги

материалистик фалсафа тарбия масаласига асосланган ҳолда ёндашиш имконини беради. **Тарихий материализм** педагогика тарбиянинг синфий моҳиятини очиб бериш, унинг пайдо бўлиши ва ривожланиши ижтимоий ходиса эканлигини, жамият ҳаётида ва киши шахсининг ривожланишида тарбиянинг ролини баҳолашга ёрдам беради. Дидактик масалаларни ишлаб чиқишда педагогика билиш назариясига суянади, ахлоқий тарбия масалаларини ўргатишда педагогика этиканинг ахлоқ тўғрисидаги таълимотига, эстетик тарбиянинг мақсадини, йўлларини, методларини белгилашда этика фанига асосланади. **Этика** ахлоқни назарий жиҳатдан асослаб, ёш авлодни, унинг ахлоқий тарбияси муаммоларини, инсон шахсини шакллантиришда ахлоқий ғоялар ролини тушунишни чуқурлаштиради.

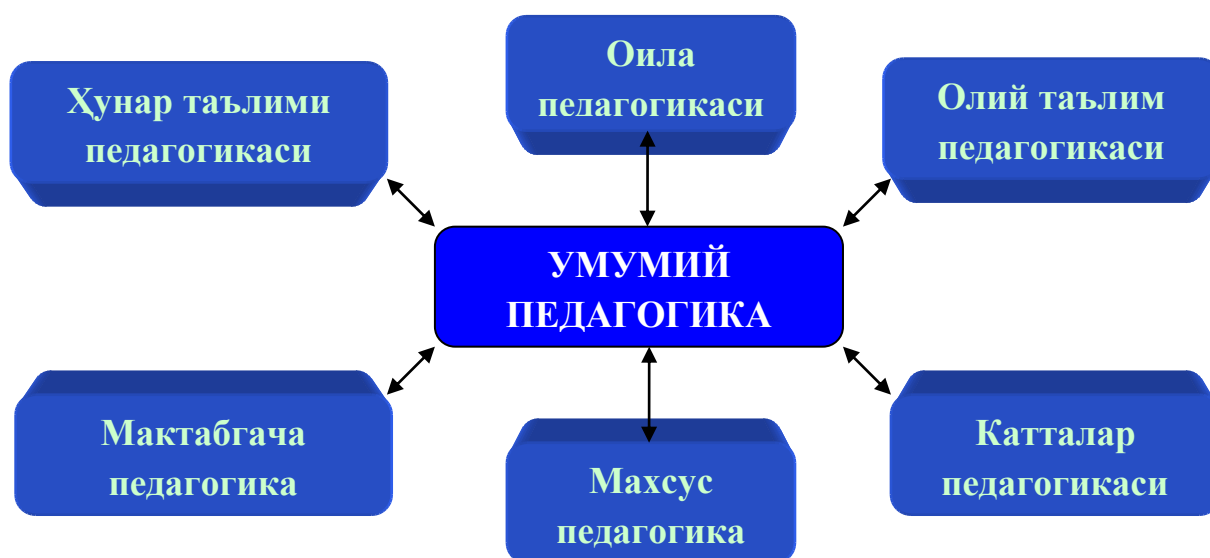
Эстетика – инсонларни воқеликка, санъатга эстетик муносабатларни ривожланишининг умумий қонуниятларини ўрганади, нафосат тарбиясининг илмий асоси бўлиб хизмат қилади. **Физиология** педагогиканинг табиий-илмий базаси бўлиб, у биринчи навбатда инсон олий нерв фаолиятининг ривожланиши, нерв системасининг хусусиятлари, сезги органлари, таянч-ҳаракат аппарати, юрак-томир ва нафас олиш системалари ва шу кабиларнинг ривожланиши ҳақидаги маълумотларга таянади. Ҳозирги замон физиологияси энг муҳим педагогик муаммоларни тўғри ҳал этишда: бола ривожланишига, унинг қобилиятларини шакллантиришга муҳит, ирсият ва тарбиянинг таъсири ва шу сингариларни бегилашда педагогикага ёрдам беради. Ўсиб бораётган организм тузилишининг ва ҳаракат қилиш қонуниятларининг асосий тамойилларини очиб берувчи ёш физиологияси таълим-тарбия бериш масалаларини ишлаб чиқиш учун катта аҳамиятга эга. Физиологиянинг олий нерв фаолияти, нерв системасининг типологик хусусиятлари тўғрисидаги хулосаларни педагогикага ўқув-тарбия жараёни методикасини ишлаб чиқишда, болалар фаолиятлари учун яхшироқ шароитлар яратишда ёрдам беради.

Педагогик илмий тадқиқот методлари. Мактабгача педагогика бола тарбиясида унинг ёш ва психологик хусусиятларини ҳисобга олиб боради. Шу боис педагогика учун педагогик психологиянинг бола хусусиятлари, уларда ўтадиган психик жараёнларининг қонуниятлари ҳақидаги маълумотлар муҳимдир. Шунга кўра педагогиканинг психологик фани билан боғлиқлиги анъанавий тус олган.

Ҳозирги замон педагогикаси кўп тармоқли фан бўлиб, аввало у тарбия ижтимоий ҳодиса эканлиги жиҳатидан педагогика тарихи билан боғланади. Педагогиканинг бошқа фанлар билан боғланиш тизимида этнография, халқ педагогикаси алоҳида ўрин тутди.

Умумий педагогика гуруҳи – узлуксиз таълим жараёнининг ўзига хослигини асослаб берувчи – оила педагогикаси, мактабгача педагогика, мактаб педагогикаси, касб-ҳунар таълими педагогикаси, олий таълим педагогикаси, махсус педагогика деган тармоқларга бўлинган.

Педагогик фанлар мажмуи

Мақтабгача педагогика ўз тадқиқот объектига ва тадқиқот методларига эга. Илмий тадқиқот барча фанлар каби мақтабгача педагогика фанини ҳам ривожланиб боришига, айрим педагогик ҳодисаларни такомиллаштиришга, уларни тўғри ҳал этиш йўлларини аниқлашга ёрдам беради.

Адабиётлар билан ишлаш методи.

Педагогик муаммоларни тадқиқ этиш адабиётларни ўрганишдан бошланади. Ўрганилган ҳужжатлар ва манбаларга халқ маорифига алоқадор ҳужжатлар, қонуншуносликка оид ҳуқуқий ҳужжатлар киради. Шу билан бирга педагогика фанига оид булган тарихий педагогик адабиётлар, дарсликлар, ўқув-методик ишланмалар ҳам киради. Адабиётларни ўрганиш методи муаммоларининг қай томонлама яхши очилган, қайси масалаларни ҳал этилмагани кабиларни билиш имкониятини беради. Адабий манбалар билан ишлаш қуйидаги методлардан фойдаланишни назарда тутати: библиография тузиш, аннотатсия, конспектлаштириш.

Илғор тажрибаларни ўрганиш методи.

Мактабгача педагогиканинг кўпгина муаммоларини ҳал этишда таълим-тарбия соҳасида орттирилган тажрибалар муҳим аҳамият касб этади. Тажрибани ўрганиш жараёнидаги муаммо, ютуқ ва камчиликлар аниқланади. Педагогик тажрибаларни ўрганишда кузатиш, анкеталаштириш, тарбиячи ва болаларнинг ижодий ишлари, педагогик ҳужжатларни ўрганиш методларидан фойдаланилади.

Кузатиш методи.

Маълум бир педагогик ходисани бирор мақсадни кўзлаб мунтазам равишда ўрганиш, таълим-тарбия жараёнининг турли шароитларида унинг ривожланиши ва ўзгаришини кузатиб боришдир. Кузатишдан асосий мақсад фактлар тўплаш, унинг муҳим томонларини ажратиб боришдир. Кузатиш белгиланган аниқ режа асосида олиб борилади.

Суҳбат методи.

Суҳбат аниқланиши керак бўлган масалаларни ойдинлаштириб олиш мақсадида, олдиндан тузилган режа асосида ўтказилади. Суҳбат яқка тартибда, ҳамда жамоа тарзида бўлиши мумкин. Суҳбат болалар ҳаётининг у ёки бу воқеа ходисалари тўғрисидаги қизиқишларини, тасаввурларини аниқлаб олишга ёрдам беради. Суҳбат ёшлар билан ҳам, катта ёшдаги кишилар билан ҳам ўтказилади.

Анкета йўли билан сўраш методи.

Анкета йўли билан сўраш методининг бошқа методлардан афзаллиги шундаки, қисқа вақт ичида анкета орқали анчагина кишиларга саволлар бериб, улардан ёзма жавоблар олиш мумкин. Олинган жавоблар кўриб чиқилади ва таҳлил қилинади.

Ҳужжатларни ва болаларни ишларини ўрганиш методи.

Педагогик ҳужжатларни ўрганиш орқали тадқиқотчи ўрганилаётган объект тўғрисида ҳар хил маълумотларни билиб олади. Бунга МТМ мудирлари, тарбиячиларнинг режалари ва ҳисоботлари, МТМ тарбияланувчиларининг

расмлари, лойдан ясаган буюмлари ва шу кабилар киради. Масалан: боланинг анча илгари чизган расмларини караб чиқиш, таҳлил қилиш, болаларга берилган топшириқларни қай даражада мураккаблашиб борганини, уларда тасвирлаш фаолияти қандай ривожланиб борганини аниқлашга ҳамда улар билан олиб бориладиган кейинги ишларни белгилашга ёрдам беради.

Назорат саволлари:

Саволлар		Жавоблар
1	Менежментга татбиқан стратегик режалаштириш қандай амалга оширилади?	Менежментга татбиқан стратегик режалаштириш, ташкил этиш, мотивациялаш, назорат каби умумий функциялар ажратиб кўрсатилади.
2	Ўқитиш ва ўқиш стратегияси –бу?	Белгиланган ўқув материалларини талабалар онгига етказиш йўлларини, яъни танланган таълим методи, шаклларининг амалда қўлланилишини кўзда тутади.
3	Муаммоли вазият бу....?	Ўқувчининг маълум психик ҳолатидир. Бундай ҳолат маълум топшириқни бажариш жараёнида зиддиятни англаш туфайли вужудга келади.
4	Муаммонинг назарий асосларини тадқиқ этган олимлар кимлар?	П.Р. Атутов, С.Я. Батышев, А.П. Беляева, Ш.И. Ганелин, Р.С. Гурьевич, Н.И. Думченко, Е.И. Мартынова, И.Д. Зверев, А.А. Кыверялг, В.Н. Максимова, М.И. Махмутов, А.В. Усова, О.Ф. Федорова ва шу кабилар томонидан тадқиқ этилган.
5	Муаммоли ўқитишнинг Нечта асосий шакли мавжуд?	Учта 1.Қисман изланиш фаолияти 2.Ўқув материални муаммоли баён этиш 3.Мустақил тадқиқот фаолиятида
6	Муаммоли таълим-бу?	Ўқув материални ўқувчи-талабалар онгида илмий изланишга ўхшаш билиш вазифалари ва муаммоларини вужудга келтирадиган юсинда ўргатиш тушунилади. Таълимда муаммоли ёндошишни жорий этишдан мақсад ҳозирги таълим жараёнини ўқувчи-талабаларнинг ижодий фикрлашини фаол ривожлантирадиган усуллар билан тўлдиришдан иборат

4-Мавзу: Мактабгача таълим муассасаларида мультимедиа технологияларини жорий этиш.

1. Мультимедиа технологияларидан фойдаланиш методикаси.
2. Медиа таълимнинг асосий мазмуни.
3. Мультимедиа технологиясидан фойдаланиш методлари.
4. Мультимедиа технологияларини татбиқ этиш.

1. Мультимедиа технологияларидан фойдаланиш методикаси.

Мультимедиа атамасининг луғвайи маъноси (мултим-медиур ёки мулти-медиа) иккита сўз йиғиндисидан ташкил топган бўлиб, муити-кўп, медиа-муҳит маъносини англатади. Атама илмий ва ўқув адабиётларида «кўп воситалилик», «мултимедия муҳити» «кўп қатламли муҳит», «маълумот ташувчи восита» каби талқин қилиниб келинмоқда².

Ҳозирги даврда мултимедиа атамаси кўп қиррали бўлиб, турли хил тушунчаларни ифодалашга татбиқ этиб келинмоқда. Масалан, мультимедиа технологияси; мултимедиа маҳсулоти; мултимедиали компьютер; мултимедиа дастури ва бошқалар шулар жумласидандир.

«Мултимедиа» тушунчасининг адабиётларда ёритилган бир нечта таърифини келтирамиз: «**Мультимедиа – деганда турли шаклдаги маълумотларни қайта ишловчи воситалар мажмуаси тушунилади**»³, «Мултимедиа – бир вақтнинг ўзида турли кўринишдаги ахборотлардан: матн, графика, товуш ва бошқалардан фойдаланишни кўзда тутган фойдаланувчи интерфейсининг контсептсияси», «Мултимедиа бу информатиканинг дастурий ва техникавий воситалари асосида ахборотнинг анъанавий ва оригинал турлари асосида ўқув материалларини ўқувчиларга етказиб беришнинг мужассамлашган ҳолдаги кўринишидир».

Мультимедиа бу махсус технология бўлиб, дастурий ва техник моддий таъминот асосида компьютерда бир вақтнинг ўзида матнли, тасвирий ахборотни товушли ва ҳаракатли ҳолда ифодалаш имкониятидир. Мултимедиа – тасвири маълумот билан ишлашга қодир бўлган восита ҳисобланади. Одатда, мултимедиа деганда, турли шаклдаги маълумотларни қайта ишловчи воситалар мажмуаси тушунилади. Мултимедиа – компьютер тизимида матн, товуш, видеотасвир ва турли аниматсияларни мужассамлаштириш имконини берувчи замонавий ахборотлар технологиясидир.

Медиа таълимнинг асосий мазмуни. Республикамизнинг педагогик олим ва амалиётчилари илмий асосланган ҳамда Ўзбекистоннинг ижтимоий-

² Арипов М. Информатика ва ахборот технологияси асослари. - Т.: Университет, 2001.

³ Адилова С. Мультимедиа ва уларни таълим жараёнида қўллаш // Педагогиктаълим-Т.: ТДПУ, 2001. № 2. -Б. 20-21

педагогик шароитга мослашган таълим технологияларини яратиш ва уларни таълим-тарбия амалиётида қўллашга интиломқдалар.

Мультимедиа мазмундан келиб чиққан ҳолда мультимедиа тушунчасининг қуйидаги таърифини келтириш мумкин:

Мультимедиа – бир нечта ахборот турларнинг компьютерда ишлов бериш натижасида ҳосил қилинган ва битта дискка жамланган ахборот йиғиндисидир. Мультимедианинг шаклланиш босқичлари унинг асосий техник таъминоти бўлган компьютернинг ривожланиши билан боғлиқ. Мультимедиани ташкил этувчи ва уларнинг ривожланиш босқичлари қуйидагилардир:

Матн шаклидаги ташкил этувчиси. Дастлаб одамлар ёзувларни тошга ўйиб ёзгандар, қоғоз ихтиро қилинган парранда пати, қалам ва ручкалардан фойдаланиб ёзув ишларини амалга оширганлар. Кейинчалик ёзув машинаси ихтиро этилган, узоқ йиллар мобайнида улардан фойдаланиб келинди. Ниҳоят, компьютерларда «Матн муҳаррири» дастури ўрнатилган, ёзув ишлари компьютерда бажариладиган бўлди.

1980 йилдан бошлаб эса компакт дискларга ёзиш ва ундан фойдаланиш йўлга қўйилди, жумладан, 1982 йилда Полйграм компанияси Аудио СД ни ишлаб чиқди, СОНЙ компанияси эса, ўша йили стандарт ёзувларни СД дискларга ёзишни тавсия этди. Натижада, СД дискларда ёзиш технологияси ривожланиб кетди. Айтиб бериш пайтида микрофон ёрдамида нутқ ва мусиқа ёзиш ҳам шаклланди.

Видео шаклидаги ташкил этувчиларга видеотасвирлар, графикли тасвирлар, маълумот графиклари ва ҳоказолар кирилади. Видеотасвирлар дастлаб магнит ленталарида ёзилиб, видеомагнитофонларда намойиш этила бошланди, сўнгра видеотасвирларни ёзиш компакт дискларда амалга оширилди.

Мультимедианинг аниматсия самараси. Мультимедиани ташкил этуви ахборот турларидан бири - ахборотга аниматсия самарасини беришдир. Бу мултипликатсион филмларда расмоннинг чизган қатор чизмалари ва расмларини тез (бир дақиқада 24 кадр тезликда) намойиш этилиши асосида содир бўлади. ҳозирги кунда мултипликатсион филмлар компьютерда 3Д. Флаш дастури асосида яратилмоқда. Мультимедиада эса махсус дастурлар (Power Point, Макромедиа Флаш, Свип, Адобе Прмиере, Медиа Плайер, СД Плайер) орқали амалга оширилади.

1986 йилда Амида компютерида биринчи марта махсус роликда товуш билан биргаликдаги аниматсия эффекти намойиш қилиниб, мультимедианинг шаклланиши ниҳоясига етказилди ва бу йиғилишда тўлақонли мультимедиа

технологияси яратилгани эътироф этилди. Шундай қилиб, мултимедиа 1986 йил расмий равишда яратилган деб ҳисобланади.

Мултимедиа технологияси. Дастлаб маълум бир соҳадаги технологик жараён мазмунини кўриб чиқамиз. Технологик жараён деганда бирор бир хом-ашё, материал ёки ахборотни маълум бир асбоб-ускуна, восита, қурилмалардан фойдаланиб, уларга ишлов бериш, ҳоссаларни ўзгатириш ва қайта ишлаш натижасида янги, сифатли маҳсулот олиш жараёни тушунилади.

Демак, ахборот технологияси моддий маҳсулотлар ишлаб чиқариш технологиясига ўхшаш маълумотлар ёки бошланғич ахборотни йиғиш, маълумотларни қайта ишлаш, ахборот олиш, бу ахборот асосида қарорлар қабул қилиш учун фойдаланувчига узатиш жараёнидан иборат.

Якка тартибдаги ахборотлар – нутқ, матн, тасвир, графика, мусиқа ва аниматсия самарали компьютерда ишлов берилиши натижасида битта диска жойлаштирилади ва ушбу технологик жараён натижасида мултимедиали ахборот технологияси шаклланади.

Мултимедиа технологиясининг бир нечта таърифлари мавжуд. Жумладан, мултимедиа технологияси – информатиканинг дастурий ва техникавий воситалари асосида аудио, видео, матн, графика ва аниматсия самарали асосида ўқув материалларни тарбияланувчиларга етказиб беришнинг мужассамлашган кўринишидаги технологиясидир. тўла мултимедиа – матн, аудио, видео, тасвир, графика, жадваллар ва бошқа турларнинг йиғиндисидан иборат. Шунини таъкидлаш керакки, мултимедиали ахборот шакллантирилиши учун унинг камида учта элементи қатнашиши шарт. (нутқ, тасвир ва аниматсия). Масалан, радио эшиттиришида бериладиган ахборот ёки телекўрсатувларда кўрсатиладиган овозсиз тасвирлар ёки тарбиячи томонидан анъанавий метод (изоҳли-кўргазмали, бўр-доска усули) дан фойдаланиб ўрганиладиган материалларнинг баён этилиши мултимедиа технологиясидан фойдаланиш бўла олмайди⁴.

Ҳозирги даврда мултимедиа технологиясидан кўп соҳаларда. жумладан, молия, иқтисодиёт, фан, таълим, маданият, ижтимоий соҳалар, маиший соҳалар, реклама, компьютер ўйинларидан фойдаланилмоқда. Айниқса, банкларнинг оператсион залларида, кўргазма ва ярмарка залларида, автосалон, саёҳат бюроси, аэропорт ва темир йўл вокзалларининг залларида реклама ахборотлари тўғрисида кенг қўламда маълумот берилди. Шунингдек, ишлаб чиқаришда, турли муасасаларда, хизмат кўрсатиш

⁴ Мактабгача таълим муассасалари учун модулар Т-2012 й иккинчи нашр 126 б

шоҳобчаларида, архивлаштиришда ва бошқа жойларда қўлланилади. Юқоридагилардан маълум бўлдики, медиа машғулотларни тайёрлаш, самарали ўтказиш тарбиячилардан турли профессионал лаёқат ва шахсий сифатларни талаб этади: юқори даражадаги касбий маҳоратга эга бўлиш; замонавий методик тайёргарликка эга бўлиш; бола билан мулоқотга киришиш, малакали психологик, педагогик билимларга эга бўлиш; юксак маънавий, маърифий маданиятга эга бўлиш; замонавий ахборот ва коммуникатсия технологияларини ўзлаштириб олиш ва интернетдан фойдаланиш, таълим жараёнини замонавий педагогик технология ва интерфаол методларни жорий қилиш орқали ташкил этиш.

Бир сўз билан айтганда, таълим муассасалари малакали медиапедагогларни кутмоқда.

Аmmo бу борада бажарилиши кўзда тутилган ишлар кун тартибда долзарб бўлиб турибди:

- таълим муассасаларини компьютер техникасига хизмат кўрсатувчи ўрта махсус маълумотли малакали мутахассислар (техник ходимлар) билан таъминлаш;

- педагогларини ахборот коммуникатсия технологияларидан самарали фойдаланишга ўргатиш, уларни қайта тайёрлаш ва доимий малакасини ошириб бориш;

- электрон дарс ишланмалари, тестлар мажмуи, электрон кўргазмали қуроллар ва ўқув филмлари яратиш, уларни доимий янгилаб бориш;

- ўқув жараёнида компьютер техникасидан унумли (кунига 10-12 соат) фойдаланишни йўлга қўйиш;

- шу билан бирга, шубҳасиз, барча муассасаларда барқарор электр кучланиши, сифатли телефон алоқаси бўлишини таъминлаш зарур.

Ҳозирги кунда барча таълим муассасалари, шу жумладан мактабгача таълим муассасалари замонавий компьютер ва ахборот технологиялари воситалари билан жиҳозланмоқда. Бунда тарбиячи педагогларнинг ўз меҳнати фаолиятига янгича ёндашувни, машғулот ўтиш жараёнида тарбияланувчиларнинг билим, малака ва кўникмаларини шакллантириш ҳамда уларни тушунарли ва қизиқарли шаклда ташкил этишда замонавий педагогик ва ахборот-коммуникатсион технологиялардан самарали фойдаланишлари зарурияти пайдо бўлади⁵.

Мактабгача таълим муассасаларида таълим-тарбия жараёнида янги компьютер ва ахборот-коммуникатсион технологиялар воситаларининг жорий

⁵ UNICEF тўплам 2014 й фефрал .Б.Аминов - Самарқанд давлат университети

этилиши, педагог-тарбиячиларнинг ахборот технологиялари воситаларидан фойдаланиш малака ва кўникмаларини шакллантириш билан бирга, уларнинг машғулоти ташкил этиш жараёнидаги мақсади, вазифалари ва тутган ўрнини ўзгартиради.

Мактабгача таълим муассасалари тарбияланувчиларига таълим беришда ахборот технологияларидан фойдаланиш мураккаб масала ҳисобланиб, кўплаб баҳс-мунозараларга сабаб бўлмоқда. Лекин шунга қарамай, мактабгача ёшдаги болаларни тарбиялаш ва уларнинг ҳар томонлама етук инсон бўлиб ривожланишида компьютер технологиялари воситаларидан фойдаланиш ўзининг ижобий самарасини бермоқда.

Бугунги кунда мактабгача таълим муассасаларида тарбияланувчиларнинг бадиий-муסיқий фаолиятини, матнларни ўқиш, расмларни кўриш ва ажрата билиш тасаввурларини кенгайтириш компьютерли ўйин дастурлари орқали фикрлаш ва мустақил қарорлар қабул қилиш бўйича билим, кўникма ва малакаларини шакллантиришда ахборот технологияларидан кенг фойдаланилмоқда.

Мактабгача ёшдаги болаларнинг ривожланиши учун мўлжалланган компьютерли ўйин дастурларининг барчаси ҳам таълим жараёнида ўз самарасини беравермайди. Шунинг учун ҳам компьютер ўйинларини танлаш ва улардан фойдаланиш учун жиддий ёндашув ва эътибор керак бўлади.

Компьютерли ўйин дастурлари шундай яратилган бўлиши керакки, унда бажариладиган ҳар бир ҳаракат болалар томонидан тўғри қабул қилиниши, бажарилиши ва тасаввур этилиши лозим. Ўйин дастуридаги ҳар бир ҳаракатни бола тушуна олиши, уни қандай бажариш кераклигини ўйлаш ва амалга ошириш имкониятига эга бўлиши лозим. Бундан ташқари, мактабгача таълим муассасаларида тарбияланувчиларнинг ахборот технологиялари бўйича бошланғич саводхонлигини ҳам ошириш зарур, яъни компьютернинг умумий тузилиши, асосий қурилмалари тўғрисида умумий тушунчаларни, клавиатурадан фойдалана олиш малакаларини ҳосил қилиш мумкин. Бу ишлар тарбияланувчиларнинг компьютер ўйинларидан фойдалана олиш бўйича малака ва кўникмалари шаклланишида асосий омил бўлиб ҳисобланади.

Мактабгача таълим муассасаларида компьютерли ўйин дастурларидан фойдаланиш тарбияланувчиларда бир қатор ижобий сифатларнинг шаклланиши ва мустаҳкамланишига имконият яратади:

- ўз қобилияти ва иқтидорини намоён қилиш имконини беради;
- мустақил ҳаракат қилишга замин яратади;
- мулоқот қилиш кўникмаларини шакллантиради;
- инсонлар билан қандай муносабатда бўлишни ўргатади;

- ўз-ўзини назорат қилишни шакллантиради;
- тарбияланувчиларда образли тасаввур ва образли фикрлаш ривожланади;
- нутқ, креатив фикрлаш ва когнитив қобилиятлар ривожланади.

Компютерли ўйин дастурларидан ташқари, мактабгача таълим муассасалари учун компютерли нашрлар, шу жумладан ижодий ишланмалар, ҳаёлий саёҳатлар ва бошқа электрон ахборот ресурслари яратилмоқдаки, улардан фойдаланиш бугунги кунда ўз самарасини кўрсатмоқда.

Мактабгача таълим муассасасини бошқаришда ҳам ахборот технологиялари воситаларидан фойдаланилмоқда. Бунинг учун эса мактабгача таълим муассасаларида электрон ахборот ресурсларидан самарали фойдаланган ҳолда электрон ҳужжат алмашуви йўлга қўйилган бўлиши лозим.

Бу фаолиятнинг самарадорлиги тарбиячи-педагогларнинг таълим-тарбия жараёнига шу технологияларни қўллашга доир билим, кўникма ва малакалари даражаси ва амалий иш тажрибаларига ҳам боғлиқ бўлади. Бошқача айтганда, мактабгача таълим тизимида ахборот - коммуникатсион технологияларидан мукамал фойдаланиш учун асосий эътибор, энг аввало, талаб қилинадиган шароитни яратиш ҳамда таълим-тарбия жараёнларида замонавий электрон ахборот ва услубий ресурслардан самарали фойдаланишга қаратилиши лозим. Бугун мамлакатимиз истиқлол шарофати туфайли барча фан соҳаларини ривожланган давлатларда тўпланган тажрибалар асосида таҳлил қилиш ва янада такомиллаштириш имкониятлари мавжуд. Умуминсоний кадриятларни ижодий ўрганиш ва ҳаётимизга татбиқ этиш даври келди. Миллий дастурда таъкидланганидек, яқин келажакда «кадрлар тайёрлаш соҳасидаги ҳамкорликнинг халқаро ҳуқуқий базаси яратилади, халқаро ҳамкорликнинг устувор йўналишлари рўёбга чиқарилади, халқаро таълим тизимлари ривожлантирилади». Энг муҳими, бу таълим ўз моҳиятига кўра, ўқув жараёнининг барча иштирокчиларини тўлақонли ривожланишларини кўзда тутди. Бунинг натижасида шахс ўз «мен»ини англай бошлайди ва бойитади, ташқи дунё билан бўлган алоқасида эса ўзининг ижтимоий ролини топа олади, яратувчилик қобилияти шаклланади. Зеро, ўз-ўзини ривожлантириш устида доимо иш оли борадиган, юксак маънавиятли, ҳар томонлама баркамол шахсни тарбиялаш замонавий педагогиканинг устувор вазифаларидандир.

Мултимедиали компютер технологиясидан таълим-тарбия жараёнида фойдаланиш бир вақтнинг ўзида болаларнинг компютер саводхонлиги шаклланишига ҳам олиб келади. Аниматсияли маълумотларнинг инсонга таъсири катта бўлиб, ундан. МТМлари таълим-тарбия жараёнида

фойдаланиш болалар диққатини кўпроқ жалб қилиш хусусиятига эга. Мултимедиали таълим бир вақтнинг ўзида ҳам кўриш, ҳам эшитиш орқали билим олиш учун самарали эканлиги ҳаётий тажрибада аллақачон исботланган. МТМ тарбияланувчилари монитор экранда намоиш этиладиган материалларни ўргана борсалар ва компютердан фойдаланиш бўйича етарлича кўникма ҳосил қилсалар, мактабда бошланғич синфда информатика фанини ўрганишга, келажакда эса академик лицей ёки касб-хунар коллежлари ва олий ўқув юртида компютердан фойдалана олиш малакасига тўлиқ эга бўладилар. Шу билан бирга, тарбияланувчиларнинг компютердан фойдаланиш жараёнида мантиқий тафаккурлари ривожланади, билим олишга ҳаваслари ва иштиёқлари ортади, дунёқарашлари шаклланади. Компютерли дидактик ўйинларнинг педагогик жиҳатларидан бири уларнинг таълимийлигидир. Тарбияланувчи ўйин давомида бир вақтнинг ўзида ҳам ўйинда иштирок этади, ҳам маълум бир даражада таълим олади. Айрим ўйинларда билимлар машқлар орқали намоиш қилинади.

Масалан: шаклларни устма-уст қўйиш ўйинида, биринчидан, ўйин вазифаси бўйича бола шаклларни устма-уст қўйиш натижасида қандай шакл ҳосил бўлишини топса, иккинчидан, тарбиячининг топшириғи бўйича шакллар сонини санаб беришни, шакллар қандай кўринишда эканлигини ва уларнинг номларини айтишни, рангларни ажратиб бериш вазифаларини бажаради (таълимий жиҳати). Бундан ташқари, тарбияланувчи «сичқонча»дан фойдаланиб компютерда ишлаш малакасини ҳосил қилади ва компютер саводхонлигини оширади.

Мултимедиа-гуркираб ривожланаётган замонавий ахборотлар технологиясидир. Унинг ажралиб турувчи белгиларига қуйидагилар киради:

Ахборотнинг хилма-хил турлари: ананавий (матн, жадваллар, безаклар ва бошқалар), оригинал (нутқ, мусиқа, видеофильмлардан парчалар, телекадрлар, аниматсия ва бошқалар) турларини бир дастурий маҳсулотда интегратсиялайди. Бундай интегратсия ахборотни рўйхатдан ўтказиш ва акс эттиришнинг турли қурилмалари: микрофон, аудио-тизимлар, оптик компакт-дисклар, телевизор, видеомагнитофон, видеокамера, электрон мусиқий асбоблардан фойдаланилган ҳолда компютер бошқарувида бажарилади;

Муайян вақтдаги иш, ўз табиатига кўра статик бўлган матн ва графикадан фарқли равишда, аудио ва видеосигналлар фақат вақтнинг маълум оралиғида кўриб чиқилади. Видео ва аудио ахборотларни компютерда қайта ишлаш ва акс эттириш учун марказий протсессор тез ҳаракатчанлиги, маълумотларни узатиш шинасининг ўтказиш қобилияти, оператив(тезкор) ва видео-хотира, катта сиғимли ташқи хотира (оммавий

хотира), ҳажм ва компютер кириш-чиқиш каналлари бўйича алмашуви тезлигини тахминан икки баравар оширилиши талаб этилади;

Мултимедиа воситалари асосида таълим-тарбия бериш ҳозирги куннинг долзарб масалаларидандир. Мултимедиа - бу информатиканинг дастурий ва техникавий воситалари асосида аудио, видео, мант, графика ва аниматсия эффектлари асосида ўқув материалларини мактабгача ёшдаги болаларга етказиб беришнинг мужассамланган ҳолдаги кўринишидир⁶.

Мултимедиа воситалари асосида мактабгача ёшдаги болаларга таълим-тарбия бериш қуйидаги афзалликларга эга:

А) берилаётган материалларни чуқурроқ ва мукамалроқ ўзлаштириш имконияти бор;

Б) таълим-тарбия олишнинг янги соҳалари билан яқиндан алоқа қилиш иштиёқи янада ортади;

В) таълим-тарбия олиш вақтининг қисқариши натижасида, вақтни тежаш имкониятига эришиш;

Г) олинган билимлар киши хотирасида узоқ муддат сақланиб, керак бўлганда амалиётда қўллаш имкониятига эришилади.

Демак, компютерли дидактик ўйинлар таълим билан бевосита боғлиқ бўлиб, таълим жараёнини амалга оширишга ёрдам қилади. Компютер ва унинг хотирасидаги таълимий ўйинлар биргаликда, мултимедиа технологияси (компютерли таълим)нинг ўйинлар бўйича асосий дидактик воситаси ҳисобланади. Компютер хотирасидаги ўйинлардан ташқари, қўшимча дидактик ўйинлар тайёрлаш мумкин.

2. Медиа таълимнинг асосий мазмуни. Республикамизнинг педагогик олим ва амалиётчилари илмий асосланган ҳамда Ўзбекистоннинг ижтимоий-педагогик шароитга мослашган таълим технологияларини яратиш ва уларни таълим-тарбия амалиётида қўллашга интиломқдалар.

Бу ерда нима учун бугунги кунда педагогик технологияларни илмий-назарий асосини яратиш ва амалиётга татбиқ этиш зарурияти туғилди, деган савол пайдо бўлиши мумкин. Жамиятимизга қанчадан қанча билимли кадрларни ва юқори малакали олимларни етиштириб келган педагогика услублари мавжудки, уларнинг эскириб, талабга жавоб бермай қолган жойларини ўзгартириб, миллий тус бериб, фойдаланаверса бўлмайдими? - деган мулоҳазалар ҳам кам эмас. Педагогик жамоатчиликнинг аксарияти,

⁶ Begmatova N.X. , Aripov M. Multimediyasi texnologiyasidan foydalanish 2012 yil

айнан мана шу йўлдан бормоқда. Бу йўл иложсизликдан излаб топилган бўлиб, қисқа муддат хизмат қилиши мумкин. Мустақилликни қўлга киритган ва буюк келажак сари интилаётган жамиятга бу йўл узоқ хизмат қила олмайди. Чунки:

- маълум сабабларга кўра жаҳон ҳамжамияти тараққиётдан ортда қолиб кетган жамиятимиз, тараққий этган мамлакатлар қаторидан ўрин олиши учун, аҳоли таълимини жадаллаштириш ва самарадорлигини ошириш мақсадида энг илғор педагогик тадбирлардан фойдаланиш зарурлиги:

- анъанавий ўқитиш тизими ёзма ва оғзаки сўзларга таяниб иш кўриши туфайли «Ахборотли ўқитиш» сифатида тавсифланиб, ўқитувчи фаолияти биргина ўқув жараёнининг ташкилотчиси сифатида эмас, балки нуфузли билимлар манбаига айланиб қолганлиги :

- фан-техника тараққиётининг ўрта ривожланганлиги натижасида ахборотларнинг кескин кўпайиб бораётганлиги ва уларни ёшларга билдириш учун вақтнинг чегараланганлиги:

- кишилиқ жамияти ўз тараққиётининг шу кундаги босқичида назарий ва эмпирик билимларга асосланган тафаккурдан тобора фойдали натижага эга бўлган, аниқ яқунга асосланган техник тафаккурга ўтиб бораётганлиги:

- ёшларни ҳаётга мукамал тайёрлаш талаби уларга энг илғор билим бериш усули ҳисобланган объектив борлиққа мажмуавий ёндошув тамойилидан фойдаланишни талаб қилишидадир⁷.

Кейинги 10 йиллар ичида яратилган, педагогикага бағишланган адабиётларда «Педагогик технология», «Янги педагогик технология», «Илғор педагогик технология», «Прогрессив педагогик технология» каби тушунчалар кўп учраб тургани билан, уларнинг ўзбек тилидаги маромига етган таърифи ҳали тузилмаган.

Дарҳақиқат, XX аср кишилиқ жамияти тараққиёти тарихидан фан ва техника соҳасида инқилоблар даври сифатида жой олди. Илм-фан ва техника ривожининг юксак суръати моддий ишлаб чиқариш жараёни назарий (ғоявий) ҳамда амалий жиҳатдан бойитиб бориш билан бирга ижтимоий муносабатларни янгича мазмун касб этишини таъминлайди. Хизмат кўрсатиш соҳаларининг пайдо бўлиши, янгича турмуш тарзи кишиларни моддий ва маънавий эҳтиёжларининг ортиб боришига замин ҳозирлади. Ижтимоий эҳтиёжларнинг янгиланиб ҳамда ортиб бориши ўз навбатида уларни қисқа муддат ва сифатли қондирилишини таъмин этувчи фаолиятнинг йўлга қўйилишини тақозо этади. Ижтимоий зарурат маҳсули бўлган технология соҳаси ва унинг такомиллашиб бориши қисқа вақт

⁷ Абдуазимов О. Мулътимедиа — ноёб не'мат. «Халқ сўзи» газетаси, 2002-йил, 28-феврал.

оралиғида, кам жисмоний куч сарфлаган ҳолда юксак сифатли маҳсулот ишлаб чиқариш имкониятини беради.

Медиа таълим нима?

Медиа таълим интерфаол, болага индивидуал таъсир этадиган усул сифатида таълим жараёнига жадал суръатлар билан кириб келмоқда. Медиа таълим болани мустақил фикр юритишга, ижодкорлик фаолиятларини ривожлантиришга, ахборот олиш, уни қайта ишлаш, умумлаштириш, хулоса чиқаришга ўргатади.

Ўқув хоналарига матбуот, телевидение, радио, кино, видео ва интернет олиб кирилмоқда. Буларнинг барчаси медиа таълим номи билан таълим жараёнини ташкил этишга ёрдам бермоқда.

Медиа таълимнинг асосий мазмуни медиамаданият (кино санъати, бадий телевидение ва бадий медиа) тилини, унинг тарихини билиш, тушунишдир.

Унинг педагогик стратегияси медиаматнларни бадий таҳлил қила олиш, уни талқин қилиш асосида баҳо беришдан иборатдир. Хулоса ўрнида шуни айтиш керакки, медиа қандай шаклланади, у ҳақиқатни ифодалайдими, кимнинг манфаатини кўзлайди, унинг мазмуни нималардан иборат ва болалар уни қандай қабул қиладилар - бу саволлар ҳозиргача турли мунозараларни туғдирмоқда.

Лекин шуни ёдда тутиш керакки, медиа таълимнинг марказида бола шахси туради, унинг қизиқиш, хоҳиш, истакларини ҳисобга олиш, олинган ахборот асосида танқидий фикрлашга ўргатиш керак.

Турли давлатлар олимларининг фикрларига кўра, медиа таълим тарбиявий, таълимий аҳамиятга эга бўлиб, болаларни ўқув-билиш жараёнида креатив фикрлашга ўргатади.

Медиатаълимнинг энг муҳим вазифаларидан бири ёш авлодни тобора жадаллашиб бораётган ахборот оқимида, ҳар хил ахборотни олиш, тушуниб етиш, унинг инсон психикасига таъсирини билиш ва ундан тўғри, мақсадли фойдаланишга ўргатишдан иборат.

Медиатаълим олинган ахборотни интегратсия қилиш, шу асосида шахсий фикрни билдириш ва қайта олишга чорлайди. Ўз фикрини эркин билдириш, шахсий ривожланиш, турли ахборот хуружларига қарши фикр билдириш орқали ўқувчининг ижтимоий фаоллиги ошади, медиа ахборотдан фаол ва тўғри фойдаланиш маданияти шаклланади. Шу орқали берилаётган ахборот ҳақида фикр юрита бошлайди.

Шунинг учун ҳам медиамашғулотлар:

- «Бадий-имитатсияли» - кичик сенарийлар, медиаматнлар тузиш, уни интерфаол усулда намоиш этиш;

- Театрлашган вазият ҳосил қилиш (медиамаатн асосида айрим эпизодларни саҳналаштириш, медиамаатн жараёнини намойиш этиш);
- Тасвирий-имитатсия тайёрлаш (афишалар яратиш, фотоқўрма, маълум мавзудаги асарлар расмларини намойиш этиш) кабиларни тушуниш, қўллаш олиш кўникмасини ҳосил қилади.

Юқоридаги дидактик материалларни тайёрлаш, намойиш этиш, таҳлил асосида хулоса қилиш, эмотсионал қабул қилиш орқали нафис санъатни тушунишга олиб келади. Бу ҳолат боланинг умуминтеллектуал ривожланишида, билим олиши, тарбия топишида муҳим омил бўлиб хизмат қилади⁸.

Медиамаашғулотлар берилаётган ахборотни қабул қилиш, ўзлаштириш жараёнида иккита янги компонент иштирокини таъминлайди.

1. Медиа машғулотларда компьютерлар универсал ҳолда қўлланиши билан характерланади.

2. Анъанавий технологиялар воситалари ёнига дастурли воситалар тўлдирувчи бўлиб киради. Дастурий таъминот айрим мавзуларни ўқитиш ва ўзлаштириш учун Медиатаълим қулай муҳит яратади. Унда таълим мазмуни аниқ, равош шакллантирилган бўлади, чизмалар, расмлар, жадваллар, видеофрагментлар, овозли, аниматсион таъминот креатив билан намойиш этилади.

Медиамаашғулотларнинг афзал жиҳати шундаки, таълим жараёнида болаларнинг мустақил ижод қила олиш қобилиятларини ривожлантиради, Шу муносабат билан медиамаашғулотлар мазмунини белгилаш, ташкил этишда фақатгина ўқув фани мазмуни нуқтаи назаридан ёндашмасдан, балки унинг таълимий, тарбиявий, ривожлантирувчи томонларини ҳам ҳисобга олиш керак бўлади. Медиамаашғулот ахборотдан фойдаланиш маданиятини шакллантириш, яъни керакли ахборотни олиш, уни янги техник воситалар ёрдамида қайта ишлаш, амалиётда қўллаш кўникмаларини ривожлантиришга қаратилиши талаб этилади.

Медиа машғулотлар компьютерлаштирилган ўқув хоналарида, мултимедиа проектор ёрдамида ўтказилади. Бу машғулотни ташкил этишнинг ўзига яраша санитария-гигиена меъёрлари. болаларнинг узлуксиз ишлаш меъёрлари мавжуд:

Тарбияланувчилар билан ишлашни қуйидагича ташкил этиш мумкин:

- * видеофрагментларни фронтал кўриш;
- * топшириқ, машқларни индивидуал бажариш;

⁸ Мактабгача таълим муассасалари мудиралари учун ўқув модуллари 3-модул:2012 й.

* умумий ўқув лойиҳалари, модели тажриба-синовни амалга оширишда кичик гуруҳларда ишлаш;

* медиа машғулотларни ташкил этишда ҳам ўқув жараёнининг ҳамма компонентлари ўз аксини топиши ва компютердаги ва компютерсиз фаолият алмашиб туриши мумкин;

* фаоллаштириш (ўқув материални такрорлаш, материални бирданига ўзлаштириш, компютерда ёки компютерсиз);

* билим, кўникма, малакаларни шакллантириш, ўқув ахбороти блокининг моҳиятини билиб, тушуниб олиш ва уни мустақамлаш (компютерда ёки унинг иштирокисиз);

* ўқув материалларини амалда қўллаш олишини назорат қилиш (компютер ва компютерсиз).

Компютерлашган ўқув хоналарида ўқув фаолиятининг самарали кечиши учун у ерда қўшимча жойлаштирилган ўқув столларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Бу ҳолат санитария меъёрларига риоя этиш, боланинг ўқув фаолиятини бошқа жойда ташкил этиш имкониятини яратади. Бундай алмашинувлар болани чарчашдан сақлайди. Агар тарбиячи кўргазмали тасвирлардангина фойдаланса, уларни компютер экрананда намойиш этиш билан чекланади.

3. Мактабгача тайёрлов гуруҳ болаларини саводга ўргатишда мультимедиа технологиясидан фойдаланиш методлари. Мактабгача таълим ўқув тарбия фаолиятини ташкил қилиш восита ва усулларини, ўқув тарбия жараёнида келиб чиқадиган муаммолар ва уни ечишни тўғри ҳал қила билиш, инноватсион технология усулларидан фойдаланиш, кийинчиликларни тўғри ечимини топишга йўналтиради.

Мактабгача таълим-тарбия масалалари энг муҳим асосий педагогик муносабатлар сабабларини аниқлайди, уни педагогик жараёнда ўрганади.

Таълим-тарбия масалалари, ҳар бир миллатнинг миллий меросига, умумбашарий қадриятларига боғланган ҳолда мактабгача ёшдан бошлаб ўзлигини англаш, эркин фикрлаш, ғурур туйғуларини шакллантиришга қаратилади.

Педагог олимларнинг йиллар давомида таълим тизимида нега ўқитамиз? нимани ўқитамиз? қандай ўқитамиз? деган саволларга жавоб излаш билан бир қаторда қандай қилиб самарали ва натижали ўқитиш мумкин? деган саволга жавоб берадилар. Бу эса олим ва амалиётчиларни таълим-тарбия жараёнини технологиялаштиришга, яъни «Ўқитишни ишлаб чиқаришга оид аниқ қафолатланган натижа берадиган технологик жараёнга айлантиришга уриниб кўриш мумкин» деган фикрга олиб келади. Бундай фикрнинг туғилиши педагогика фанида янги педагогик технология

йўналишини юзага келтиради. Бугунги кунда мактабгача таълим муассасаларининг таълим- тарбиявий жараёнда педагогик технологиялардан фойдаланишига алоҳида эътибор берилётганлигининг асосий сабаби куйидагилардир:

Биринчидан, педагогик технологияларда шахсни ривожлантирувчи таълимни амалга ошириш имкониятининг кенглигида. «Таълим тўғрисида»ги Қонун ва Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида ривожлантирувчи таълимни амалга ошириш масаласига алоҳида эътибор қаратилган.

Иккинчидан, педагогик технологиялар ўқув-тарбия жараёнига тизимли фаолият ёндашувини кенг жорий этиш имкониятини беради.

Учинчидан, педагогик технология педагогни таълим-тарбия жараёнининг мақсадларидан бошлаб ташхис тизимини тузиш ва бу жараён кечишини назорат қилишгача бўлган технологик занжирни олдиндан лойиҳалаштириб олишга ундайди.

Тўртинчидан, педагогик технология янги воситалар ва ахборот усулларини қўллашга асосланганлиги сабабли, уларнинг қўлланилиши Кадрлар тайёрлаш миллий дастури талабларини амалга оширишни таъминлайди.

Таълим-тарбия жараёнида педагогик жараённи тўғри ташкил этилиши педагогнинг бу жараёнда асосий ташкилотчи ёки маслаҳатчи сифатида фаолият юритишига олиб келади. Бу эса тарбияланувчилардан кўп мустақилликни, ижодни ва иродавий сифатларни талаб қилади.

Ҳар қандай педагогик технологияларнинг ўқув тарбия жараёнида қўлланилиши шахсий жиҳатдан келиб чиққан ҳолда тингловчини ким ўқитаётганлиги ва педагог кимни ўқитаётганига боғлиқ.

Педагогик технология асосида ўтказилган машғулотлар ёшларнинг муҳим ҳаётий ютуқ ва муаммоларга ўз муносабатларини билдиришларига интилишларини ошириб, уларни фикрлашга, ўз нуқтаи назарларини асослашга имконият яратади.

Ҳозирги даврда содир бўлаётган инноватсион жараёнларда таълим тизими олдидаги муаммоларни ҳал этиш учун янги ахборотни ўзлаштириш ва ўзлаштирган билимларини ўзлари томонидан баҳолашга қодир, зарур қарорлар қабул қилувчи, мустақил ва эркин фикрлайдиган шахсларга айланади.

Шунинг учун ҳам таълим муассасаларининг таълим-тарбиявий жараёнида замонавий ўқитиш услублари - интерфаол услублар, инноватсион технологияларнинг ўрни ва аҳамияти беқиёсдир. Педагогик технология ва уларнинг таълимда қўлланилишига оид билимлар, тажриба талаба ёки ўқувчиларнинг билимли ва етуқ малакага эгаллигини таъминлайди.

Инноватсия (инглизча инноватион) – янгилик киритиш, янгилик демакдир. Инноватсион технологиялар педагогик жараён ҳамда ўқитувчи ва талаба ёки ўқувчи фаолиятига янгилик, ўзгаришлар киритиш бўлиб, уни амалга оширишда асосан интерфаол услублардан фойдаланилади⁹.

Аналавий ўқитиш модели		Интерфаол ўқитиш методи	
Афзалликлари	Камчиликлари	Афзалликлари	Камчиликлари
Ўқитишнинг тизимлилиги	Машғулотларнинг бир қолипчилиги, бир хиллиги	Ўқитиш мазмунини яхши ўзлаштиришга олиб келиши	Кўп вақт талаб этилиши
Ўқув материалларини тартибли изчил берилиши	Машғулот жараёнида фақат дастлабки йўналиш берилади, кейинги даражалар уй вазифасига берилади.	Ўз вақтида алоқаларнинг таминланиши	Болаларни ҳар доим ҳам кераклича назорат қилиш имкониятининг пастлиги
Оммавий ўқитишда ресурсларнинг оқилона ҳаражати	Иштирокчиларнинг сустлиги ва мустақилликнинг йўқлиги	Тушунчаларни амалиётга қоллаш учун шароит яратиш	Жуда мураккаб мазмундаги материал ўрганилганда ҳам тарбиячи ролининг паст бўлиши
Тарбиячи шахсининг доимий эмотсионал тасири	Иштирокчилар ўзаро мулоқотдан ажратилади, нутқий фаолият суст	Ўқитиш методларининг турли хил кўринишлари таклиф этилиши	
Ташкилий пухталиқ	Суст қайта боғланиш	Мативатсиянинг юқори даражада бўлиши	
Маълум	Ўрта меъёрда	Ўтилган	

⁹ Мактабгача таълим муассасалари учун модуллар Т-2012 й иккинчи нашр 126 б.

кўникмаларга эга бўлган ва аниқ тушунчаларни ўргатишда фойдалидир	ёндашув	материалнинг эсда яхши сақлаб қолиниши	
Педагог томонидан ўқитиш жараёни ва ўқитиш муҳитининг юқори даражада назорат қилиниши	Бола сушт иштирокчи бўлиб қолади	Мулоқотга киришиш кўникмаси такомиллашади	
Вақтдан унумли фойдаланиш	Болада мативатсия вужудга келмайди	Ўз-ўзини баҳолашнинг ўсиши	
Аниқ илмий билимларга таянади	Бола педагог билан ўзаро муносабатга кира олмайди	Мустақил фикрлайдиган бола шаклланади	
	Еслаб қолиш даражаси ҳамма болада бир хил бўлмаганлиги сабабли гуруҳ бўйича ўзлаштириш даражаси паст бўлиши мумкун	Мавзунинг мазмунини ўзлаштиради, танқидий ва мантиқий фикрлашни ривожлантиради	
	Мустақил ўрганиш ва ечимлар қабул қилиш учун шароит яратилмайди	Муаммони ечиш кўникмаларининг шакилланиши	

Интерфаол («интер»- бу ўзаро, «акт»- ҳаракат қилмоқ)- ўзаро ҳаракат қилмоқ ёки ким биландир суҳбат, мулоқот тартибида бўлишни англатади. Бошқача айтганда, ўқитишнинг интерфаол услубиётлари - билиш ва коммуникатив фаолиятни ташкил қила билишнинг махсус шакли бўлиб, унда таълим олувчилар билиш жараёнига жалб қилинадилар, улар биладиган ва

ўйлаётган нарсаларни тушуниш ва фикрлаш имкониятига эга бўладилар. Интерфаол машғулотларда тарбиячининг ўрни қисман тингловчиларнинг фаолиятини дарс мақсадларига йўналтиришга олиб келади. Бу услубларнинг ўзига хослиги шундаки, улар фақат педагог ва тингловчилар биргаликда фаолият кўрсатиши орқали амалга оширилади. Бундай педагогик ҳамкорлик жараёни ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, уларга:

- педагогларнинг жараёнга бўлган қизиқишларининг доимийлигини таъминлаши;
- мустақил равишда ҳар бир масалага ижодий ёндашган ҳолда кучайтирилиши;
- педагогларнинг ҳамкорликдаги фаолиятини доимий равишда ташкил этишлари киради.

Мана шундай вазифаларни амалга оширишда янги интерфаол ва ноанъанавий педагогик технологиялар жуда кўл келишини тадқиқотчилар томонидан мактабгача таълим муассасаларида ўтказилаётган кўпгина педагогик тажрибаларнинг натижалари тасдиқламоқда.

Бола туғилган кундан бошлаб, уни мактабгача бўлган даврда ҳар томонлама етук, баркамол этиб тарбиялаш қонуниятларини ўрганиш мактабгача таълим педагогикасининг мавзусидир. У мактабгача таълим муассасалари ва оиланинг тарбиявий таъсир кўрсатиши, мактабгача таълим муассасаси ва мактаб ишидаги алоқадорликни, болаларни мактабда ўқишга тайёрлашни таъминлаб, ижтимоий мактабгача тарбия шароитида тарбия ва таълим бериш ишларининг вазифаларини, тамойилларини, мазмунини, методларини, шаклларини ва уни ташкил этишни ишлаб чиқди. Мактабгача таълим тизимида унинг ажралмас қисми бўлиб шаклланди.

Мактабгача таълим-тарбиянинг назарияси ва амалиёти мактабгача ёшдаги болаларга ҳар томонлама тарбия беришнинг мақсади, боланинг имкониятлари ва уни илк ёшдан бошлаб тарбиялашнинг роли, мактабгача тарбияни ҳаёт, замон билан боғлаб олиб боришнинг зарурлиги, бола шахсининг шаклланишида ижтимоий муҳитнинг ҳал қилувчи аҳамиятига эгаллигига асосланади.

Ҳозирги кунда турли хил мултимедиали таълим воситаларини ишлаб чиқиш ва уларни таълим-тарбия жараёнига татбиқ этиш жадал ривожланаяпти. МТТлари таълим-тарбия жараёнида улардан фойдаланиш методикаси ишлаб чиқилмагани учун тарбиячи-педагоглар мултимедиа воситаларини мултимедиа технологияси сифатида қабул қилмоқдалар. Шунинг ҳам таъкидлаб ўтиш керакки, мултимедиа воситаларини ишлаб чиқарувчи махсус муассасадан ташқари, ҳар бир МТТ тарбиячиларининг ўзлари

тайёрлаши мумкин бўлган дастурли ва ролли мултимедиа воситаларини қўллаш мумкин.

Мактабгача таълим муассасаларида фойдаланиладиган мултимедиали таълим воситаларини икки турга бўлиш мумкин:

1. Монитор экранида тўғридан-тўғри билим беришга мўлжалланган воситалар.

2. Кўргазмали курол.

Одамзод ҳар дақиқа сезги аъзолари орқали ахборот йиғиб фикр қилиш ва ҳаётий муаммоларни ҳал қилиш чораларини ўйлаб топиб амалга ошириш билан кун кўради. Инсонлар қайерда бўлмасинлар, бугунги кун замон талабига мос равишда малакасини ошириб, янги маълумотлар билан билим базасини янгилаб бориши кераклигини тақозо этмоқда.

Ўрганилаётган муаммонинг илмий амалий аҳамияти шундан иборатки, мактабгача ёшдаги болаларни машғул�лар жараёнига қизиқишларини ошириш ва мавзуни мустақил ўзлаштириш самарадорлигини ва аҳамиятини шакллантириш.

Информатика фанини ўқитишда мултимедиа тизими ҳақида тушинча бериш, мултимедиа воситаларидан фойдаланиб билим олишнинг аҳамияти, унинг яхши тарафларини айтиб ўтиш лозим.¹⁰

Мултимедиали ўргатувчи дастурлар матн, графика, видео, товуш ва аниматсияларни ўзида тутди. яъни компютерга ёзилган махсус дастурни ишга туширади. Бу дастурлар асосан фаннинг назарий бўлиmidан, амалий машғул�лари ва назоратлардан иборат бўлиши мумкин. Бундай дастурлар орқали олинган билим хотирада кўп вақт сақланади ва керак бўлганда амалда қўлланиш имконини беради.

Мактабгача таълим муассасаларида мултимедиа технологиясига асосланган компютерли таълимнинг асосий мақсадларидан биринчиси болаларни мактаб таълимига тайёрлашдан иборатдир. Шунинг учун машғул� шакли, мазмуни, ўтказиш методикаси ва баҳолаш мезонини ишлаб чиқиш муҳим аҳамиятга эга. Иккинчидан, баъзи МТТларда кампютерлар билан таъминланган бўлса-да, улардан таълим-тарбия жараёнида фойдаланиш методикаси ишлаб чиқилмаган. Шунинг учун, МТТ шароитида компютердан таълим-тарбия жараёнида фойдаланиш методикасини ишлаб чиқиш долзарб масалалардан ҳисобланади. Юқорида таъкидланганидек, машғул� мобайнида мултимедиа технологиясидан фойдаланганда у ёки бу материални ўрганишда вақтни тежаш ҳисобига таълим мазмуни чуқурлаштирилади ва кенгайтирилади.

¹⁰ Бола саҳсини ривожлантириш долзарб муаммолари Т-2008 й мақолалар тўплами

Мактабгача таълим муассаларида анъанавий усулда таълим-тарбия беришнинг шакли, мазмуни ва методи кўпгина адабиётларда баён этилган. Жумладан, ушбу масалада П.Юсуповнинг «Мактабгача таълим педагогикаси» да кенг ёритиб берилган. П.Юсупова таълим шакли тўғрисида шундай ёзади: «Таълим шакли деганда, таълим берувчи педагог ва болаларнинг махсус ташкил этилган фаолияти тушунилади ва кун тартибида маълум бир вақтда ўтказилади»¹¹.

Адабиётларда, МТТ таълим методлари бўйича ҳам қатор фикрлар билдирилган. Метод - таълим берувчи ва таълим олувчиларнинг мақсадли таълим-тарбия вазифаларини ҳал этишга йўналтирилган ўзаро боғлиқ фаолиятларнинг изчил усуллар тизимидир.

4. Мактабгача тайёрлов гуруҳ болаларини саводга ўргатишда мультимедиа технологияларини татбиқ этиш. Мактабгача тайёрлов гуруҳлари болаларини саводга ўргатишда мультимедиа технологиясидан фойдаланиш, асосан уч томонлама амалга оширилади.

1. Компьютер ва унинг дастурлари ёрдамида дидактик воситалар тайёрланади ҳамда Интернет ва масофали таълим ашёларидан фойдаланилади.

2. Компьютер иштирокида бевосита диалог методи асосида болаларга янги материал ўргатилади. Шунини таъкидлаш керакки, 6-7 ёшли бола катталар каби компьютерда ишлашга қодир эмас. Шунинг учун, МТМларда янги материални ўрганишда бевосита диалог методидан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Бу ҳолда компьютер дидактик восита манбаи ролини ўйнайди.

3. Билвосита диалог – виртуал ахборот муҳитида компьютер билан диалог асосида мультимедиа технологияси амалга оширилади. Бунда материал болалар томонидан мустақил ўрганилади, ўтилган материал мустақил такрорланади, машқлар мустақил бажарилади, мультимедиа компютер ўйинлари мустақил амалга оширилади ва бола машқларни, компютер қўйган вазифаларни, ўйинларни такрор-такрор бажариб, қўйилган машғулот мақсадига эриша олади. Бу ҳолда мультимедиа технологиясидан фойдаланганда компьютер таълим манбаи ролини ўйнайди. Мактабга тайёрлов гуруҳларини саводга ўргатишда мультимедиа технологиясидан

28. Адилова С. Мультимедиа ва уларни таълим жараёнида қўллаш // Педагогиктаълим-Т.: ТДПУ, 2001. № 2. -Б. 20-21.

фойдаланишнинг асосий ва етакчи шакли машғулотдир. Машғулотлар «Илк кадам» дастури асосида, белгиланган режалар асосида олиб борилади. Янги машғулотларни ўргатишга қаратилган, текширувчи - синовчи, мажмуавий «саёҳат» ёки «экскурсия» ва «компьютерли ўйин» шаклларига бўлинади.

Марлазларда ишлаш шакли.

Тарбиячи-педагог болаларни компьютер рўпарасига жойлаштиради. Компьютер хотирасига жойлаштирилган материалларни монитор экранига чиқаради. Болаларнинг диққати экранга чиққан материалга қаратилади. Тарбиячи ва болалар ўртасида диалог (савол-жавоб) бошланади. Болалар тарбиячи (педагог) берган топшириқни мустақил бажаради. Ўрганилган материал мустаҳкамланади. Болаларнинг машғулот давомида олган билими баҳоланади. Ўрганилган материал бўйича уйга топшириқ берилади.

Фаолият мазмуни. Мультимедиа технологиясидан фойдаланиб ўтказиладиган машғулотлар компьютер технологиясига асосланади. Шунинг учун, мультимедиа технологиясига асосланган машғулотларни компьютер машғулоти, деб ҳам аташ мумкин. Компьютерли машғулотларнинг аксарияти бирлашган машғулотлар шаклида ўтказилади.

Юқорида таъкидланганидек, машғулот давомида тарбияланувчиларнинг компьютер олдида 15 дақиқадан ортиқ ўтириши мумкин эмаслиги эътиборга олинishi керак. Шунини таъкидлаш керакки, «Мактабгача ёшдаги болалар таълим-тарбиясига қўйилган Давлат талаблари»да ҳам боланинг компьютерда шуғулланиши 15-20 дақиқа этиб белгиланган. 15 дақиқага режалаштирилган материал ўтиб бўлингач, 15-20 дақиқали оралиқ босқичи ўтказилади.

Ушбу оралиқ босқичида тарбияланувчиларнинг толиқишини ҳисобга олиб, компьютерсиз амалга ошириладиган машғулот ўтказилади. Компьютерсиз ўтказиладиган ушбу оралиқ машғулотларда, мавзуга тегишли оғзаки савол-жавоблар, топшиқлар, турли мазмундаги ўйинлар, амалий тадбирлар (масалан, қайчи билан ҳарфлар қирқиш, қоғозда ёзишга ўргатиш) ўтказилади. Шунингдек, шеър, ашула айтилади ва жисмоний машқлар бажарилади. Жумладан, кўз толиқишини бартараф этувчи кўз гимнастикаси - бир неча дақиқа давомида кўзни очиб юмиш, хонанинг бурчакларига навбатма-навбат назар ташлаш киради. Оралиқ босқичдан сўнг яна 15 дақиқали асосий машғулот давом эттирилади.

Янги билим беришда бевосита диалог методидан фойдаланишни мактабга тайёрлов гуруҳлари болаларининг ёшлари (6-7), уларнинг фикрлаш даражалари ва бошқа хусусиятларини эътиборга олишни тақозо этади. Бевосита диалог методидан фойдаланилган ҳолда компьютер дидактик воситалар манбаи ролини ўйнайди.

Виртуал ахборот муҳитида компьютер билан (билвосита) диалог методининг алгоритми:

1. Компютер бола (тарбияланувчи)га - топшириқ, савол, машқни бажариш ёки ўйинни бажаришни буюради.
2. Бола (тарбияланувчи) топшириқни бажаради.
3. Компютер топшириқ бажарилишининг тўғри ёки нотўғрилигини билдиради.
4. Нотўғри бўлса, такрорий бажартиради.
5. Компютер боланинг билимини баҳолайди.

Компютерда ишловчи бола машқларни ва компютер қўйган вазифаларни, ўйинларни такрор-такрор бажариб, максадига эриша олади, чунки компютер - «бағри кенг» ва «тоқатли, сабрлидир». Бола хато қилган тақдирда ҳам хатони ўзи тузатгунга қадар ҳеч ким унга танбеҳ бермайди. Аммо болалар компютерда мустақил ишлаган ҳолларда ҳам уларнинг ҳаракатлари доимо тарбиячи назоратида бўлади.

Бевосита диалог асосида ўтказилган машғулотда 15 дақиқа узлуксиз монитор экранига қараган ва болалар компютердан узоқроқ «сичқонча» ва клавиатура кабелларининг узунлиги масофасида жойлашган ҳолда болаларнинг 95 фоизи 15-20 дақиқадан сўнг толиқишлари йўқолганини билдирдилар. Мультимедиали компютер технологиясининг таълим-тарбия бериш методикасини баён қилишдан олдин унинг қуйидаги икки жиҳатига эътибор бериш керак:

1) агар у ёки бу мультимедиа воситаси тарбияланувчиларга баён этиб борилмасдан намойиш этилса, у оддий мултфилм бўлиб қолади.

2) агар тарбиячи мультимедиа воситасини намойиш этиш давомида уни таҳлил этиб (тушунтириб, баён этиб) борса, таълим жараёнини акс эттириб, мультимедиа технологиясига айланади.

Агар МТТдаги компютерлар сони 5-6 дан ортиқ бўлса, машғулот фронтал равишда, битта бўлса, ундан навбатма-навбат фойдаланилган ҳолда ўтказилади. Бундай ҳолда таклиф этилган биринчи тарбияланувчи тарбиячи томонидан берилган саволга тўғри жавоб бера олмаса, иккинчисидан сўралади. Агар МТМларда проектор ва экран (ёки электрон доска) бўлса, тарбиячи машғулотни «компютер-электрон доска» усулидан фойдаланиб олиб боради.

15-20 дақиқали иккинчи босқичдан сўнг, учинчи босқичда биринчи босқичда компютердан фойдаланиб, ўрганилган материаллар савол-жавоб асосида мустаҳкамланади ва тарбияланувчиларнинг билимлари баҳоланади. Машғулот охирида уйга вазифа берилади. Тарбияланувчиларга уйга

бериладиган топшириқлар кундалик турмушда учрайдиган масалалардан бўлиши мақсадга мувофиқ.

Машғулотнинг технологик харитаси. Мактабга тайёрлов гуруҳларида машғулотлар гарчи дарс шаклида ўтказилмаса-да, тарбиячи у ёки бу мавзу материали бўйича ўзига машғулотнинг технологик харитасини тузиб олиши керак. Харитада машғулот мавзуси, мақсади ва вазифалари, машғулот мазмуни, машғулотни амалга ошириш технологияси, кутиладиган натижалар, келгуси ишлар, уйга вазифалар акс этиши керак

Мультимедия воситаларини МТТда қўллаш

Мутахассисларнинг фикрича, инсоннинг эшитиш аъзоларига нисбатан кўриш аъзолари ёрдамида қабул қилинган маълумотни беш маротаба кўп эслаб қолиш мумкин. Сабаби - эшитиш аъзоларига нисбатан кўриш аъзоларидан олинаётган маълумотлар қайта кодлаштирилмай тўғридан-тўғри хотирага ўтади ва сақланади.¹²

Мактабгача ёшдаги болалар таълим-тарбиясига қўйиладиган Давлат талабларида мактабга тайёрлов гуруҳи болаларини савод чиқаришга тайёрлаш, элементар математик билим бериш ва атроф-оламни ўрганиш, таълим ўйинлари йўналишлари бўйича, қуйидагилар қайд этилган: нутқ ўстириш бўйича нутқ-товуш маданиятини шакллантириш, ижодий ҳикоя қилиш, нутқнинг гармматик тузилишини шакллантириш, луғатни бойитишни жадаллаштириш, математика бўйича сон-санок, миқдор, шакллар, фазовий тасаввурлар, вақт ҳақида тасаввур ҳосил қилиш. Таълимий ўйинлар бўйича

¹² Мактабгача таълим муассасалари мудиралари учун ўқув модуллари 3-модул: Бош шахсини ривожлантиришга йўналтирилган таълимТ-2012й

рангни топ (рангларни тўғри ажратиш), шаклини топ (доира квадрат, учбурчак ва бошқа шакллар), халқаларнинг шакли ва ранглари бўйича ўйинлар, табиат билан таништириш бўйича гулзорга экскурсия, пахта даласига саёҳат, кабутар сингари қушларни кузатиш, уларнинг хусусиятлари ва фарқи, ҳаво ва унинг хоссалари билан таништириш, сув ва унинг хусусиятлари билан таништириш киради.

Тарбияланувчиларнинг билимини баҳолаш мезони. Баҳолаш таълим жараёнининг маълум босқичида ўқув мақсадларига эришилган даражасини олдиндан белгиланган мезонлар асосида ўлчаш, натижаларни аниқлаш ва таҳлил қилишдан иборат жараёндир.

Мактабга тайёрлов гуруҳи болаларининг билимларини аниқлаш, бешта: яъни ўқув мақсадларига асосланганлик, ҳақиқийлик, ҳаққонийлик, ишонччилик ва қулайлик каби тамойилларига асосланади. МТМ тарбиячиси болаларнинг билимини баҳолаш жараёнида баҳолаш тамойилларини ҳисобга олиши шарт. Мультимедиа компютерли таълимда болаларнинг ёши, ривожланиш даражаси ва психологиясини ҳисобга олиб, ўтилган материалларни баҳолашда учта тест саволи қўйилади. Бу ёшдаги болаларга бешта савол қийин бўлиши мумкин. Буни ҳисобга олган ҳолда тестга учта савол қўйиб, уч балли тизимда баҳоланади.

Тарбияланувчилар билим даражаларини аниқлаш мезонини қуйидагича: ўрганиладиган материал турига қараб 3 тадан 5 тагача турли вариантдаги дастурли ўйин, тақдимот, слайд, ёзув, расм, схема, машқлар ва чизмалар савол тарикасида компютер хотирасига киритилади. Тарбияланувчиларга тўғри жавобни аниқлаш топширилади ва уларнинг билим даражалари тест синови ёки компютер хотирасига киритилган машғулот мавзусига оид амалий топшириқларни бажариш орқали аниқланади.

Агар тарбияланувчи компютерда берилган вариантдаги учта топшириқдан барчасини тўғри бажарса, у ҳолда унга «аъло» баҳони ифодаладиган 3 балл қўйилади. Агар берилган вариантдаги иккита топшириқни тўғри бажарса, у ҳолда «яхши» баҳони ифодаладиган 2 балл қўйилади. Агар берилган вариантдан битта топшириқни тўғри бажарса, у ҳолда тарбияланувчига «қониқарли» баҳони ифодаладиган 1 балл қўйилади. Агар вариантдаги топшириқни тўғри бажара олмаса у ҳолда ҳеч қандай балла қўйилмайди. Бундай ҳолларда тарбиячи тарбияланувчи билан қўшимча шуғулланиб, унинг билим даражасини аниқлаш учун қайта тестга қўйиш керак.

Машғулотларда болалар билимларини кенгайтиришга йўналтирилган, иштирок этишга мўлжалланган қуйидаги интерфаол усуллардан фойдаланилган:

- Суҳбат
- Кўргазмалилик
- Тушунтириш
- Кўрсатиш
- Кичик гуруҳларда ишлаш (3-4 бола билан)
- Савол-жавоб
- Рағбатлантириш
- Амалий иш
- Билимларни мустаҳкамлаш учун ўйин

Бу усуллар машғулотларда алмашилиб келган ҳолда қўлланилган.

Методик қўлланмадан мактабгача таълим муассасалари тарбиячилари, ота-оналар, педагогика институтлари ва коллеж талабалари ижодий ёндашган ҳолда фойдаланишлари мумкин.

Мақсадни амалга ошириш учун қуйидаги материаллар тайёрланди:

1. Педагогик жараёни кузатиш схемаси.
2. Тарбияланувчилар учун кўргазмали қуроллар .

Мультимедиа компютери таълимни амалга оширишнинг асосий талабларидан бири - болаларнинг компютер саводхонлигини шакллантириш ва уларни компютерда мустақил ишлашини таъминлашдан иборат. Шунинг учун, тарбиячи (педагог) ушбу муаммога алоҳида эътибор қаратиши лозим. Компютернинг тузилиши ва ундан фойдаланиш кўпгина адабиётларда баён этилган. МТМлари тарбияланувчиларига компютернинг тузилишини ва

ундан фойдаланишни жуда содда шаклда баён этиш мақсадга мувофиқдир.

Худди шунингдек, ҳозирги замон алифбо дарсликларида ҳам ҳарфларни ўргатишда расмлардан фойдаланиш тавсия этилган. Анъанавий усулда, дарсликдан ташқари, педагог-тарбиячи ҳарфларни ўргатишда восита сифатида «бўр-доска» усулидан ва

плакатлардан фойдаланиб келмоқдалар.¹³

Илк қадам дастури асосида оламиз :

Тайёрлов гуруҳ (6-7 ёш)

Тарбияланувчиларга Алифбе номли электрон дарсликни тайёрлаш.

Барча тоифадаги электрон кўланмалар ўқув жараёнининг самарадорлигини ошириш, билим олувчиларнинг мустақил билим олишлари ҳамда масофадан ўқитишни ташкил қилиш учун катта имкониятлар яратади.

Ушбу мультимедиали слайдимиз «Алифбе» деб номланади¹⁴. Мактабгача таълим ва бошланғич синф ўқувчилари учун мўлжалданган электрон кўлланма сифатида фойдаланса ҳам мақсадга мувофиқ бўлади. «Сичқонча» ни «Алифбе» деб юритилган тугмачага келтириб икки марта босилади. Сўнг хизмат ойнамизда камалак рангда **А Л И Ф Б Э** деб ёзилган ҳарфлар аниматсия усулида ҳосил бўлади. Дастурнинг пастки қисмида «Дастурга кириш» белгиси орқали мультимедиали слайдга кирамиз. Табиат манзараси остида болажонлар кўшиғи янграйди, ва дастурнинг ўртасида учта қисмнинг номлари кўрсатилган:

1. **Асосий ойна.**
2. **Дидактик қисм.**
3. **Қизиқарли ўйинлар.**

«Асосий ойна» белгисини «сичқонча» ёрдамида очилса, табиат кўйнида дарахт мавжуд, ушбу дарахтдан эса тўртбурчак рамкага солинган турли ҳарфлар дарахтнинг меваси шамолдан тебраниб ерга тушгандек катакча ичида ҳарфлар пастга тушади. Шунини таъкидлаб ўтишимиз жоизки, катакчадаги ҳар битта ҳарфнинг боши билан келадиган товуш белгисини **Алифбе номли электрон дарслик** предметлари кўрсатган:

¹³ Шодиева Қ. Нутқ ўстириш услубиёти –Гошкент-2009 й

¹⁴ Ашуоров.М.Ў –Алифбе электрон дасрури .

Масалан; «А» ҳарфи остида автобус. «Б» ҳарфи остида банан в.,х. Дастурнинг пастки томонида «Бош меню» деб номланган белги мавжуд. «Сичқонча» ёрдамида ҳарфларга кўрсаткич бармоқларни олиб борса, ҳарфларнинг талаффузи ифодаланади: «Ссссс, Ооооо, Ааааа» ва хоказолар. Сўнгра топишмоқлар ойнаси очилади бола агар тўғри ёзса, экранда рағбатлантирувчи овозли аниматсия пайдо бўлади, агар нотўғри келтирилса, экранда «Нотўғри» деган овозли аниматсия ҳосил бўлади. Кўрсатилган ҳарф тоғти ёзилса, кенйинги босқич яъни топишмоқлар ойнаси очилади. Бунда бола тарбиячи ёрдамида топишмоқни ўқийди ва мустақил жавобни киритади.

Сўнгра дидактик қисмга ўтилади - яъни, дидактик қисми очилганда, экранда тўртбурчак қилиб ҳарфлар жойлаштирилган ва тўртбурчакнинг ўртасида боланинг сурати - ўйланиб турган ҳолати тасвирланган.

Алифбе номли электрон дарслик.

Тўртбурчак рамкага солинган ҳарфларнинг биттаси «сичқонча» ёрдамида икки марта босилса, ойна очилади ва бу ойнадаги ҳарфларни болалар тарбиячи ёрдамида такрорлайди. «Бош меню» га қайтсак, дастурнинг учинчи «Қизиқарли ўйинлар» деб номланган қисмига кирилади. Экраннынг чап қисмида рамкада ҳайвоннинг сурати, ўнг қисмидаги рамкада эса, ҳайвон ҳақида маълумот бериб ўтилган. дастурнинг чап бўлимига кирганда ёғоч доскада меванинг шакли берилган, досканинг атрофида, дарахтнинг атрофида турли меваларнинг сурати мавжуд. «Сичқонча» орқали меванинг шаклини мўлжаллаб бола керакли мевани очса, мева учи бориб доскадаги меванинг қолипига жойлашади (3-расм).

Ўйин шу тариқа давом эттирилади. Тўғри топилган меванинг эвазига рағбатлантирувчи смайликлар ҳосил бўлади. Мультимедиали слайдимиз ана шулардан иборат.

Мактабгача таълим муассасалари тайёрлов гуруҳларида болаларни саводга ўргатишда мултимедиа технологиясидан фойдаланиш машғулотларнинг самарадорлигини ошириш билан бир қаторда, боланинг хотирага олиш қобилиятини ривожлантиришда муҳим аҳамият касб этади:

- мактабгача таълим-тарбия ишларини самарали, давлат таълим стандартлари асосида амалга ошириш мақсадида мутахассислар томонидан тузилган «Илк ўадам» давлат дастурида саводга ўргатишга доир мавзулар билан бола шахсида зарур сифат ва ҳиссини тарбиялаш имконияти бўлади;

- мактабгача таълим муассасаси тарбиячилари орасида болаларни тарбиялашда катта тажриба орттирганлари ҳам бор. Бироқ кўпчилик тарбиячилар болаларнинг яхши ўзлаштириши, таълим-тарбия ишларига фаол иштирок этишни таъминлашга эътибор бериб, алоҳида бола, унинг ички дунёси, ҳис-туйғулари, муносабатлари таъсири;

- мактабгача тайёрлов гуруҳи болаларини саводга ўргатишда мултимедиа технологиясидан фойдаланишда катта имкониятларга эга;

- мактабгача таълим муассасида техник воситалар билан таъминлаш ва тарбиячиларнинг компютер билимларини ошириш;

- мактабгача тайёрлов гуруҳлари болаларининг ёшларини ҳисобга олиб, янги билим берувчи машғулотларда компютерлардан бевосита диалог методи асосида фойдаланиш;

- мактабгача тайёрлов гуруҳи болаларини саводга ўргатишда мултимедиа технологиясидан фойдаланилган ҳолда машғулотни амалга ошириш;

- машғулотларни амалга оширишда янги интерфаол ва ноанъанавий педагогик технологиялардан унумли фойдаланиш.

Мактабгача таълим муассасаларида болаларининг ёшига ва таълим дастурига мослиги эътиборга олинган ҳолда, мултимедиа технологияси асосида ташкил этиш ва Мактабгача таълим муассасаларининг мактабга тайёрлов гуруҳлари ўқув режаси асосида олиб бориш мақсадга мувофиқдир.

Назорат саволлари:

Саволлар		Жавоблар
1	Мултимедиали ўргатувчи дастурлар қандай вазифани ишга туширади.?	Мултимедиали ўргатувчи дастурлар матн, графика, видео, товуш ва аниматсияларни ўзида тутди. яъни компютерга ёзилган махсус дастурни ишга туширади.
2	Мултимедиали компьютер технологиясининг таълим-	1) агар у ёки бу мултимедиа воситаси тарбияланувчиларга баён этиб борилмасдан

	тарбия бериш методикасини баён қилишдан олдин нимага эътибор бериш керак?	намойиш этилса, у оддий мултфилм бўлиб қолади. 2) агар тарбиячи мултимедиа воситасини намойиш этиш давомида уни таҳлил этиб (тушунтириб, баён этиб) борса, таълим жараёнини акс эттириб, мултимедиа технологиясига айланади.
3	Мактабгача таълим муассасаларида фойдаланиладиган мултимедиали таълим воситалари неча турга бўлиш мумкин?	Мактабгача таълим муассасаларида фойдаланиладиган мултимедиали таълим воситаларини икки турга бўлиш мумкин: 1.Монитор экранда тўғридан-тўғри билим беришга мўлжалланган воситалар. 2.Кўргазмали курол.
4	Мултимедиа тушунчасининг қуйидаги таърифини келтиринг?	Мултимедиа – бир нечта ахборот турларнинг компьютерда ишлов бериш натижасида ҳосл қилинган ва бита дискка жамланган ахборот йиғиндисидир. Мултимедианинг шаклланиш босқичлари унинг асосий техник таъминоти бўлган компьютернинг ривожланиши билан боғлиқ.
	Медиа таълими нимани ўргатади ?	Медиа таълим болани мустақил фикр юритишга, ижодкорлик фаолиятларини ривожлантиришга, ахборот олиш, уни қайта ишлаш, умумлаштириш, хулоса чиқаришга ўргатади.
5	Медиа таълимнинг асосий мазмунини айтиб беринг?	Республикамизнинг педагогик олим ва амалиётчилари илмий асосланган ҳамда Ўзбекистоннинг ижтимоий-педагогик шароитга мослашган таълим технологияларини яратиш ва уларни таълим-тарбия амалиётида қўллашга интилоқдалар.
6.	Мултимедиа атамасининг луғвайи маъноси қандай?	Мултимедиа атамасининг луғвайи маъноси (мултим-медиур ёки мулти-медиа) иккита сўз йиғиндисидан ташкил топган бўлиб, муити-кўп, медиа-муҳит маъносини англатади.

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

1-амалий машғулот: Мактабгача таълим-тарбия жараёнини ташкил этишнинг концептуал асослари. (2соат)

Режа:

1. Мактабгача таълим-тарбия жараёнини ташкил этиш мазмуни. "Қарор қабул қилиш технологияси"
2. Таълимга оид "Тушунчалар тахлили" услуби

Машғулотнинг бориши

И-топширик. Мактабгача таълим-тарбия жараёнини ташкил этиш мазмуни мавзусида. "Қарор қабул қилиш технологияси". График органайзери ёрдамида баҳс-мунозара ташкил этиш.

Тингловчиларга қуйидаги иш қоғози тақдим этилади:

2- Топширик. Таълимга оид "Тушунчалар тахлили" услуби

Тушунчалар	Мазмуни
Инновация	
Технология	
Модернизация	
Модул	
Лойиха	

Дефференция	
Масофа	
Ривожлантириш	
Таълим	
Тарбия	
Маданият	
Конструктив	
Хамкорлик	

2- амалий машғулот: Бўлажак мактабгача таълим ўқитувчиларининг компетентли ёндашув асосида касбий шакллантириш технологиялари.

(2-соат)

Режа:

1. Бўлажак мактабгача таълим ўқитувчиларининг педагогик-психологик тайёргарлигини таркиб топтиришга оид Блиц-сўров
2. Мавзу юзасидан блиц-сўров саволларига жавоб бериш.
3. Педагогиканинг асосий тушунчалари.

Машғулотнинг бориши.

1-топшириқ. Бўлажак мактабгача таълим ўқитувчиларининг педагогик-психологик тайёргарлигини таркиб топтиришга оид блиц-сўров саволлари.

1. Ўқитувчиларининг энг буюк бурчи – унинг халққа нафи тегадиган, ақл-идрокли, қобилиятли, уқувли шогирдлар тайёрлашдир.

2. ўқитувчи ёш авлодни ҳалкимизнинг муносиб фарзандлари қилиб тарбиялашдек муҳим ва фахрли шу билан бирга масъулиятли вазифани бажаради.

3. ўқитувчиларининг сиёсий етуклиги болаларнинг тарбиялаш сифати учун халқ ва жамият олдидаги ўз масъулиятини англаши, таълим - тарбия ишларини ҳал этиши, ижодий ёндошиши, ўз маҳоратини кўрсата олиши, ҳамкасбларнинг ишдаги ўсишга кўмаклаши.

1-топшириқ. Мавзу юзасидан блиц-сўров саволларига жавоб бериш.

Блиц-сўров:

1. Луғавий маъносига кўра “компетентлик” –
2. Мазмунига кўра “компетентлик” –
3. Махсус (касбий) компетентлик –
4. Ижтимоий компетентлик –
5. Шахсий компетентлик –
6. Индивидуал компетентлик –
7. Экстремал касбий компетентлик –
8. Технологик компетентлик –
9. Индивидуал ривожланиш дастури –

Тингловчиларнинг педагогик компетентлиги даражасини баҳолаш.

Касбий шакллантириш шкаласи

№	Касбий компетентлик сифатлари	Шкала кўрсаткичлари									
		10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
1. Ижтимоий компетентлик											
1)	ижтимоий ташкилотлар ва субъектлар билан ўзаро муносабатда бўла олиш кўникма, малакаларига эгаллик										
2)	касбий мулоқот ва хатти-ҳаракат услубларини ўзлаштира олганлик										
2. Шахсий компетентлик											
1)	доимий равишда касбий ўсишга эришиш ва касбий малакани ошириб бориш										
2)	касбий фаолиятда ўз ички имкониятларини рўёбга чиқара олиш										

3. Махсус компетентлик										
1)	мустақил равишда касбий-педагогик фаолиятни ташкил этишга тайёрланиш									
2)	одатий касбий-педагогик вазифаларни тўғри ҳал қилиш ва ўз меҳнатининг натижаларини реал баҳолаш малакасига эгаллик									
3)	мутахассислиги бўйича янги билим ва кўникмаларни мустақил равишда изчил ўзлаштириб бориш қобилиятига эгаллик									
4. Технологик компетентлик										
1)	касбий-педагогик билим, кўникма ва малакаларни бойитадиган илғор технологияларни ўзлаштириш қобилиятига эгаллик									
2)	замонавий дидактик воситалар (техник воситалар, ўқув қуроллари)дан фойдаланиш малакасига эгаллик									
5. Экстремал компетентлик										
1)	фавқулотда ҳолатларда (табiiй офатлар содир бўлганда, технологик жараён ишдан чиққанда) оқилона қарор қабул									

	қилиш, тўғри ҳаракатланиш малакасига эгалик										
2)	муаммоли вазиятларда (педагогик зиддиятлар юзага келганда) оқилона қарор қабул қилиш, тўғри ҳаракатланиш малакасига эгалик										

Машғулотнинг якуни

Тингловчиларнинг фаолияти умумий тарзда таҳлил қилинади. Имкон қадар ҳар бирининг фаолиятига баҳо берилади. Машғулот якунланади.

2-топшириқ. Педагогиканинг асосий тушунчалари

<i>Педагогиканинг асосий тушунчалари</i>		
Тарбия	Таълим	Маълумот
Педагогик ходиса бўлиб, ёш авлодга илмий билимлар системасини, малака ва кўникмаларни махсус метод ва воситалар орқали режали равишда сингдириб бориш ва унинг натижасида ҳар томонлама шаклланган кишини тарбиялашни мақсад қилиб қўяди.	Ижтимоий зарур билимлар, муайян кўникма ва малакаларни ўқувчиларга сингдириш, уларнинг онгига, хулқиға таъсир этиш, дунёқараши ва билиш фаоллигини ривожлантиришдир. У инсонни меҳнатга, ҳаётга тайёрлашнинг асосий воситаси ҳисобланади. Таълим бериш жараёнида тарбия ва маълумотнинг мақсади амалга оширилади. Таълим икки томонлама жараён - ўқитиш ва ўқишни ўз ичига олади.	Асосий педагогик тушунча бўлиб, унинг ижтимоий ҳаёт воқеаларини объектив акс эттиришдир. Маълумот кишини билишга бўлган талабини таъминлаб, ундаги қобилиятларни маълум даражага кўтаради ва амалий фаолиятга тайёрлайди. Маълумот таълимнинг натижаси бўлиб, у киши томонидан билим, малака ва кўникмаларни мустақил эгалашдир.

Ўқитиш – педагогик фаолият бўлиб, у билим кўникма ва малакаларни болаларга сингдириш, уларнинг билим ва амалий фаолиятига раҳбарлик қилишдир.

Ўқиш – болаларнинг билим, малака, кўникмаларни эгаллашдаги амалий фаолиятидир. У ўқувчиларнинг ҳар томонлама ривожланишини таъминлайди.

3-амалий машғулот: Педагогик фаолиятда юзага келадиган касбий муаммолар ва уларни ҳал этиш стратегиялари. 2-соат

Режа:

1. Олий таълим мутахассисларининг мавзуга оид илғор иш тажрибаларини ўрганиш.
2. Тарбиячиларнинг илғор иш тажрибаларини ўрганиш.
3. Касбий фаолиятга тааллуқли объектларнинг умумий белгиларини топиш.
4. Мактабгача таълим муассасаларида ота-оналар билан ўтказиладиган тренинглар.

Машғулотнинг бориши

1-топшириқ. Олий таълим мутахассисларининг мавзуга оид илғор иш тажрибаларини ўрганиш. Тажрибали профессор-ўқитувчи ёки мутахассис фаолият кўрсатаётган олий таълим муассасасининг мактабгача таълим йўналишидаги дарс-машғулотларини кузатиш, ўрганиш ва тажриба алмашиш. “Машғулотларни ўтказиш технологиялари” мавзуси бўйича мутахассис томонидан ташкил этилган семинар-тренингда иштирок этади.

Машғулот “*Машғулотларни ўтказиш технологиялари*” модули доирасида, талаб даражасидаги моддий-техника базага эга ва илмий-услубий жиҳатдан тажрибали профессор-ўқитувчилар ва мутахассислар фаолият кўрсатаётган олий таълим муассасаларининг мутахассислик кафедралари, илмий-текшириш институтлари ва бошқа таълим муассасаларда ташкил этилади. Олий таълим мутахассисларининг мавзуга оид илғор иш тажрибаларини ўрганиш асосида ўзининг педагогик фаолиятини такомиллаштириш, касбий сифатларини ривожлантириш.

2-топшириқ. Тарбиячиларнинг илғор иш тажрибаларини ўрганиш.

Тарбиячиларнинг илғор иш тажрибаларини ўрганиш асосида ўзининг педагогик фаолиятини такомиллаштириш, касбий сифатларини ривожлантириш, замонавий машғулот ўтишнинг метод ва усуллари, ишланмаларидан фойдаланиш. Мутахассислик модулларидан очик машғулотларни кузатиш, илғор педагогик тажрибаларни ўрганиш, муҳокама

қилиш ва баҳолаш. Очiq, кўргазмали, намунавий машғулотлар ва уларга кўйилган талаблар асосида таҳлил қилиш.

Мазкур машғулотлар талаб даражасидаги моддий-техника базага эга ва илмий-услубий жиҳатдан тажрибали профессор-ўқитувчилар ва мутахассислар фаолият кўрсатаётган олий таълим муассасаларининг мутахассислик кафедралари, илмий-текшириш институтлари ва бошқа муассасаларда ҳамда мактабгача таълим муассасаларида кўчма машғулот (очiq машғулотлар) тарзида ўтказилади. Унда ўтказилган машғулотни тегишли мезонлар асосида таҳлил қилиш орқали тарбиячиларнинг илғор педагогик тажрибаларини ўрганиш ташкил этилади. Бу жараёнга кўчма машғулот ташкил қилинган таълим муассасаси тарбиячиларини жалб этиш, уларнинг машғулотларини таҳлил қилиш орқали уларга методик ёрдам кўрсатиш ҳам кўзда тутилади. Машғулот натижаси сифатида очiq машғулотни кузатиш ва таҳлил қилиш варағи тўлдирилади ва малака ишига илова қилинади.

3-топширик: Объектларнинг умумий белгиларини топиш. Касбий фаолиятингизга тааллуқли, бироқ, бир-бири билан мутлақо кам боғланган ёки мутлақо боғланмаган 2 та объектни олинг. Қуйидаги жадвал асосида уларга тааллуқли ўзаро ўхшаш жиҳат (белги)ларни топишга ҳаракат қилинг.

Намуна

Бир-бири билан мутлақо кам боғланган ёки мутлақо боғланмаган объектлар	
Педагогик фаолият	Театр

4-топширик: Ота-оналар билан ўтказиладиган тренинглар.

Мактабгача таълим муассасаларида ота-оналар учун тренинглар, мунозаралар, тестлар, топшириқлар, савол номалар, интерфаол методлар вақти- вақти билан ўтказилиб турилса, айниқса, мактаб ёшидаги 6-7 ёшли болаларни мактабга тайёргарлигини аниқлашда ота-оналарнинг иштирокида олиб бориладиган ҳар бир машғулотлар фарзандларининг нимага қодир эканлигини англаб олишларига яқиндан ёрдам беради ва болаларни мактабга тайёрлашда оила аъзоларининг масъулияти ошарди.

Таълим муассасаларида ота-оналар ва тарбиячилар билан ўтказиладиган ҳар бир мунозаралар болаларни мактабнинг илк босқичига қадам қўйишларини силлиқлик билан ўтишида ёрдам беради ҳамда соғлом бола ва мустаҳкам соғлом муҳит шароитини яратишга имкон беради.

Тренинглар мактабгача таълим муассаса услубчиси, мактабгача тайёрлов гуруҳ тарбиячиси ва тарбияланувчилари ҳамда уларнинг ота-оналари, бошланғич синиф ўқитувчилари иштирокида ўтказилиши бола ривожланишида тўғри ташхис қўйишга ёрдам беради.

Ота-оналарга: «Сизнинг болангиз яқинда етти ёшга тўлади. Унинг ҳаётида янги тартибли, режага асосланган таълим бошланиб, у болангизни ҳар томонлама соғлом, тетик, мустақил шахс сифатида вояга етишида замин яратиш босқичларига айланади» деб мурожат этилади.

Мактаб остонасига биринчи қадамни қўяр экан сизнинг болангиз ҳаётида ўчмас, эсда қолувчи дамлар бошланади, деб саволномалар тарқатилади ва ёзма равишда жавоб берилишини илтимос қилинади.

1. Сизнинг болангизда мактабда ўқишга мойиллик борми?
2. Сизнингча бола мактабга тайёргарликни оилада оладими?
3. Мактабда муваффақиятли ўқиб кетиши учун нима зарур?
4. Жисмоний соғлом бўлиши учун нималарга эътибор қаратилиши лозим?

5. Шахсан сизнинг болангиз мактабгача таълим муассасасидан сўнг мактаб шароитига мослашиши учун нималарга эътибор қаратар эдингиз?

6. Мактабгача таълим муассасалари ва мактаб таълими ўртасидаги фарқларни болангиз онгига сингдира оласизми?

7. Мактаб ҳаётидаги қонун-қоидаларни билиши ва унга амал қилишига ёрдам бера оласизми?

8. Мактабгача таълим муассасаларидан қандай талаб ва истакларингиз бор?

каби саволларга жавоблар олингандан сўнг мунозарани олиб бориш учун ота-оналарга топшириқлар берилади:

- ота-оналарнинг мактаб бўсағасидаги ташвишлари қай даражада эканлигини аниқлаш,

- мактабга болаларни ҳар томонлама тайёрлаш учун ота-оналарни қизиқтирган китобларнинг мавжудлиги,

- болани соғлом муҳитда тенгдошлари билан ўртоқлашишга кўмаклашиши.

- ўқиш ва санашни билиш даражаларини аниқлашга ёрдам бериш.

- болаларни интизомли, тартибли, чидамли ва мустақил фикирлашга ундаш.

Ота-оналар топшириқлар юзасидан ўзаро мунозара қилганларидан сўнг уларнинг фикр ва мулоҳазаларини тинглаш ҳамда мактабгача таълим муассасалари тарбиячилари ва бошланғич таълим ўқитувчиларига болаларни мактаб таълимига тайёрлашда уларни соғломлигига катта эътибор қаратиш,

жисмонан ва ақлан ривожлантириш масъулиятини юклаш, муассасалар билан ҳамкорликда иш олиб бориш вазифаларини бажаришдан иборатлиги тушунтирилади ҳамда таълимнинг кейинги тури - бошланғич синфларда муваффақиятли таълим олишга йўналтирилади.

4-амалий машғулот: Мактабгача таълим муассасаларида мультимедиа технологияларини жорий этиш. (2-соат)

Режа:

1. Мультимедиа технологияларидан фойдаланиш методикасини қўллашда “ИНСЕРТ” усулидан фойдаланиш.

2. Мультимедиа технологияларини татбиқ этишда «Нима учун?» техникасиндан фойдаланиш .

Машғулотнинг бориши:

1-топширик: Мультимедиа технологияларидан фойдаланиш методикасини қўллашда “ИНСЕРТ” усулидан фойдаланиш. Самарали ўқиш ва фикрлаш учун белгилашнинг интерфаол тизими ҳисобланиб, мустақил ўқиб ўрганишга ёрдам беради. Бунда маъруза мавзулари китоб ва бошқа материаллар олдиндан тингловчига вазифа қилиб берилади. Уни ўқиб чиқиб “В”; “+”; “-“; “?” белгилар орқали ўз фикрини ифодалайди.

(В)- Мен билган нарсани тасдиқлайди.

(+)- Янги маълумот

(-)-Мен билган нарсага зид.

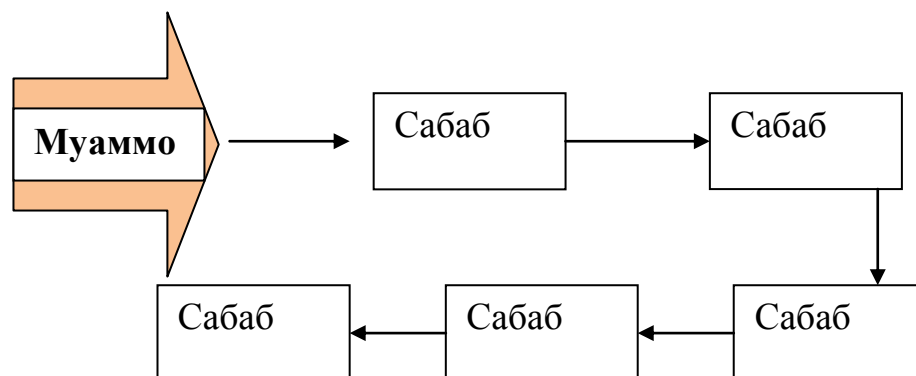
(?)-Мени ўйлантирди. Бу борада менга қўшимча маълумот зарур.

“Инсерт” жадвали

Тушунчалар	В	+	-	?
Болаларни тарбиялашда Мультимедиа технологияларининг аҳамияти				
Мактабгача таълим муассасаларида болаларни Мультимедиа техно логиялари билан таништириш				
Мактабгача таълим муассасаларида Мультимедиа технологияларидан фойдаланиш				

2-топширик: Мультимедиа технологияларини татбиқ этишда «Нима учун?» техникасиндан фойдаланиш.

«Нима учун?» техникасининг схемадаги кўриниши

«Нима учун?» техникаси схемасини тузиш қоидалари

1. Қандай Мультимедиадан фойдаланишни ўзингиз ҳал этасиз.
2. Мулоҳазаларнинг схематик кўриниши қандай бўлишини ўзингиз ҳал этасиз.
3. Ҳар бир стрелка фикр йўналишини кўрсатиши лозим.

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

“Кейс-стади” технологияси (инглиз тилида “case” – тўплам, чемодан (чамадон), “студй” – муаммоли вазият) – вазиятли таҳлил ёки муаммоли вазиятларни таҳлил қилиш демакдир. Ушбу технология талабаларда аниқ, реал ёки сунъий яратилган муаммоли вазиятни таҳлил қилиш орқали энг мақбул вариантларини топиш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади.

У талабаларни бевосита ҳар қандай мазмунга эга вазиятни ўрганиш ва таҳлил қилишга ўргатади

1. Кейс баёни.

1-Кейс топшириғи:Тарбиячиларнинг илғор иш тажрибаларини ўрганиш Кейс баёни

Гурух баҳоси	Гурух хатоси	Тўғри жавоб	Якка хато	Якка баҳоси	Муомолар ечими
					Тарбиячининг иш фаолиятини белгилаш
					Тарбиячининг иш режасини тузиш
					Тарбиячининг илғор иш тажрибаларини мақсадини белгилаш
					Иш мазмунини танлаш
					Тарбиячининг иш жойни жихозлаш ҳамда керакли техникани тайёрлаш
					Иш мавзусини танлаш ва унинг ишланмасини ёзиш
					Бажариладиган ишни тақсимлаш
					Тарбиячининг илғор иш тажрибаларини энг қизиқарли, таъсирли нуқталарини танлаш
					тажрибаларини тахлили ва кейинги иш режасини тузишга тайёргарлик

2. Кейс баёни. Мавзуга оид кейс топшириқларини бажариш.

2. Кейс баёни. Мактабгача таълим-тарбия жараёнини ташкил этишнинг концептуал асослари муҳим кўриниши бўлиб, у муайян

босқичларда амалга оширилади.

Кейс топшириғи: Мактабгача таълим-тарбия жараёнини ташкил этишнинг концептуал асослари амалга ошириладиган вазифаларни босқичлар бўйича белгиланг:

Босқичлар	Вазифалар
1-босқич	- таълим-тарбия жараёнини кузатиш;
2-босқич	- таълим-тарбия жараёнини ташхислаш;
3-босқич	- лойиҳани яратиш;
4-босқич	- педагогик жараённинг самарали кечишини таъминлаш;
5-босқич	- педагогик жараённи ташкил этиш

Кейс топшириғини бажариш учун иш қоғози:

3. Кейс баёни. Ҳар қандай педагогик фаолиятнинг самарадорлиги унинг натижаси ёки натижалари билан ўлчанади. Шахс фаолияти, билими, кўникма ва малакаларини баҳолашда муайян мезонларга таяниб иш кўрилади. Мезонларнинг ишлаб чиқилиши фаолият, билим, кўникма ва малакаларнинг объектив, холис баҳоланишини таъминлайди.

Кейс топшириғи. Педагогларнинг инноватсион фаолиятини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқинг.

Ўқитувчининг ечими:

Ўқитувчиларнинг педагогик-психологик тайёргарлишини
баҳолаш мезонлари

Ҳолат	Мезонлар
Ўқитувчиларнинг педагогик-психологик тайёргарлиги	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ўз фани бўйича янгиликларни яратиш хоҳишига эгалик. 2. Ўзлаштирган ёки ўзи асосланган янгиликларни амалиётга тадбиқ этишда қатъиятлик кўрсатиш. 3. Ўз фаолиятида инноватсияларни фаол қўллаш 4. педагогик фаолиятнинг самарадорлигини ташкил этиш 5. Ўқитувчи педагогик маҳоратини намоён эта олиши 6. Ўқитувчи ўқув жараёнини фаоллаштириши

4. Кейс баёни. Замонавий шароитда таълим тизимида вебинар технологиялар тобора кенг қўлланилмоқда. “Вебинар технологиялар” тушунчаси инглиз тилидан таржима қилинганда (“вебинар” – веб-басед семинар) веб-технологиялари ва анъанавий таълимнинг ўзаро бирлиги асосида ташкил этиладиган семинарни англатади. Бироқ, кенг маънода веб-технологиялари ёрдамида ташкил этиладиган нафақат семинарни, балки турли онлайн тадбирлар (семинар, конференция, баҳс-мунозара, учрашув, тақдимот, айрим ҳолатларда тренинг, турли ҳодисалар бўйича тармоқ трансляциялари (компьютер ёки Интернет тармоғида намоёиш этиладиган лавҳалар)ни ёритишга ҳам хизмат қилади.

Ушбу технологияларни ўзлаштириш орқали педагоглар интерфаол ўқув машғулотларини ташкил этиш имкониятига эга бўлади. Талабалар учун эса бу технологиялар вақтни ва бошқа ресурсларни тежаш имкониятини яратади. Чунки ушбу интерфаол таълим жараёни билан қулай вақт ва қулай жойда танишиш имконияти мавжуд. Бу эса педагоглардан вебинар технологиялар асосидаги машғулотларни самарали ташкил этиш учун муайян кўникмаларга эга бўлиш, бир қатор шарт ва қоидаларга риоя этиш

талаб қилинади.

Кейс саволи: кўпчиликнинг фикрича вебинар дарсларнинг сифати веб-технологияларининг таъминотига боғлиқ. Бу фикр қанчалик тўғри.

Ўқитувчининг жавоби: вебинар дарсларнинг сифати веб-технологияларининг таъминоти ҳам муҳим аҳамиятга эга. Бироқ, бошқа турдаги дарслар каби вебинар дарсларнинг сифат ҳамда самарадорлиги уларнинг методик жиҳатан ташкил этилишига боғлиқ. Ташкилий-технологик масалалар, яъни вебинар дарсининг Интернет тармоғи орқали талаба, тингловчиларга узатиб берилишининг ҳал қилинишигина вебинар дарсларнинг сифати веб-технологияларининг таъминоти билан боғлиқ. Борди-ю, вебинар дарсларининг трансляцияси жуда сифатли бўлгани ҳолда кутилган таълимий натижа қўлга киритилмаса, у ҳолда ўқув машғулоти педагог томонидан самарали, сифатли ташкил этилмаган бўлади.

5-Кейс топшириғи: Педагогик фаолиятда юзага келадиган касбий муаммолар ва уларни ҳал этиш стратегиялари

Кейс топшириғини бажариш учун иш қоғози:

Асосий фарқлар	
<i>Афзалликлари:</i>	<i>Камчиликлари:</i>
1. Аниқ, маълум тушунчаларни билиш, маълум кўникмаларга эга бўлиш	1. Аниқ илмий билимларга таяниш бўлиши мумкин
2. Ўқитувчи томонидан ўқитиш жараёнини ва ўқитиш муҳитини юқори даражада назорат қилиш	2. Мустақил фикрлай оладиган ўқувчиларнинг шаклланиши сусаяди
3. Вақтдан унумли фойдаланиш	3. Тассавурларни ўзгармасдан қолиши тингловчиларнинг машғулотлардаги пассивлиги ва бундан келиб чиқиб билим олиш самарасининг пастлиги
4. Барча муаммоларни ҳал этиши	4. Дарсининг бир хил ташкил этилиши
	5. Ўқитувчининг тўла назорати барча тингловчилар учун мотиватсия иштиёқини вужудга келтирмайди
	6. Тингловчилар ўқитувчи билан бевосита мулоқотга кириша олмайди
	7. Эслаб қолиш даражаси ҳаммада тенг бўлмаганлиги сабабли гуруҳда ўзлаштириш пастлиги.
	8. Касбий муаммолар ва уларни ҳал этиш йўллари

VI. ГЛОССАРИЙ

Термин	Ўзбек тилидаги шарҳи	Инглиз тилидаги шарҳи
Лойиҳалаш	Бошланғич маълумотлар, аниқ белгиланган вақт, махсус танланган шакл, метод ва воситаларга таяниб, кутиладиган натижани тахмин қилиш, башоратлаш, режалаштириш орқали аввалдан фаолият моделини тузиш, фаолият ёки жараён мазмунини ишлаб чиқишга қаратилган амалий ҳаракат	An action aimed at developing the yessence of an activity or process, acivity model by assuming, predicting, planning an yexpected result based on the initial information, specifically chosen form, method and means
“Ассесмент” технологияси	Талабаларнинг билим, кўникма ва малакалари даражасини ҳар томонлама, холис баҳолаш имкониятини таъминловчи топшириқлар тўплами	A set of assignments intended for comprehensive assessment of skill and competence level of students
Ахборотли лойиҳалар	Ўқув жараёнини ташкил этиш ёки бошқа таълимий характерга эга буюртмаларни бажариш мақсадида назарий ахборотларни йиғишга йўналтирилган лойиҳалар	Projects intended for collecting theoretical information aiming at realization of scientific projects or organization of yeducational process
Вебинар технология	Веб технологиялар асоси (онлайн тадбирлар ва таълим воситалари ёрдами)да ташкил этиладиган семинар, конференция, баҳс-мунозара, учрашув, тақдимот, тренинг, турли воқеа ёк ходисалар бўйича Интернет тармоғи орқали ташкил этиладиган тўғридан тўғри узатиладиган лавҳа (трансляция)лар	Broadcasting organized via Internet transmitting live seminars, conferences, debates, presentations, negotiations, meetings, trainings, various yevents with the help of Web technologies

Дарс ишланмаси	Таълимий мазмунга эга лойиҳа ва ўқитувчи томонидан тузилиши мажбурий бўлган ҳужжат	An obligatory document completed by a teacher and a project that has yeducational yessence
Драматик ўйинлар	Психологик ҳамда ижтимоий масалаларни ҳал қилишга йўналтирилган ўйинлар	Games intended for solving psychologic and social issues
Дидактик ўйинлар	Ўрганилаётган объект, ходиса, жараёнларни моделлаштириш асосида талабаларнинг билишга бўлган қизиқишлари, фаолликларини оширадиган ўқув фаолияти тури	A type of a study activity that increases activeness, interest of students in getting knowledge based on the modeling of processes, yevents, objects that are being studied
Ижодий лойиҳалар	Индивидуал ёки ҳамкорлик асосида ижодий характерга эга янги таълим маҳсулотлари (ижодий ҳисобот, кўргазма, дизайн, видеофильм, нашр ишлари – китоб, альманах, буклет, альбом, босма ва электрон журнал, компьютер дастурлари кабилар)ни яратишга йўналтирилган лойиҳалар	The projects intended to creat new yeducational products (activity report, yexhibition, design, videofilm, publishing works: books, literary miscellany, pamphlets, albums, printed and yelectronic journals, computer programmes) that have creative characteristics based on cooperation and individual activity
Индивидуал таълим	Таълим жараёнида ўқитувчининг фақатгина бир нафар талаба билан ёки талабанинг таълим воситалари (адабиётлар, компьютер, телевидение, радио ва б. ахборот технологиялар) билан ўзаро ҳамкорлиги асосида ўқув материалларининг ўзлаштирилишини	Education aimed at developing of mastering skills of a student in cooperatuion with a single student or yeducational means (literature, computer, television, redio, yetc.) during yeducational process

	таъминлашга йўналтирилган таълим	
Инновацион таълим	Талабада янги ғоя, меъёр, қоидаларни яратиш, ўзга шахслар томонидан яратилган илғор ғоялар, меъёр, қоидаларни табиий қабул қилишга оид сифатлар, малакаларни шакллантириш имкониятини яратадиган таълим	Education that allows to develop skills and qualities of a student
Инноватсион фаолият	Янги ижтимоий талабларнинг анъанавий меъёрларга мос келмаслиги ёки янги шаклланаётган ғояларнинг мавжуд ғояларни инкор этиши натижасида вужудга келадиган мажмуали муаммоларни ечишга қаратилган фаолият	An activity carried out for solving a set of problems that occur as a result of rejecting new developing ideas or inappropriateness of new social requirements to traditional standards
Инновацион	Муайян тизимнинг ички тузилишини ўзгартиришга қаратилган фаолият	An activity aimed at changing the internal structure of a certain system
Интерфаол таълим	Талабаларнинг билим, кўникма, малака ва муайян ахлоқий сифатларни ўзлаштириш йўлидаги ўзаро ҳаракатини ташкил этишга асосланувчи таълим	The yeducation based on organization of interaction in mastering by students certain moral qualities, skills and knodlegde
Ишбилармонлик ўйинлари	Маълум фаолият, жараён ёки муносабатлар мазмунини ёритиш, уларни самарали, тўғри, оқилona уюштиришга доир кўникма, малака ва сифатларни ўзлаштириш мақсадида ташкил этиладиган ўйинлар	Activities organized in order to master skills in running a certain activity, process or relationships and their yeffective and proper organization
“Кейс-стади”	Муаммоли вазият;	A technology that forms

технологияси	талабаларда аниқ, реал ёки сунъий яратилган муаммоли вазиятни таҳлил қилиш орқали энг мақбул вариантларини топиш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қиладиган технология	skills in yearching for proper variants by analizing created or authentic dilemma (problematic situation) or problems
Консорциум	Масофавий таълимни ташкил этувчи икки университетдан иборат бирлашма	A union of two universities that organize a distance learning
Лойиҳа	Аниқ режа, мақсад асосида унинг натижаланишини кафолатлаган ҳолда педагогик фаолият мазмунини ишлаб чиқишга қаратилган ҳаракат маҳсули	A result of an action aimed at developing the yessence of pedagogical activity based on a certain plan, aim and by guaranteeing its yeffectiveness
Лойиҳа таълими	Таълимий характердаги аниқ режа, мақсад асосида унинг натижаланишини кафолатлаган ҳолда педагогик фаолият мазмунини ишлаб чиқишга йўналтирилган таълим	Education aimed at developing the yessence of pedagogical activity by guaranteeing the yeffectiveness of a pla and aim that have yeducational characteristics
Маҳорат дарслари	Очиқ ташкил этилиб, илғор педагогик тажрибаларни тарғиб этишга йўналтирилган самарали ўқитиш шакли	An yeffective form of teaching organized to spread progressive pedagogical yexperiences
Модератор	Масофавий таълим негизида ташкил этилаётган семинар, тренинг, давра суҳбати ва форумларга бошчилик қилувчи (бошқарувчи) педагог	A gedagog leading seminars, trainings, debates and forums organized in the frames of distance learning
Моделлаштириш	Ҳодиса, жараён ёки тизимнинг умумий моҳиятини тўла ёритувчи	Developing a model that discloses principal yessence of an yevent, process and

	моделни яратиш	system
Модел	Реал, ҳақиқатда мавжуд бўлган объектнинг соддалаштирилган, кичрайтирилган (катталаштирилган) ёки унга ўхшаган нусхаси	A simplified or lessened copy of a real and authentic object
Модернизатсия	Объектнинг янги талаблар ва меъёрлар, техник кўрсатмалар, сифат кўрсаткичларига мос равишда янгиланиши	Renewal of the object according to the new requirements, quality indicators and technical regulations
Модул	1) тизим ичидаги ўзаро чамбарчас боғлиқ элементлардан иборат тугун; 2) муайян технологияни ташкил қилувчи таркибий бўлақларни ифодаловчи атама; 3) ўқув материалнинг мантиқан тугалланган бирлиги	1) units that consists of interrelated yelements in the system; 2) notion meaning parts that create a certain technology; 3) logically completed units of study materials
Модул таълими	Ўқув жараёнини ташкил этишнинг муайян шакли бўлиб, унга кўра ўқув материали мантиқий тугалланган бирликлари – модулларга асосланган ҳолда маълум босқич ва кадамлар асосида ўзлаштирилади	A certain form of organization of yeducational process, according to which the logically completed units of study materials are mastered based on the certain stages and steps
Муаммоли вазият	Талабаларнинг маълум топшириқларни бажариш (масалани ечиш, саволга жавоб топиш) жараёнида юзага келган зиддиятни англаши билан боғлиқ руҳий ҳолати бўлиб, у ҳал	It is a psychological state of a student that is related with tension that occurs during a process of accomplishing the assignments, and it requires to master skills, knowledge for successful

	этилаётган масала билан боғлиқ янги билимларни излашни тақозо этади	and yeffective accomplishment
Муаммоли маъруза	Ўқитувчи томонидан талабани муаммоли вазият, муаммоли масалани ҳал этишга йўналтириш орқали унда билиш фаоллиятини оширишга йўналтирилган маъруза	A lecture aimed at increasing students' study activity in solving an issue or dilemma
Муаммоли таълим	Талабаларда ижодий изланиш, кичик тадқиқотларни амалга ошириш, муайян фаразларни илгари суриш, натижаларни асослаш, маълум хулосаларга келиш каби кўникма ва малакаларни шакллантиришга йўналтирилган таълим	Education aimed at developing students' competence and skills in carrying out creative researches, promoting certain theories, reasoning the results, coming to some conclusions
Муаммоли таълим технологиялари	талабаларда ижодий изланиш, кичик тадқиқотларни амалга ошириш, муайян фаразларни илгари суриш, натижаларни асослаш, маълум хулосаларга келиш каби кўникма ва малакаларни шакллантиришга хизмат қиладиган таълим технологиялари	The technologies that develop students' competence and skills in carrying out creative researches, promoting certain theories, reasoning the results, coming to some conclusions
Муаммо	Ҳал қилиниши муҳим назарий ва амалий аҳамиятга эга бўлган масала	an issue that has practical and theoretical significance and needs to be dealt with or solved
Мустақил таълим	ОТМ талабаларида педагог раҳбарлиги ва назорати	education aimed at preparing the students of

	<p>остида ўқув ҳамда мутахассислик фанлари бўйича маъруза, семинар ва амалий машғулотларида эгалланган БКМни мустаҳкамлаш, бойитиш, улар томонидан янги БКМни мустақил ўзлаштирилишини таъминлаш, уларни касбий фаолиятни мустақил ташкил эта олишга тайёрлашга йўналтирилган таълим</p>	<p>higher yeducational institutions for independent organization of professional activity, self-mastering and improving skills and competence obtained in lectures, seminars and practical lessons on specialized study subjects under the supervision and control of pedagogs</p>
Новатсия	<p>Тизимдаги айрим элементларнигина ўзгартиришга хизмат қилувчи фаолият</p>	<p>An activity that serves to change certain yelements in the system</p>
Педагогик муаммо	<p>Ҳал қилиниши зарур, бироқ, ҳали ечиш усули номаълум бўлган педагогик характердаги масала</p>	<p>A pedagogical issue that must be solved but has uncertain ways of solution</p>
Ривожланиш	<p>Шахсинг физиологик ҳамда интеллектуал ўсишида намоён бўладиган миқдор ва сифат ўзгаришлар моҳиятини ифода этувчи мураккаб жараён</p>	<p>A complicated process of qualitative and quantitative changes in individual's physiological and intellectual development</p>
Ривожлантирувчи таълим	<p>Талабаларнинг ички имкониятлари ривожлантириш ва уларни тўла рўёбга чиқаришга йўналтирилган таълим</p>	<p>Education aimed at revealing and developing students' inner capacities</p>
Ролли ўйинлар	<p>Маълум бир шахсинг вазифа ва мажбуриятларини бажаришдаги руҳий ҳолати, хатти-ҳаракатлар моҳиятини очиб беришга йўналтирилган ўйинлар</p>	<p>Activities that allow to yexplore the psychological state and actions of an individual when accomplishing the assignments and obligations</p>
Сюжетли ўйинлар	<p>Педагогик воқелик,</p>	<p>Activities that are organized</p>

	<p>ходисалар баёнининг муайян изчиллиги ва унда иштирок этаётган шахслар фаолиятининг ўзаро боғлиқлигига асосланган ўйинлар</p>	<p>based on the interrelation of activities of individuals who participate in pedagogical situations</p>
<p>Тадқиқот лойиҳалари</p>	<p>Илмий изланиш характерига эга лойиҳалар</p>	<p>Projects that have scientific study characteristics</p>
<p>Таълим жараёнини лойиҳалаштириш</p>	<p>Ўқитувчи томонидан талабанинг муаммони излаш, уни ҳал этиш бўйича фаолиятни режалаштириш ва ташкиллаштиришдан то оммавий баҳолашгача бўлган мустақил ҳаракат қилишини таъминловчи махсус ташкил этилган мақсадли ўқув фаолияти</p>	<p>A targeted yeducational activity organized in order to develop students' skills in carrying out independent actions to plan and organize activites and its assessment</p>
<p>Таълим инноватсиялари</p>	<p>Таълим соҳаси ёки ўқув жараёнида мавжуд муаммони янгича ёндашув асосида ечиш мақсадида қўлланилиб, аввалгидан анча самарали натижани кафолатлай оладиган шакл, метод ва технологиялар</p>	<p>Forms, methods and technologies that are used for innovative solutions to yexisting problems in learning process or yeducational sphere and that guarantee yeffective results</p>
<p>Таълим тизимини модернизатсиялаш</p>	<p>Жамиятнинг ижтимоий, иқтисодий ва маданий эҳтиёжларини, жамият ва давлатнинг малакали кадрларга, шахснинг эса сифатли таълим олиш бўлган талабини қондириш йўлида узлуксиз таълим тизимини барқарор ривожланишини таъминлаш мақсадида мавжуд механизмнинг қайта ишлаб</p>	<p>Improving or developing an yexisting mechanism in order to provide sustainable development of continuous yeducational system that meets students' needs and interests as well as society's social, yeconomic and cultural and country's skilled personal needs</p>

	чиқилиши ёки такомиллаштирилиши	
Узоқлаштирилган аудиториялар	Бир олий ўқув юртида ташкил этилаётган ўқув курслари, маъруза ва семинарларнинг ундан узоқ масофада жойлашган таълим муассасаларининг ўқув аудиторияларига телекоммуникатсия воситалари орқали синхрон телекўрсатув, видеоанжуман ва радио эшиттириш кўринишида узатилиши	A transmission of courses, lectures and seminars to classrooms or lecture halls in remote places organized in universities (colleges) via telecommunication means in the form of synchronous TV or radio programs, video forums
Фасилитатор	Масофавий таълим хизматидан фойдаланаётган гуруҳларнинг фаолиятини натижасини муаммонинг илмий ечимини топишга йўналтирувчи, гуруҳларда юзага келадиган мулоқотни ривожлантирувчи, шунингдек, гуруҳлар фаолиятини холис, самарали баҳоловчи педагог	A teacher who helps to search for scientific solutions to the problem of the results of activities of groups that use distance learning services, and who develops communication occurring in groups, effectively and objectively assesses activity of groups
Шахсга йўналтирилган таълим	Талабанинг фикрлаш ва ҳаракат стратегиясини инобатга олган ҳолда унинг шахси, ўзига хос хусусиятлари, қобилиятини ривожлантиришга йўналтирилган таълим	Education aimed at developing particular characteristics and abilities and personality of a student by considering his thinking and action strategies
Шахсни ривожлантириш Девелопинг ан индивидуал	Индивидда вақт нуқтаи назаридан жисмоний ва руҳий ўзгаришларнинг содир бўлиш жараёни	A process of occurring physical and psychological changes in an individual
Эдвайзер	Битирув малакавий иши, курс лойиҳаларининг	An advisor who assists in an independent

	талабалар томонидан индивидуал, мустақил бажарилиши вақтида методик ёрдам берадиган маслаҳатчи	accomplishment of a thesis, course projects by students
Ўйин	Кишилиқ фаолиятининг муҳим тури ҳамда ижтимоий муносабатлар мазмунининг болалар томонидан имитатсиялаш (кўчириш, тақлид қилиш) асосида ўзлаштириш шакли	An important type of individual's activity and a form or method of mastering by imitating the relationships by children
Ўйин технологиялари (ўйин таълими)	Ижтимоий тажрибаларни ўзлаштиришнинг барча кўринишлари: билим, кўникма, малака ҳамда ҳиссий-баҳоловчи фаолият жараёнини ҳосил қилишга йўналтирилган шартли ўқув вазиятларини ифодаловчи шахсга йўналтирилган таълим (педагогик технология) турларидан бири	One of the types of yeducation (pedagogical technologies) aimed at creating a process of yemotional and assessment activity as well as skills and competence that are the forms of mastering various social yexperiences by a student
Ўқув лойиҳаси	1) талабларнинг муаммоларни излаш, тадқиқот қилиш ва ечиш, натижа (ечим)ни маҳсулот кўринишида расмийлаштиришга қаратилган мустақил ўқув фаолиятини ташкил этиш усули; 2) назарий билимлар асосида амалий топшириқларни ечишга қаратилган ўқув ҳаракати воситаси; 3) ривожлантириш, тарбиялаш, таълим бериш,	1) a method of organizing an independent learning activity carried out by students for searching, studying and solving the problems and representing a result in the form of a product; 2) means of learning activities carried out by students for accomplishing the practical assignments based on theoretical knowledge; 3) a didactic mean that

	билимларни мустахкамлаш малакаларни шакллантиришга йўналтирилган восита	бойитиш, ва дидактик	developes, yeducates, increases knowledge and develops skills, competence
Ҳамкорлик таълими	Ўқув талабаларнинг кичик гуруҳ ва билимларни ўзлаштиришлари, ривожланишлари, “педагог- талаба(лар)” муносабатининг ҳамкорликда этилишини таълим	жараёнида жамоада, жуфтликда биргаликда ўзаро “педагог- талаба(лар)” ташкил ифодаловчи	Education based on cooperation of a teacher and student, and cooperation of students for mastering learning materials and improving in a team, small groups or in pairs in a learning process

VII. ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

I. Раҳбарий адабиётлар.

1. И.А.Каримов. Озод ва обод Ватан эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз, 8-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2000.
2. И.А.Каримов. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз, 9-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2001.
3. И.А.Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. Т.: “Маънавият”. –Т.: 2008.-176 б.
4. И.А.Каримов. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. Т.: “Ўзбекистон”. –Т.: 2011.-440 б.
5. Ўзб. Рес. Президенти Ш.М. Мирзиёевнинг “2017-2021-йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори. Т.:-2016й. 29-декабр.
6. Мирзиёев Ш.М. “Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз” мавзусидаги Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимидаги киришиш тантанали маросимида бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқи. – Т.: “Ўзбекистон”, 2016. – 56 б.
7. Мирзиёев Ш.М. “Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлиги гарови” мавзусидаги Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси.–Т.:“Ўзбекистон”,2017.- 48б.
8. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак. –Т.: “Ўзбекистон”. – 2017.– 102б.
9. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б.
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2017-2021-йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори Т.-2016-йил 29-декабр
11. “Соғлом она ва бола йили” Давлат дастури Т.: -2016 йил.
- 12.“Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили ” Давлат дастури Т.: -2017 йил.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 20 майдаги “Олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва

юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилиш чора-тадбирлари тўғрисидаги” ПҚ-1533-сон Қарори.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732-сон Фармони.

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16-февралдаги “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларни малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 25-сонли Қарори.

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Президентининг «Мактабгача таълим тизимини бошқаришни такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» 2018 йил 30 сентябрдаги ПҚ-3955-сонли қарори.

6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли Қарори.

7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Мактабгача таълим ташкилотлари фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2019 йил 13 майдаги 391-сонли Қарори

III. Махсус адабиётлар:

1. Азизходжаева Н.Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. – Т.: Молия, 2003. – 192 б.

2. Арипов М. Интернет ва электрон почта асослари.- Т.; 2000.– 218 б.

3. Баркалов С.А. Системный анализ и принятие решений.– Воронеж: НПЦ ВГУ, 2010й. 662с.

4. ДУЕТ-Девелопмент оф Узбекистан Йенглиш Теачерс*- 2-том. СД ва ДВД материаллари, Тошкент.: 2008.

5. Мичаел МсСартҳй “Енглиш Восабуларй ин усе”. Самбридге Университй Пресс, 1999, Пресентед бй Бритиш Соунсил.

6. Исмаилов А.А, Жалалов Ж.Ж, Саттаров Т.К, Ибрагимходжаев И.И. Инглиз тили амалий курсидан ўқув-услубий мажмуа. Басис Усер/Бреактхроугҳ Левел А1/-Т.: 2011. – 182 б.

7. Ишмухамедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар). – Т.: “Истеъдод” жамғармаси, 2008. – 180 б.

8. Ишмухамедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Тарбияда инновацион технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар). – Т.: “Истеъдод” жамғармаси, 2009. – 160 б.
9. Норенков И.П., Зимин А.М. Информатсионные технологии в образовании. Учебное пособие. М.: Изд. МГТУ им. Н.Баумана. 2002.-336с.
10. Симонович СВ., Евсеев Г.А., Мураховский В.И. WINDOWS: лаборатория мастера: Практическое руководство по эффективным приемам работы с компьютером - М.: АСТ-ПРЕСС: Информком-Пресс, 2000. - 656 с.
11. Спицнадель В.Н. Основы системного анализа. Учебное пособие.– Санкт-Петербург: Издательский дом «Бизнес-пресса», 2000.–17с.
12. Зеер Э.Ф., Шахматова Н. Личностью ориентированные технологии профессионального развития специалиста. – Екатеринбург, 1999. – 244 с.
13. Саттаров Э., Алимов Х. Бошқарув мулоқоти. – Т.: “Академия”, 2003. – 70 б.
14. Маҳмудов И.И. Бошқарув психологияси. – Т.: 2006. – 230 б.
15. Маҳмудов И.И. Бошқарув профессионализи: психологик таҳлил. – Т.: “Академия”, 2011. – 154 б.
16. Педагогика назарияси ва тарихи // М.Х. Тўхтаўжаева таҳрири остида. – Т.: “Молия-иктисод”, 2008. – 208 б.
17. Дьяченко В.К. Новая дидактика. – М., 2001.
18. Ижтимоий педагогика. / Эгамбердиева Н. – Т.: А.Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – 232 б.
19. Зуфаров Ш. Педагогик инноватика. – Т.: “Фан ва технологиялар” нашриёти, 2012.
20. Сайидахмедов Н.С. Янги педагогик технологиялар.–Т.:Молия, 2003.
21. Самостоятельная работа студентов: метод указания / сост.: А.С.Зенкин, В.М.Кирдяев, Ф.П.Пильгаев, А.П.Лащ – Саранск: Изд-во Мордов. ун-та, 2009.
22. Современные образовательные технологии: учебное пособие/под ред. Н.В. Бордовской. – М.: КНОРУС, 2010. – 432с.
23. Слостенин В.А. Исаев И Ф., Шиянов Е.Н. Общая педагогика. В 2-х ч. – М.: ВЛАДОС, 2003. Ч.1
24. Столяренко А.М. Психология и педагогика. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2008.
25. Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг тадбиқий асослари – Т.: 2006.
26. Хурской А.В. Дидактическая эвристика. – М.: 2003.

27. Ярмагов Р. Бўлажак ўқитувчи шахсини тарбиялаш ва ривожлантириш. – Т.: “Фан ва технология” нашриёти, 2009.

28. Шихова О. Ф., Шихов Ю. А. Квалиметрический подход в образовании. //Ж. Образование и наука. 2013. № 4 (103) – С . 40-57.

29. Жукова Г.С., Комарова Е.В., Никитина Н.И. Квалиметрический подход в системе дополнительного профессионального образования специалистов социальной сферы: монография. – М.: Издательство РГСУ, 2012. – 186 с.

30. “Соғлом она ва бола йили” Давлат дастури Т.: -2016 йил.

IV. Электрон таълим ресурслари:

1. [хтти://www.edu.uz](http://www.edu.uz) - Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги портали

2. [хтти://www.uzedu.uz](http://www.uzedu.uz) - Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги веб сайти

3. [хтти://www.eduportal.uz](http://www.eduportal.uz) - Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ахборот таълим портали

4. [хтти://www.мултимедиа.уз](http://www.мултимедиа.уз) - Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги хузуридаги Мультимедиа умумтаълим дастурларини ривожлантириш маркази сайти

5. [хтти://www.бимм.уз](http://www.бимм.уз) - Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги хузуридаги Бош илмий-методик маркази сайти

6. [хтти://www.педагог.уз](http://www.педагог.уз) - Тошкент давлат педагогика университети веб сайти

7. [хтти://www.гиу.уз](http://www.гиу.уз) - Тошкент давлат педагогика университети хузуридаги халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази сайти

8. [хтти://www.зиёнет.уз](http://www.зиёнет.уз). - ахборот таълим портали.